

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Tomáš Matějec

Biblistické výklady Jeronýma Hirnhaima
ve spise *Theologia universalis*

Rigorózní práce

Praha 2016

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Tato práce vznikla úpravou stejnojmenné diplomové práce, obhájené dne 29. ledna 2015 na KTF UK.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. května 2016

Bibliografická citace

Biblistické výklady Jeronýma Hirnhaima ve spise *Theologia universalis* [rukopis] : rigorózní práce / Tomáš Matějec. -- Praha, 2016. – 98 s.

Anotace

Rigorózní práce „Biblistické výklady Jeronýma Hirnhaima ve spise *Theologia universalis*“ je příspěvkem k hlubšímu poznání raněnovověkého uvažování o Písmu svatém. Teologické kompendium „*Theologia universalis*“ bylo sestaveno v druhé polovině 17. století Jeronýmem Hirnhaimem, opatem premonstrátského kláštera na Strahově, jako učební pomůcka pro řádové kleriky. Diplomová práce se zabývá výklady, které Jeroným Hirnhaim v tomto kompendiu podává o vztahu Písma svatého a tradice, biblické inspiraci, výkladu biblického textu a četbě Písma laiky. Srovnání s *Kontroverzemi* Roberta Bellarmina ukazuje, že Hirnhaimovy výklady se o tento Bellarminův spis ve značné míře opírají. Četné shody s učebnicí Gasparda Juénina, sestavenou v devadesátých letech 17. století ve Francii a určenou pro francouzské kněžské semináře, ukazují nadnárodní charakter raněnovověké katolické teologie i tehdejší pedagogické praxe. Rozdíly mezi tehdejší a současným pohledem na Písmo mohou být lze pozorovat v oblasti pastorační praxe.

Klíčová slova

Písmo svaté, tradice, inspirace, interpretace, raný novověk

Abstract

The thesis "Biblical Introduction in Jerome Hirnhaim's *Theologia Universalis*" contributes to a deeper understanding of the early modern thinking about the Holy Scripture. Theological compendium "*Theologia universalis*" was composed by Jerome Hirnhaim, abbot of the Premonstratensian monastery at Strahov, in the second half of the 17th century, and was used as a teaching aid for the monastic clergy. The thesis analyses the extracts from the Hirnhaim's compendium which are dedicated to the questions of relationship between Scripture and Tradition, biblical inspiration, interpretation of the biblical text and laity reading of Scripture. A comparison with Robert Bellarmine's "*De Controversiis*" shows that Hirnhaim's lectures were largely based on this Bellarmine's work. Numerous correspondences between the Hirnhaim's compendium and Gaspard Juénin's "*Institutiones theologicae*", a textbook compiled for use in the French seminaries in the nineties of the 17th century, shows a transnational character of early modern Catholic theology and teaching practice. Differences between the early modern and current view of Scripture can be observed in the area of pastoral practice.

Keywords

Scripture, tradition, inspiration, interpretation, early modern era

Počet znaků (včetně mezer): 208 148

Děkuji otci opatovi Michaelu Josefu Pojezdnému a všem otcům a bratřím na Strahově, že vytvořili prostředí, v němž tato práce mohla vzniknout. Otci Evermodu Gejzovi Šidlovskému děkuji za velkorysé zpřístupnění knižních sbírek Strahovské knihovny a paní doktorce Hedvice Kuchařové za obětavou pomoc při orientaci v nich.

OBSAH

ÚVOD	6
JERONÝM HIRNHAIM – ŽIVOT, SPISY, HODNOCENÍ	
<i>Život</i>	9
<i>Spisy</i>	13
<i>Hodnocení</i>	17
PÍSMO SVATÉ A TRADICE	
Písmo svaté a tradice jako „slovo Boží“	19
Co jsou tradice	19
Druhy tradic	20
Autorita tradic.	21
<i>Komentář</i>	21
Potřeba tradic	24
Námítky proti tradicím a jejich vyvrácení	28
<i>Komentář</i>	31
INSPIRACE	35
<i>Komentář</i>	36
VÝKLAD PÍSMO SVATÉHO	
Smysly Písma svatého	43
<i>Komentář</i>	45
„Temnota“ Písma svatého	47
<i>Komentář</i>	51
Komu přísluší vykládat Písmo svaté	53
<i>Komentář</i>	56
ČETBA PÍSMO LAIKY	61
<i>Komentář</i>	62
ZÁVĚR	70
ZKRATKY	74
PRAMENY A LITERATURA	75

ÚVOD

Tato práce si klade za cíl přispět k poznání raněnovověké teologické reflexe o Písmu svatém představením výkladů, které ve své rukopisné učebnici teologie věnoval biblistickým otázkám strahovský premonstrát Jeroným Hirnhaim (1637–1679), v letech 1670 až 1679 strahovský opat a předtím v šedesátých letech sedmnáctého století vyučující filosofie a teologie v pražské řádové koleji sv. Norberta („Norbertinum“) a v pražském arcibiskupském semináři.

Hirnhaimova učebnice není spis, který by přinášel originální koncepce, nebo který by usiloval o odborně pojatý výklad teologické tematiky. Je to text zaměřený v zásadě prakticky, jakési teologické kompendium, které chce posloužit řádovým klerikům připravujícím se pro kněžskou službu a být jim pokud možno zdrojem vědomostí, které jim při péči o duše budou k užtku, ne pouze ozdobou nebo zbytečnou zátěží.

Hirnhaim se proto snaží soustředit na nejzákladnější prvky dobového uvažování o Písmu svatém. To je přístup, který má kladné i stinné stránky. Je zřejmé, že v práci takového druhu se musí mnoho vypouštět a občas zjednodušovat, takže jak teologická hloubka, tak filologicko-historická šíře tehdejších biblických studií se v ní může projevit jen omezeně. Přednost je naopak v tom, že jsou tu na poměrně malé ploše soustředěny významné složky tehdejšího pohledu na Písmo, což umožňuje zjednat si o něm poměrně snadno základní, předběžnou představu. Toho právě chceme využít v této práci, která má být jakýmsi krátkým nahlédnutím do raněnovověké reflexe některých základních biblistických otázek.

Z Hirnhaimova výkladu o Písmu svatém podaného ve vstupních oddílech, „Prolegomenech“ jeho kompendia¹ jsme proto vybrali články věnované čtyřem významným, a jak se v průběhu výkladu ukáže, vzájemně propojeným tematickým okruhům: první z nich je vztah Písma a tradice, druhý biblická inspirace, třetí interpretace Písma a čtvrtý otázka laické četby Písma.²

Výklad, který Hirnhaim o těchto tématech podává, tlumočíme v naší práci a jednotlivé úseky výkladu doplňujeme komentářem, v němž si všímáme zejména souvislostí Hirnhaimova výkladu s dobovým stavem teologického uvažování o Písmu svatém.

---

1 V těchto Prolegomenech pojednává Hirnhaim především o „teologických místech“ (*loci theologici*), pramenech teologického poznání, mezi nimiž na prvním místě uvádí Písmo svaté. V té souvislosti podává obecný úvod do Písma svatého (články 4–15). Na něj navazuje výklad o tradicích (články 16–20). Fotografická reprodukce těchto částí Prolegomen (články 3–20) je připojena v příloze.

2 Jde o články 4, 5, 10, 12–20.

Jako pomůcky pro poznání teologické reflexe Písma v Hirnhaimově době užíváme – za situace, kdy novější sekundární literatura k tomuto tématu je poměrně vzácná – zejména raněnovověkých textů samých. Z tehdejší již velmi početné literatury, která se Písmem svatým zabývala, vybíráme zejména dva tituly. Jednak jsou to proslulé *Kontroverze* sv. Roberta Bellarmina, které vznikaly na konci šestnáctého století a které v Hirnhaimově době byly už dílem mezi katolickými teology všeobecně uznávaným a respektovaným. Hirnhaim tento spis bezpochyby znal, a jak vyplyne ze srovnání, jež na svých místech provedeme, patrně jich také užíval jako jednoho z pramenů svého kompendia.³

Druhý titul, na který budeme častěji odkazovat, jsou *Základy teologie*, sedmisvazková latinsky psaná učebnice teologie, kterou pro francouzské kněžské semináře sestavil oratorián Gaspard Juénin.⁴ Tento spis Hirnhaim jistě neznal, už proto ne, že byl prvně vydán až téměř dvacet let po jeho smrti. Vznikal však v blízké době a v podobném prostředí, v jakém se Hirnhaim pohyboval, a také svým zaměřením, obsahem i uspořádáním Hirnhaimovu učebnici na mnoha místech připomíná, takže se rovněž jeví jako vhodná pomůcka pro srovnání.

Z Hirnhaimových prací použijeme občas pro srovnání jeho asketické kompendium *S. Norberti ... sermo ... enucleatus*, které rovněž obsahuje některé výklady o Písmu svatém; o obsahu a rázu tohoto spisu promluvíme na svém místě.⁵

Hirnhaimovo dílo bývá někdy kladeno do souvislostí s dobovými jansenistickými tendencemi v západoevropské teologii. Také této otázky se dotkneme, ale jen ve zcela omezené míře, nakolik to umožní naše zaměření na základní témata biblické introdukce, v ichž se specificky jansenistické postoje zpravidla neprojevují.⁶

---

3 Z mnoha různých vydání volíme kolínské z roku 1615: BELLARMINO, Roberto: *Disputationum Roberti Bellarmini Politiani, e Societate Iesu, S. R. E. cardinalis; De controversiis Christianae fidei, adversus huius temporis haereticos, quatuor tomis comprehensarum, tomus primus*. Coloniae Agrippinae: sumptibus Ioannis Gymnici et Anthonii Hierat., 1615. (Dále citujeme jako *De verbo Dei*, římské číslice označuje knihu, arabská kapitolu.) Exemplář tohoto kolínského vydání byl v sedmáctém století v příruční knihovně norbertinské koleje, kde Hirnhaim učil (dnes SK, sign. BCh I 26). Srov. BACKER, Augustin de; BACKER, Alois de; SOMMERVOGEL, Carlos: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*. Tome I. Louvain: Éditions de la Bibliothèque S. J., Collège philosophique et théologique, 1960, sl. 1156–1167.

4 Užíváme třetího lyonského vydání Juéninovy učebnice z roku 1704, jmenovitě prvního svazku, který obsahuje poučení o Písmu svatém: JUÉNIN, Gaspard: *Institutiones theologicae ad usum seminariorum: (...) Tomus primus*. Editio tertia prioribus multo accuratior. Lugduni: sumptibus Anisson et Posuel, 1704. (Dále citujeme jako *Institutiones*.) V osmáctém a devatenáctém století se Juéninova práce objevovala i v českých a moravských knihovnách: např. pražští jezuité měli v Klementinu benátské vydání z roku 1704 (dnes NK ČR v Praze, sign. 31 M 61), pražští piaristé měli ve své knihovně antverpské vydání z roku 1746 (dnes MZK v Brně, sign. ST1-0083.178) a jiný exemplář téhož antverpského vydání měl ve své knihovně Bernard Bolzano (dnes NK ČR v Praze, sign. 75 C 326). K Juéninovi srov.: THOUVENIN, Albert: Juénin Gaspard. In: VACANT, Alfred; MANGENOT, Eugène; AMANN, Émile: *Dictionnaire de théologie catholique*. Tome huitième, deuxième partie. Paris: Letouzey et Ané, 1925, sl. 1719–1721.

5 Viz zde s. 13.

6 Srov. s. 17–18, 72–73.

Zdá se nám, že na některých místech bude také vhodné poukázat na některé souvislosti, které Hirnhaimův výklad, resp. obecněji raněnovověkou teologii spojují s dnešním stavem uvažování o Písmu svatém. V tom směru pracujeme jednak s magisteriálními dokumenty, zvláště s konstitucí Druhého vatikánského koncilu *Dei Verbum*, a s některými učebními texty uvedenými v závěrečném seznamu literatury. Všimáme si při tom jak shod raněnovověkého teologického uvažování se současným, tak i rozdílů, a v případě rozdílů se obvykle snažíme naznačit jakési společné jádro, z něhož tehdejší i nyníjší řešení přes svou rozdílnost vycházejí.

Písmo v českém znění citujeme zpravidla podle Českého katolického překladu (Pentateuch), resp. podle překladu liturgického (Nový zákon, prorocké a mudroslovné knihy Starého zákona). Pokud citované místo v uvedených překladech chybí, překládáme sami, obvykle podle znění uváděného Hirnhaimem a upozorňujeme na to v poznámkách pod čarou a tam také uvádíme předlohu, z níž překládáme. Latinskou Vulgátu citujeme podle vydání Klementa VIII. z roku 1592 (tzv. Sixto-klementina). Ojedinelé řecké citace Nového zákona jsou převzaty 27. vydání Nestle-Aland. České citáty z konstituce *Dei verbum* přejímáme z překladu otištěného v souborném vydání překladů koncilních dokumentů, uvedeného v závěrečném seznamu literatury. Ostatní latinské, popř. řecké citáty překládáme sami a původní znění připojujeme v poznámkách pod čarou.

JERONÝM HIRNHAIM – ŽIVOT, SPISY, HODNOCENÍ

Život

Strahovský opat Jeroným Hirnhaim, „kanovník řádu premonstrátského, opat kanonie blahoslavené Panny na hoře Sion v Praze, vizitátor a generální vikář pro Čechy, Rakousko, Moravu, Slezsko a Uhry, doktor posvátné teologie“, jak je označován na titulních listech svých tištěných publikací, „převeliký hříšník a nehodný zemský červ“, jak označuje sám sebe ve své závěti, se narodil v Opavě 17. května 1637 ve šlechtické rodině von Hirnhaim-Elsenberg.⁷ Jeho otec získal majetky ve Slezsku a usídlil se v Opavě nedlouho předtím v průběhu třicetileté války. Předkové rodu se v písemných pramenech objevují od první poloviny dvanáctého století, nejprve v severním Švábsku. Nositelé rodového jména Hirnhaim se během staletí uplatňovali v politickém i náboženském životě římské říše.⁸ Zastávali úřady kanovníků v Augsburgu, Bambergu a Würzburgu, byli mezi nimi také opati některých německých klášterů a biskupové. Rodina byla bezpochyby německojazyčná, česká podoba jeho řádového jména „Jeroným“ se objevuje až v devatenáctém století, v latinských a německých pramenech je pravidelně označován jako Hieronymus Hirnhaim.

O Hirnhaimově dětství není mnoho známo, takřka jen to, že měl sourozence, mladší sestru a zřejmě také mladšího bratra; sestra narozená roku 1639 vstoupila později k opavským klariskám. V Opavě začal Jan Filip (resp. Johann Philipp, tak znělo občanské jméno pozdějšího Jeronýma, Hieronyma), nejspíše jako desetiletý, studovat na tamním gymnáziu vedeném jezuitou a toto studium, tehdy šestileté, úspěšně ukončil ve školním roce 1652/1653.

Ve studiích pak pokračoval na pražské univerzitě, tehdy rovněž spravované jezuitou. Během pobytu v Praze se sblížil s premonstrátským řádem – přispělo k tomu zřejmě to, že mezi strahovskými premonstráty byl jeden z jeho příbuzných, Kryštof z Elsenbergu (Christoph von Elsenberg), tehdy čerstvý člen řádu (slavné sliby složil roku 1654), který později zastával mj. úřad rektora premonstrátské řádové koleje (Collegium Norbertinum).

---

7 „... opera et studio Hieronymi Hirnhaim, Can[onici] Ord[inis] Praemonstratensis, Ecclesiae B. Virginis Pragae in Monte Sion Abbatis, per Bohemiam, Austriam, Moraviam, Silesiam et Ungariam Visitatoris ac Vicarii Generalis, SS. Theologiae Doctoris.“ *Meditationes*, tit. list.; „Maximus peccator et indignissimus terrae vermis Fr. Hieronymus [Hirnhaim (?)]“ *Fragmenta*, fol [2r]

8 V různých obměnách: Hirnhaim, Hyrnheim, Hurnhaim, Hiernhaim, Hürenheim, Hurnahem, von Hirnhaim apod.

Aniž dokončil univerzitní studia, vstoupil Jan Filip roku 1658 do premonstrátského řádu a přijal řeholní jméno Jeroným (Hieronymus). O rok později, v souladu s tehdejšími zvyklostmi, složil dne 20. dubna slavné sliby⁹. Filosofická a teologická studia poté dokončil v arcibiskupském semináři. Během studií navštěvoval také přednášky z občanského práva, vedené slavným právním komparatistou Kryštofem Kyblínem z Waffenburku (1617-1678), a přednášky lékařské fakulty, vedené neméně proslulým lékařem a přírodovědcem, svéráznou figurou tehdejšího pražského života, Janem Markem Marci z Kronlandu (1595-1667).

Roku 1664 obdržel Hirnhaim kněžské svěcení a 11. července téhož roku slavil svou první mši svatou. Tehdejší strahovský opat Vincenc Makarius Frank (1617-1669, opat od roku 1658) oceňoval Hirnhaimovo nadání a pílí a jmenoval jej roku 1666 učitelem učitelem filosofie v řádové koleji (Collegium Norbertinum), založené roku 1639 opatem Kašparem z Questenberku a sídlící po celou dobu svého trvání (do svého zrušení za josefinských reforem roku 1783, resp 1785) na východním okraji Starého Města v místech, kde dnešní Revoluční ulice ústí do náměstí Republiky, nedaleko od tehdejší budovy arcibiskupského semináře. V následujících letech Hirnhaim vyučoval v obou jmenovaných institucích a později byl jmenován též prefektem norbertinské tiskárny. Během svého pedagogického působení získal roku 1667 na pražské univerzitě doktorát z teologie. Jak o něm píše jeho životopisec, strahovský premonstrát knihovník, historik a obrozenský veršovec Bohumír Jan Dlabáč, „jakožto milovník múz se horlivě věnoval svému pedagogickému poslání a neusiloval o nic jiného, než aby prospěl svým studentům“.¹⁰

Nicméně „z kontaktu se svými studenty se dlouho netěšil“, jak píše týž Dlabáč, neboť po smrti opata Franka byl dne 14. ledna 1670 zvolen strahovským opatem.¹¹ Jako opat „nezapomínal na podporu věd“, jak píše Dlabáč, a hned následujícího roku nechal vybudovat nový sál pro rozrůstající se klášterní knihovnu (je to starší ze dvou nynějších strahovských knihovnických sálů, tzv. sál teologický).¹²

Především však usiloval o řádovou reformy v duchu opatření tridentského koncilu, navazuje v tom na snahy svých předchůdců, strahovských opatů Jana Lohelia (1549-1622, opatem v letech 1582-1612), Kašpara Questenberka (1571-1640, opatem od roku 1612) a Kryšpína Fuka (1575-1653, opatem od roku 1640).

---

9 *Kurzgefaßte*, s. 145.

10 „Hieronymus, weil er ein Musenfreund war, verrichtete alles mit einem unbeschreiblichen Eifer, und suchte nicht anderes, als den Nutzen seiner Schüler auf das beste zu befördern.“ *Kurzgefaßte* s. 147.

11 „... Hieronymus hatte nicht lange das Vergnügen des Umgangs mit seinem Schülern zu geniessen...“ *Kurzgefaßte* s. 147.

12 „... vergaß er doch nicht auf die Beförderung der Wissenschaften...“ *Kurzgefaßte* s. 147.

Zdá se, že u Hirnhaima lze sledovat zvláštní důraz na vnitřní stránku této obnovy, na její aspekty spirituální, intelektuální a asketické. „Přísným byl na sebe a přísným, avšak v lásce Kristově, byl ke druhým. Netrpěl žádných slabůstek ani u sebe ani u podřízených svých. Jeho veškerou snahou bylo *exuere hominem veterem a induere hominem novum* u sebe i u jiných,“ píše jiný z jeho životopisců v první polovině dvacátého století.¹³

Významnou složkou Hirnhaimova reformního úsilí byla také jeho činnost literární, jmenovitě jeho práce vydané tiskem: asketické kompendium *S. Norberti ... sermo ... enucleatus* (1676), filosofický spis *De typho generis humani*, varující řeholníky před ulpěním v pěstování věd a povzbuzující k péči o Boží věci a k horlivějšímu plnění řeholních povinností (1676), a konečně soubor rozjímání na biblická témata, rovněž určený řeholníkům, *Meditationes pro singulis anni diebus* (1678). Podrobněji o nich promluvíme později.¹⁴

Od roku 1672 zastával Hirnhaim úřad řádového generálního vikáře a vizitátora pro země Koruny české, Rakousko a Uhry a také tuto úlohu využil jako příležitost přispět k důslednějšímu uskutečňování řádové reformy.¹⁵

Hirnhaim pokračoval rovněž ve stavebnické a organizační činnosti svých předchůdců: zahájil stavbu kostela při pražské norbertinské koleji, pro kapli svatého Norberta na Strahově nechal pořídit stříbrnou sochu sv. Norberta a od papeže Klementa X. dosáhl povýšení svátku sv. Norberta na duplex, platící pro celou církev.

Životopisci zpravidla připomínají Hirnhaimův spor s univerzitou, vedenou jezuitu, který souvisel s jeho snahou o zkvalitnění přípravy budoucích kněží v řádové koleji a v arcibiskupském semináři. Dne 13. září 1674 zřídil Hirnhaim při norbertinské koleji katedru církevního práva a profesorem jmenoval svého blízkého spolupracovníka (a pozdějšího nástupce) Hyacinta Hohmanna. Výuka v Norbertinu začala 11. listopadu 1674. O čtrnáct dní později byly přednášky se svolením arcibiskupa Harracha – prý pro velký zájem posluchačů – přeneseny do arcibiskupského semináře. Proti tomu se postavili tehdejší rektor pražské univerzity, jezuita Matěj Tanner a Hirnhaimův někdejší učitel, děkan právnické fakulty Kryštof Kyblín z Waffenburku, odvolávající se na ustanovení, které výuku církevního práva vyhrazovalo právnické fakultě. Prudký spor, který se dostal až k císaři, poskytl Hirnhaimovi příležitost, aby projevil ochotu přistoupit na taktické ústupky (Dlabač mluví

---

13 ŠEBESTA, Klement: Jeroným Hirnhaim. *Sborník historického kroužku* 22, 1921, s. 1.

14 Viz zde s. 13–16.

15 Srov. ARDURA, Bernard: *Prémontrés: histoire et spiritualité*. Saint-Etienne: Publications de l'Université de Saint-Étienne, 1995. s. 258; ŠEBESTA, Klement: Jeroným Hirnhaim. *Sborník historického kroužku* 22, 1921, s. 2.

o „chytrosti našeho Jeronýma“).¹⁶ z názvu katedry vypustil zmínku o církevním právu, pojmenoval ji místo toho všeobecně katedrou teologie a v náplni výuky zkombinoval církevněprávní látku s obecnějšími teologickými otázkami, zejména s naukou o svátostech; provedl prý to „tak výtečně, že sami jeho protivníci museli toto spojení obdivovat“.¹⁷ Výuka církevnímu právu díky tomu zůstala v Norbertinu i v semináři zachována: „... tak se v arcibiskupské koleji učilo o právu a spravedlnosti, o zákonech a svátostech,“ píše Dlabač.¹⁸

Hirnhaimovo působení v opatském úřadu skončilo předčasně a patrně nečekaně jeho smrtí: ve svých dvaadvaceti letech byl opat Hirnhaim při návštěvě klášterního statku Hradištka raněn mrtvicí, patrně v důsledku dlouhodobého vyčerpání a přepracování. Převezen do Prahy, zemřel na Strahově několik dní poté 27. srpna 1679. „Světští lidé se děsí smrti,“ napsal nedlouho předtím v rozjímání na slova listu Filipánům, „neboť jim z ní nevzniká žádný zisk, ale spíše ztráta a škoda. Tělo a svět, které byly jejich život, je ve smrti opouštějí, a proti své vůli se vzdalují časných dober, které ve svém životě milovali. Kristus však své milovníky takto neopouští, ale všichni ti, kteří ho v časném životě milovali, získávají ho v životě věčném jako odplatu a odměnu. Neboj se tedy smrti... Přej si, aby co nejdříve přišel tento okamžik zisku.“¹⁹

Podle přání, které Hirnhaim vyjádřil v závěti, bylo jeho tělo pohřbeno ve strahovském kostele nikoli do opatské krypty, ale do krypty bratří: „Až přijde čas, aby se mé tělo vrátilo do země, kam patří, oblečte je prostým řádovým rouchem a škapulířem; opásejte je cingulem, jakého bratři obyčejně užívají; na ramena vložte kápi, jakou sami nosíte, a pokryjte jí hlavu; do rukou zesnulého dejte krucifix a složte je na prsa; mrtvolu vložte do schrány z prostého, hrubě tesaného dřeva; prsten a všechnu opatskou výstroj daleko odstraňte; rakev co nejdříve zavřete a tělo pak už nikomu neukazujte, ale hned druhého dne, bude-li možno, je uložte v některém z koutů krypty určené bratřím; při pohřbu ani při dalších obřadech neužívejte žádných insignií. Nehodně jsem vykonával opatský úřad, a jako si nepřeji, abych byl od Boha jako opat souzen, tak ani nechci, abych byl jako opat pohřben.“²⁰

---

16 „... die Klugheit unseres Hieronymus.“ *Kurzgefaßte* s. 146–147.

17 „... so treflich, daß selbste seine Gegner diese Verbindung bewundern mußten.“ *Kurzgefaßte* s. 147.

18 „... auf diese Art wurde über das Recht, und Gerechtigkeit, über Gesetze und Sakramente an dem erzbischöflichen Kollegium gelesen.“ *Kurzgefaßte* s. 147.

19 „Horrent mortem homines mundani, quia per illam nullum ipsi lucrum accrescit, sed jactura potius et damnus. Mundus enim et caro, quae fuerant vita illorum, eos in morte deserunt, et a bonis temporalibus, quae in vita sua dilexerant inviti separantur. Non ita Christus suos deserit amatores, sed quicumque in vita temporalis eum dilexerunt, ipsi recipiunt illum pro mercede ac praemio in vita aeterna. Noli ergo timere mortem... Desidera ut quantocyus adveniat hoc lucris tempus.“ *Meditationes*, s. 269-270 (meditace na Flp 1,21 „Kristus je pro mě život a smrt je pro mě zisk.“ „Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.“).

20 „Corpus in terram suam reversurum simplici ordinis habitu ac scapulari induite, usitato fratribus cingulo praecingite, caput vestro humeris imposito caput obtegite, crucifixum defuncti manibus ad pectus

Spisy

Za Hirnhaimova života vyšly tiskem tři jeho práce: asketické kompendium *S. Norberti ... sermo ... enucleatus* (1676), filosofický spis *De typho generis humani* (1676) a konečně soubor rozjímání *Meditationes pro singulis anni diebus* (1678).

První z těchto prací, asketické kompendium *S. Norberti ... sermo ... enucleatus* (1676) bylo zamýšleno jako praktická příručka pro řeholníky, zejména pro členy premonstrátského řádu.²¹ Je pojato jako volný a dosti rozsáhlý, více než sedmisetstránkový komentář ke krátkému, asi čtyřstránkovému kázání, které podle řádové tradice pronesl sv. Norbert při svém odchodu z Prémontré do Magdeburgu. Postupně probírá ctnosti, které by si měl příslušník řeholní komunity osvojit, vyzývá k úsilí o ně, uvádí postupy a pomůcky k jejich dosažení a připomíná příklady jejich vzorného uskutečnění. Výklad je převážně sestaven z komentovaných citátů z Písma, církevních Otců a pozdějších křesťanských spisovatelů.²²

Spis *De typho generis humani* (1676) je rozpracováním některých myšlenek obsažených v předchozí práci a podobně jako ona i on je postaven do značné míry na komentovaných citátech z křesťanských autorit. Vyzývá své čtenáře, především patrně řeholníky, aby se nenechali zlákat k nemírnému pěstování věd a věnovali se raději duchovnímu životu. V této souvislosti rozvíjí myšlenky, které bývají charakterizovány jako „křesťanský skepticismus“. Práce ve své době vzbudila pozornost i mimo hranice českých zemí. Tři roky po jejím vydání ji však nepříznivě posoudili jezuitští teologové z lovaňské univerzity a navrhli její zařazení do indexu zakázaných knih. Hirnhaim podal proti tomuto

---

compositis applicate, in tumbam e ligno simpliciter ruditer fabricatam cadaver imponite, annulum et omnem Abbatialem ornatum procul removete, sarcophagum qu[ua]ntocycus [?] occludite, neque ulli spectandum corpus deinceps ostendite, sed altera, si fieri poterit die, in minimum aliquem cryptae fratribus deputatum angulum deponite, funeri uti et exequiis nulla penitus insignia adhibete. Abbatiale officium indignus gessi quamobrem ubi a Deo non ut Abbas judicari, ita nec sepeliri volo.“ *Fragmenta*, fol. [1r] Srov. Dlabačův údaj v katalogu učených členů strahovské kanonie: „... tumulatus in Strahov, in communi fratrum crypta ad propriam petitionem.“ *Strahovienses*, fol. 60v.

21 Plný titul spisu zní: *S. Norberti archiepiscopi Magdeburgensis, candidissimae religionis canonicorum Praemonstratensium fundatoris ac patriarchae sermo ad eosdem Praemonstratenses filios quondam dictus et scriptus, recenter vero enucleatus ab Hieronymo Hirnhaim, eiusdem ordinis Praemonstratensis ecclesiae B. V. Praegae in monte Sion (vulgo Strahov) abbate, per Bohemiam, Austriam, Moraviam et Silesiam visitatore ac vicario generali, ss. theologiae doctore, ad religiosorum, maxime Praemonstratensium, quorum instituti obligationem universam complectitur, utilitatem et usum tam privatorum quam concionatorios, typis vulgatus* („Svatého Norberta, arcibiskupa magdeburského, bělostného řádu premonstrátských kanovníků zakladatele a praotce řeč k týmž premonstrátským synům kdysi pronesená a zapsaná, nyní pak vyložená od Jeronýma Hirnhaima, téhož řádu premonstrátského a kanonie blahoslavené Panny na hoře Sion (lidově Strahov) opata, pro Čechy, Rakousko, Moravu a Slezsko vizitátora a generálního vikáře, posvátné teologie doktora, k užítku řeholníků, zvláště premonstrátů, jejichž řádové závazky v úplnosti obsahuje, a k užívání jak v soukromí, tak v kázáních tiskem rozšířená“) *Sermo*, tit. list.

22 Srov. ARDURA, Bernard: *Prémontrés: histoire et spiritualité*. Saint-Etienne: Publications de l'Université de Saint-Étienne, 1995, s. 259.

návrhu protest, ale brzy nato zemřel. Římská kongregace zodpovědná za vedení indexu požadovala opravu některých míst v Hirnhaimově výkladu, a když po autorově smrti nemohlo k opravě dojít, zařadila ji dne 14. dubna 1682 do indexu s poznámkou „donec corrigatur“ („dokud nebude opravena“).

Hirnhaim sám si zřejmě už v době, kdy knihu vydával tiskem, uvědomoval jistou krajnost, a tedy i problematičnost některých formulací v knize obsažených, a připojeném doslovu se obhajoval odkazem na její spíše adhortativní než prostě výkladový ráz. „Prosím o prominutí, že maje před očima dvě krajnosti [rozuměj úplnou skepsi a úplnou víru ve vědu], uhnul jsem poněkud ze středu a jednal jsem jako ti, kdo narovávají křivý prut: ti jej totiž také neuvádějí jen do správné střední polohy, nýbrž jej ohýbají trochu víc na tu stranu, na které se ohybu nejvíce brání, a nehlídají na nebezpečí, že jej přitom zlomí.“²³

Poslední Hirnhaimův tiskem vydaný tisk jsou *Meditationes pro singulis anni diebus* (1678), soubor tří set šedesáti šesti rozjímání na biblická témata, uspořádaný tak, aby na každý den v kalendářním roce připadalo jedno rozjímání. Každé z těchto rozjímání rozvíjí některou myšlenku obsaženou v krátkém biblickém citátu, který je uveden v jeho záhlaví. Zdůrazňována je v nich zejména pomíjivost tohoto a trvalost věčného života a dále potřeba žít s jasným vědomím tohoto rozdílu, potřeba žít tak, aby smrt nebyla přechodem do věčného zavržení. Lidské schopnosti jsou představeny jako nedostatečné, důraz je kladen na pomoc, kterou člověk potřebuje ze strany Boží milosti. Také tento spis se ocitl na indexu zakázaných knih, rovněž s poznámkou „donec corrigatur“, stalo se tak dne 18. června 1680, tedy také až po autorově smrti. Když se Hirnhaimův nástupce opat Hohmann zajímal o důvody tohoto rozhodnutí, bylo mu z Říma sděleno, že příčina není ani tak v meditacích samých jako spíše v připojených starších modlitbách, resp. v jejich nadpisech, které slibují odpustky, z nichž ne všechny jsou pravé; pokud budou tyto převzaté starší modlitby vypuštěny, lze žádat o povolení k novému vydání.²⁴ K této úpravě v Praze skutečně došlo a Hirnhaimovy meditace pak opakovaně vycházely ještě i v průběhu osmnáctého století.“

---

23 Cituji překlad Stanislava Sousedíka z jeho práce *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 238. „Quapropter veniam expeto, si duo extrema habens prae oculis, ad alterum illorum fortasse paululum a medio deflexi, id faciens, quod virgarum curvitate emendant, qui non contenti sunt eas ad medium rectitudinis reducere, sed in partem, in quam maxime renitentur, eas cum fractionis etiam periculo contraria inflexione adigunt.“ *De typho*, s. 441. Srov. LEINSLE, Ulrich G.: Abt Hieronymus Hirnhaim: Zur Wissenschaftskritik des 17. Jahrhunderts. *Analecta Praemonstratensia* 55, 1979, s. 180.

24 ŠEBESTA, Klement: Jeroným Hirnhaim. *Sborník historického kroužku* 22, 1921, s. 4. Šebesta zde cituje zprávu z Říma, která mluví o modlitbách s odpustky „mezi nimiž jsou některé, které se jen zdají, ale neexistují“ („... in quibus sunt aliqua, quae apparent, non existunt autem...“).

Pouze rukopisně se dochovalo Hirnhaimovo teologické kompendium *Theologia universalis*. Jeho datace je nejistá, mohlo vzniknout už během Hirnhaimova působení v Norbertinu v šedesátých letech, ale soudě dle dochovaných opisů, probíhala podle něho výuka ještě i v letech sedmdesátých. Celý jeho titul zní „Univerzální teologie stručně shrnující to, co premonstrátský řeholník nezbytně potřebuje vědět o látkách posvátných věd“.²⁵

Spis je rozdělen do sedmnácti oddílů (Hirnhaim je označuje jako „distinkce“, „distinctiones“). První dva jsou věnovány dogmatické teologii (tématům *de Deo uno et trino a de Deo Creatore*), následující tři morální teologii (tématům *de actibus humanis, de virtutibus a de vitiis et peccatis*), další se pak vrací k dogmatice: dva jsou věnovány christologii (*de Verbo incarnato*), jeden nauce o milosti (*de gratia*), osm oddílů výkladu o svátostech (jeden o svátostech obecně, sedm o jednotlivých z nich) a jeden nauce o církvi; poslední čtyři oddíly jsou věnovány kanonickému právu: tři právním tématům, které se týkají příslušníků duchovenstva, a jeden právním otázkám spojeným s řeholním životem.

Každý oddíl je rozdělen do dílčích pojednání v rozsahu několika řádků až stran. Těchto malých pojednání je v celém kompendiu něco přes dva tisíce. Před první číslovanou distinkcí je předřazen nečíslovaný oddíl označený jako *Prolegomena*, který pojednává o vstupních otázkách teologie, jmenovitě o tom, co teologie je, a o pramenech teologického poznání (tematika *de locis theologicis*). Součástí *Prolegomen* je i výklad o Písmu svatém, kterému se budeme věnovat v dalších částech práce.

Spis je uveden předmluvou, která shrnuje okolnosti jeho vzniku a účel. Hirnhaim tu zdůrazňuje význam přiměřeného vzdělání pro působení v duchovní správě: „Je mnoho věcí, které premonstrátský řeholník potřebuje vědět, nejen těch, které se týkají jeho vlastní spásy a prospěchu, ale také těch, které se týkají spásy a prospěchu jiných. Neboť jakožto kanovník je povinen sloužit nejen sobě, ale také druhým a podle svých skromných možností nabývat

---

25 *Theologia universalis succincte complectens quidquid Religioso Praemonstratensi in scientiarum sacrarum materiis scitu est necessarium*. Pracovali jsme s dvousvazkovým rukopisem uloženým ve Strahovské knihovně pod signaturami DG III 34 a DG III 35, podle něho také citujeme v textu práce. Podle Bohumila Ryby byl tento rukopis pořízen neznámým opisovačem ještě za Hirnhaimova života a Hirnhaim sám v něm vlastní rukou provedl některé opravy (srov. RYBA, Bohumil: *Soupis rukopisů Strahovské knihovny Památníku národního písemnictví v Praze*. Díl III. Praha. Památník národního písemnictví, 1976, č. 1635 a 1636). Strahovská knihovna chová ještě další dva opisy díla: jeden, rovněž dvoudílný, je uložen pod signaturami DE VI 16 a DE VI 29, a druhý, nedokončený, pod signaturou DE VI 20. Posledně jmenovaný rukopis vznikl jako posluchačský záznam slyšených přednášek. Zajímavý je mimo jiné tím, že na několika místech zaznamenává data, kdy se přednášky uskutečnily. Poslední uvedené datum, připojené k předposlední přednášce, je 4. srpna 1679, tj. tři týdny před Hirnhaimovou smrtí – zdá se tedy, že přednášky vedl opat Hirnhaim sám a že jeho smrtí ustaly. O Hirnhaimově učebnici nebylo dosud mnoho napsáno. Ve své hirnhaimovské monografii o ní píše Julius Klitzner (KLITZNER, Julius: *Hieronymus Hirnhaim: zum deutschen Geist im Barock Böhmens*. Prag: Verlag der Deutschen Akademie der Wissenschaften, 1943, s. 38 a 39) a v nejnovější době na ni ve své práci věnované raněnovověké filosofii v českých zemích upozornil Stanislav Sousedík (SOUSEDÍK, Stanislav: *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 236).

způsobnosti k tomu, aby poslušen příkazu dovedl vhodně pečovat o duše, což je umění, které není lehké a které od člověka vyžaduje nemalou znalost a vzdělání...“²⁶ S neskrývanou ironií však Hirnhaim zároveň komentuje výuku na „příslušných fakultách“, patrně tedy na teologické a filosofické fakultě tehdejší pražské univerzity (byť takovému konkrétnímu určení se Hirnhaim opatrně vyhýbá): „... ne všichni řeholníci ... mají takové nadání ..., aby tomu, co se ve školách košatým a někdy také poněkud temným slohem vykládá, dokázali porozumět... Krom toho se v posluchárnách oněch fakult dosti často vykládají mnohé neužitečné nauky a prázdné spekulace a subtilnosti, které obyčejně vymizí z paměti, když posluchač nastoupí k výkonu duchovní správy nebo když se vrátí do klášterního ticha.“²⁷

Jako pomůcka pro řešení naznačeného rozporu, který se otevírá mezi potřebností teologického vzdělání a nepřiměřeností jeho vysokoškolské výuky, má posloužit právě Hirnhaimovo kompendium: „... aby se premonstrátský řeholník nemusel pro načerpání vědomostí toulat po mnoha školách a knihách a vynakládat na to mnoho času a námahy, pokusím se v této práci stručně, a nakolik to stručnost dovolí, také jasně a zřetelně shrnout vše, co je nejen jakožto křesťan, ale také jakožto řeholník povinen vědět.“²⁸

Aby však probírané látce lépe porozuměl, bude třeba, aby užil služeb některého vzdělanějšího spolubratra; Hirnhaimova poznámka tu zároveň naznačuje, jak výuka podle jeho kompendia probíhala – učitel z něho předčítal (diktoval) a studenti si jeho výklad slovo od slova zapisovali: „Aby tomu však lépe a plněji porozuměl a pevněji si vtiskl do paměti, bude třeba, aby to zachytil pečlivým perem a dychtivou a pozornou myslí, až mu to někdo z těch, kdo jsou vzděláni na řečených fakultách, bude předčítat a vysvětlovat.“²⁹

---

26 „Multa sunt religioso Praemonstratensi scitu necessaria, non tantum quae propriam ipsius, verum etiam quae alienam spectant salutem atque utilitatem; non enim sibi tantum sed etiam aliis vi canonicae suae professionis servire obligatur, seque pro modulo suae possibilitatis aptum reddere ad curam animarum obedientiae iussu condigne exercendam, quae non est ars facilis, nec modicam in homine scientiam ac eruditionem supponit...“ *Theologia universalis*, fol. 1r.

27 „At non omnibus religiosis favet occasio frequentandi earum facultatum auditoria, nec ex una cathedra, sed ex diversis, et quidem plurium annorum spatio tradi solent; neque omnes eodem ingenii ... a natura dotati sunt, ut omnia quae in scholis uberiori et aliquando etiam obscuriori stylo tractantur, ... intelligere ... possint ...; multae insuper inutiles doctrinae ac inanes speculationes atque subtilitates frequentius in facultatum auditoriis proponuntur, quae cum ad praxin exercendae animarum curae acceditur, vel ad otium religiosae quietis reditur tradi solent oblivioni.“ *Theologia universalis*, fol. 1r-1v.

28 „... ne sit opus religioso Praemonstratensi ad hauriendam scientiam per multas scholas et libros cum magno temporis et operae dispendio vagari, totum praesenti opere breviter, et quantum brevitatis patitur, clare ac dilucide comprehendere conabor, quidquid vi suae, non tantum Christianae, verum etiam religiosae professionis scire tenetur.“ *Theologia universalis*, fol. 1v.

29 „Quod tamen ut melius ac plenius intelligatur, et memoriae firmius imprimatur, ab aliquo in praedictis facultatibus versato, sibi dictatum et explicatum, diligenti calamo ac mente studiosa et attenta excipere debebit.“ *Theologia universalis*, fol. 1v.

Hodnocení

Povědomí o napětí mezi opatem Hirnhaimem a jezuitu, přinejmenším ve sporu o výuku církevního práva v arcibiskupském semináři, a nepochybný fakt, že dvě z jeho tištěných prací se ocitly na indexu, vedly v minulosti k domněnkám o možném vztahu mezi Hirnhaimem a soudobým jansenismem.

Velký vliv v tomto směru měla především proslulá práce Eduarda Winttra *Der Josefinismus und seine Geschichte* z roku 1943.³⁰ Hirnhaim je tu velmi sugestivně uváděn do souvislosti s odpůrci jezuitů Valeriánem de Magni a s Jeanem du Vergier de Hauranne (St. Cyrane), zejména však s jansenistickým hnutím a jeho skutečnými nebo údajnými stoupenci v českých zemích, takže vzniká dojem, jakoby Hirnhaimova příslušnost k tomuto hnutí byla očividná, a čtenář pak snadno přijímá i některá poněkud odvážná tvrzení, např. že strahovský opat „se stravoval bojem proti jezuitské morálce“ nebo že mu „šlo o potírání jezuitské novoscholastiky“.³¹ Snadno přitom uniká pozornosti, že Winter žádné jednoznačně vyznívající doklady pro Hirnhaimův příklon k jansenismu neuvádí, a že dokonce zůstává do té míry opatrný, že se explicitnímu označení Hirnhaima za stoupence jansenistických myšlenek vyhýbá. Zůstává tedy spíše jen dojem a možné podezření, nikoli jistota.

Některá Wintrova tvrzení jsou jistě účelově nadsazená, tak například když říká, že Hirnhaim „se vůbec neodvážil vydat své hlavní dílo tiskem, a tak je uchováváno jen v několika zněních v rukopise v klášterní knihovně na Strahově“.³² Rukopisné dochování spisu *Theologia universalis* je sice nepochybný fakt, ale důvod, proč nebyl vydán tiskem, nebyl asi strach ze slídiveho oka jezuitů, jak se Winter snaží naznačit, ale prostě jen praktická okolnost, že pro omezený okruh posluchačů domácího učiliště rukopisné šíření textu postačovalo, a to tím spíše, že opisování podle diktátu bylo samozřejmá součást tehdejší výuky. Není tedy divu, že v novější literatuře Hirnhaimovi věnované se opakovaně objevila opatrnost vůči Wintrovu pojetí, popř. zazněly argumenty, které je zpochybňují.³³

---

30 WINTER, Eduard: *Der Josefinismus und seine Geschichte: Beiträge zur Geistesgeschichte Österreichs 1740-1848*. Brünn: Rohrer, 1943. (Dále citujeme jako WINTER, *Der Josephinismus*; český překlad citací uvádíme ve znění překladu Vladimíra Sojáka: WINTER, Eduard: *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740-1848*. Přel. Vladimír Soják. Praha: Jelinek, 1945.)

31 „... verzehrte sich im Kampf gegen jesuitische Moral und Scholastik...“ WINTER, *Der Josephinismus*, s. 10. „... es ging ihm ... die Neuscholastik der Jesuiten ... zu bekämpfen.“ WINTER, *Der Josephinismus*, s. 8.

32 „Doch wagte Hieronymus Hirnhaim nicht einmal, sein Hauptwerk durch den Druck zu verbreiten, und so ist es nur in mehreren Fassungen handschriftlich in der Klosterbibliothek von Strahov erhalten.“ WINTER, *Der Josephinismus*, s. 9.

33 Srov. LEINSLE, Ulrich G.: Abt Hieronymus Hirnhaim: Zur Wissenschaftskritik des 17. Jahrhunderts. *Analecta Praemonstratensia* 55, 1979, s. 171–195; SOUSEDÍK, Stanislav: *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 235–242; KUCHAROVÁ, Hedvika: *Premonstrátská*

V práci našeho typu jistě nelze očekávat, že bychom k řešení této otázky výrazněji přispěli. Brání tomu jak omezenost materiálu, z něhož tu vycházíme, tak i okolnost, že rozhodující třecí plochy mezi stoupenci jansenismu a magisteriem leží v jiných oblastech, než jsou obecné otázky biblistiky, kterým se v práci věnujeme. Otázka je však zajímavá a pro hodnocení Hirnhaimovy osobnosti a díla ne bezvýznamná, takže v závěru práce se pokusíme se naznačit, co může námi shromážděný materiál jejímu dalšímu řešení přinést.

---

kolej Norbertinum v Praze: alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století. Praha: Casablanca, 2011, s. 168, pozn. 31. Stanislav Sousedík v uvedené práci na s. 240 o Hirnhaimovi píše: „Střízlivým posuzováním možností lidského rozumu se skepticizmu poněkud blížili i někteří jansenisté. Pátral jsem proto ve výše zmíněné rukopisné učebnici theologie [jde ovšem o spis *Theologia universalis*, pozn. TM] po případných ohlasech jansenismu (s nímž mohl Hirnhaim přijít za studentských dob v arcibiskupském semináři snadno do styku), ale žádné jsem nenalezl.“

PÍSMO SVATÉ A TRADICE

Písmo svaté a tradice jako „slovo Boží“

Vztahu Písma svatého a tradice věnuje Hirnhaim ve svém spisu *Theologia universalis* čtvrtý článek vstupních výkladů, označených jako Prolegomena.³⁴

Písmo svaté a tradice jsou v tomto článku spojeny do jednoho společného pojmu „slova Božího“,³⁵ který zahrnuje všechny zjevené pravdy předávané pomocí lidského jazyka, tedy Hirnhaimovými slovy „vše, co Bůh buď sám, nebo skrze anděly, užívaje smyslově vnímatelné řeči, lidem zjevil nebo co jim niterně a mimo smyslovou cestu vdechl, a co pak oni jakožto Boží vyslanci předávali jiným buď kázáním, nebo psanými texty“.³⁶

Na tomto celku, v němž jsou Písmo svaté a tradice shrnuty do jednoho pojmu, se podle Hirnhaima „především zakládá veškerá teologie“.³⁷ Teprve druhotně, na základě vnější formy, se tento celek dělí na jedné straně na „slovo Boží psané“, jímž je Písmo svaté,³⁸ a na druhé straně na „slovo Boží nepsané“, jímž jsou tradice.³⁹

Co je tradice

Vymezení pojmu „tradice“ Hirnhaim podává v šestnáctém článku Prolegomen.⁴⁰

Tradici zde vymezuje jako „nějaký zákon nebo nauku, který je předáván ústně a který prostřednictvím lidské paměti a lidského opatrování jakoby skrze ruce dochází poznání mezi potomky“.⁴¹ Tradice, „druhý pramen naší teologie“,⁴² jsou „Boží slovo zprvu nepsané

---

34 Pro úsporu místa tyto vstupní výklady citujeme nadále jen jako *Prolegomena*; arabská číslice označuje číslo článku.

35 „... in verbum Dei...“ *Prolegomena* 4.

36 „... per quod intelligimus omne illud, quod Deus sive per semetipsum, sive per Angelos sensibiliter loquens hominibus revelavit, vel etiam interne atque insensibiliter inspiravit, quod illi deinde aliis tanquam Legati a Deo missi praedicaerunt, vel scripto consignarunt.“ *Prolegomena* 4.

37 „Fundat se potissimum universa theologia in verbo Dei...“ *Prolegomena* 4.

38 „Verbum Dei scriptum, Biblia et Scripturam antonomastice appellamus.“ *Prolegomena* 6.

39 „... traditiones, sive verbum Dei non scriptum...“ *Prolegomena* 16.

40 „De traditionibus“ *Prolegomena* 16.

41 „Definiri potest traditio in genere, quod sit *lex sive doctrina aliqua ore tenus tradita, quae memoria et observatione humana, quasi per manus, ad notitiam pervenit posterorum.*“ *Prolegomena* 16.

a předávané živým hlasem“.⁴³ Pokud jde o jejich ústní, nepsaný ráz, Hirnhaim výslovně poznamenává, že tradicím příslušel jen původně, „když byly poprvé oznamovány věřícím“,⁴⁴ a že v pozdějších dobách i ony bývají zapisovány.⁴⁵

Druhy tradic

Rozdělením tradic se Hirnhaim zabývá v sedmnáctém článku Prolegomen.⁴⁶

Podle původu a stupně autority tam dělí tradice do tří skupin.

První skupina jsou božské tradice. Jejich pocházejí od samého Krista, který je během svého pozemského působení předal svým učedníkům: „... byly přijaty od samého Krista, když vyučoval apoštoly“.⁴⁷

Druhou skupinu tvoří apoštolské tradice. Ustanovili je apoštolové vedení Duchem svatým.⁴⁸

Třetí skupinou jsou tradice církevní. Jejich původci mohou být různí, Hirnhaim obecně říká, že „vzaly svůj počátek od některého církevního představeného nebo od některých z lidu“, avšak pro jejich platnost je významné, že jsou „skrze obecné užívání schváleny“.⁴⁹

Hirnhaim podotýká, že tradice lze dělit i podle jiných kritérií, avšak omezuje se v tom směru jen na krátký výčet, který některé takové možnosti naznačuje: „Jsou také některé tradice ‚o víře‘, které se týkají toho, co má být věřeno, a jiné ‚o mravech‘ nebo vnějších obřadech; některé ustavičné, jiné dočasné; některé všeobecné, jiné částečné; některé nezbytné, jiné dobrovolné.“⁵⁰

---

42 „... secundum theologiae nostrae fontem...“ *Prolegomena* 16.

43 „... verbum Dei non scriptum primitus, sed viva voce traditum.“ *Prolegomena* 16.

44 „... cum prima vice fidelibus innotesceret...“ *Prolegomena* 16.

45 „... successu ... temporis etiam traditiones scriptis consignantur...“ *Prolegomena* 16.

46 „Quotuplex sit traditio“ *Prolegomena* 17.

47 „Divinae traditiones dicuntur, quae acceptae sunt ab ipso Christo Apostolos instruente, et nullibi in divina Scriptura reperiuntur.“ *Prolegomena* 17.

48 „Traditiones apostolicae, quas Apostoli Spiritu Sancto inspirante instituerunt...“ *Prolegomena* 18. Srov.: „Apostolicae sunt quae ab Apostolis viva voce sunt traditae, ex inspiratione Spiritus Sancti, quamvis nihil de illis scripto sit consignatum.“ *Prolegomena* 17.

49 „Ecclesiasticae sunt quae sive ab aliquo Ecclesiae Praelato, sive ab aliquibus de populo sumpserunt originem, et per communem usum sunt approbatae.“ *Prolegomena* 17.

50 „Sunt etiam aliae traditiones *de fide*, quae credenda concernunt; aliae *de moribus* aut ritibus externis. Aliae perpetuae, aliae temporales; aliae universales, aliae particulares; aliae necessariae, aliae liberae.“ *Prolegomena* 17.

Autorita tradic

O autoritě tradic Hirnhaim pojednává v osmnáctém článku *Prolegomen*.⁵¹

Božské tradice mají podle Hirnhaima stejnou autoritu jako Písmo svaté.⁵² Jsou právě tak Božím slovem jako Písmo.⁵³ Nic na tom podle Hirnhaimova výkladu nemění okolnost, že nejsou zapsány „na papíru nebo pergamenu“.⁵⁴ Takovým zápisem nemohou nikterak získat na autoritě.⁵⁵ Hirnhaim uvádí příklad: vladařův rozkaz platí, ať je předán ústně nebo písemně; je-li zaslán písemně, na své váze tím nic nezískává.⁵⁶

Apoštolské tradice mají stejnou autoritu jako apoštolské spisy.⁵⁷

Konečně církevní tradice mají tutěž „sílu“ jako „církevní ustanovení“ a „schválený obyčej“.⁵⁸

Komentář

Pojetí vztahu mezi Písmem a tradicemi předkládané Hirnhaimem klade zřetelný důraz na jednotu Písma a tradic. Písmo i tradice pocházejí od Boha, Písmo i tradice jsou „Boží slovo“. Odlišnost mezi nimi – tak se to alespoň v Hirnhaimově výkladu jeví – je prakticky jen v tom, že Písmo je zaznamenáno písemně, zatímco tradice alespoň v prvních dobách své existence žily v ústní podobě. Čtenářům dokumentů Druhého vatikánského koncilu patrně Hirnhaimův výklad připomene známá místa z dogmatické konstituce *Dei verbum*, kde je jednota Písma a tradic vyjádřena podobně, zčásti i týmiž slovy: „Posvátná tradice a Písmo svaté jsou ... ve vzájemném těsném spojení a sdílení. Obojí vyvěrá z téhož božského pramene, splývá jaksi v jedno a směřuje k témuž cíli. Písmo svaté je totiž Boží řeč, písemně zaznamenaná z vnuknutí Ducha svatého; posvátná tradice pak předává Boží slovo, které světil Kristus Pán a Duch svatý apoštolům...“ (DV 9); „Posvátná tradice a Písmo svaté tvoří jediný posvátný poklad Božího slova, svěřený církvi...“ (DV 10).

---

51 „De autoritate traditionum“ *Prolegomena* 18.

52 „Eadem nobis debet esse autoritas traditionum divinarum, quae Scripturae divinae...“ *Prolegomena* 18.

53 „... sunt enim aequae Dei verbum sicut Scriptura...“ *Prolegomena* 18.

54 „... quamvis non sint in charta vel membrana scriptae seu consignatae...“ *Prolegomena* 18.

55 „... qua scriptione nihil auctoritatis verbo Dei accedit...“ *Prolegomena* 18.

56 „... sicut nihil accedit auctoritatis verbali mandato Principis, si scripto mittatur...“ *Prolegomena* 18.

57 „Traditiones apostolicae ... eandem habent auctoritatem quam apostolicae scripturae.“ *Prolegomena* 18.

58 „Traditiones ecclesiasticae, vim habent ecclesiasticarum constitutionum, et consuetudinis approbatae.“ *Prolegomena* 18.

Hirnhaimem předkládaná koncepce také jasně odstupňovává tradice co do autority, která jim má být přikládána. Na jedné straně jsou tradice božské a apoštolské, jejichž autorita je garantována jejich božským původem a které mají v zásadě tutéž váhu jako posvátný text, na druhé straně jsou tradice církevní, jejichž původci jsou prostě členové věřícího lidu a jejichž autorita se opírá o schválení církevním společenstvím.

Pokud jde o prameny Hirnhaimova výkladu, není pochyb, že v pozadí Hirnhaimem představené koncepce stojí dekret Tridentského koncilu *Sacrosanta* o posvátných knihách a tradicích apoštolů, přijatý 8. dubna 1546, jmenovitě známé místo, kterým je potvrzována úloha tradic jako pramene Zjevení: „... tato pravda a zásady jsou obsaženy v psaných knihách i v nepsaných tradicích, které přijaty apoštoly z úst samého Krista nebo apoštoly samými z vnuknutí Ducha svatého jakoby skrze ruce předávány přicházejí až k nám...“⁵⁹ Ačkoli Hirnhaim ve výkladu týkajícím se tradic na tento dekret výslovně neodkazuje, souvislosti s ním jsou nepochybné a zřejmé: je tu týž důraz na význam tradic a totéž připomenutí jejich božského původu; stejně jako Hirnhaim, i dekret užívá slova tradice v množném čísle; ve formulacích koncilního dekretu je naznačena koncepce odlišující „slovo Boží psané“ a „slovo Boží nepsané“ i rozlišování „božské“ a „apoštolské“ tradice.

Četné podobnosti však Hirnhaimův výklad zvláště nápadně spojují s výkladem, jež o tradicích a jejich vztahu k Písmu podává v prvním svazku svých *Kontroverzí* sv. Robert Bellarmin. Tak Bellarmin výslovně pracuje s výrazy „slovo Boží psané“ a „slovo Boží nepsané“ a míní jimi právě Písmo svaté a tradice.⁶⁰ U Bellarmina je rozpracováno členění tradic na božské, apoštolské a církevní.⁶¹ Shody se v některých případech týkají i slovních formulací a nápadné jsou také shody v uspořádání výkladu, tak např. když Bellarmin vykládá o jiných možnostech, jak rozčlenit tradice, vypočítává tytéž typy tradic, které nacházíme u Hirnhaima, a uvádí je i v témže pořadí (tradice ‚o víře‘ a ‚o mravech‘, tradice ustavičné a dočasné, tradice všeobecné a částečné, tradice nezbytné a dobrovolné).⁶² Je tedy myslím oprávněně pokládat Bellarminovy *Kontroverze* za pramen Hirnhaimova výkladu.

Pokud jde o Hirnhaimem uváděné členění tradic na božské, apoštolské a církevní, je snad na místě připomenout, že v novější teologické reflexi se zpravidla pracuje s poněkud odlišným modelem, který rozlišuje na jedné straně „apoštolskou tradici“, jež po obsahové

---

59 „... hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus, quae ab ipsius Christi ore ab apostolis acceptae, aut ab ipsis apostolis Spiritu sancto dictante quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt...“ COGD III, s. 15.

60 Srov. např. úvod výkladu o tradicích: „De Verbo Dei scripto hactenus disseruimus: nunc de Verbo Dei non scripto breviter disputare aggrediamur...“ *De verbo Dei*, IV, 1, s. 65.

61 *De verbo Dei*, IV, 2, s. 66.

62 *De verbo Dei*, IV, 2, s. 66–67.

stránce prakticky zahrnuje to, co Bellarmin nebo Hirnhaim označují jako tradice božské a apoštolské, a na druhé straně tradice, které lze označit jako „církevní“ nebo „ekleziální“.⁶³ Aniž by bylo možné zcela odhlížet od rozdílu mezi „informačně-teoretickým chápáním“ Zjevení, a tedy i tradic, charakteristickým pro raný novověk, a „komunikačně-teoretickým chápáním“, které uplatňují novější autoři,⁶⁴ přece lze k tomuto posunu z našeho materiálu poznamenat alespoň tolik, že na společné pojmové znaky božských a apoštolských tradic naráží už i Bellarmin, když ve svém výkladu poznamenává, že božské tradice bývají někdy označovány jako apoštolské a apoštolské naopak jako božské: „... božským tradicím se říká apoštolské ne proto, že je apoštolové ustanovili, ale proto, že apoštolové je nejprve předávali církvi, když je byli o samotě přijali od Krista, a apoštolským se říká božské ne proto, že by je byl Bůh ustanovil bezprostředně, ale proto, že apoštolové je ustanovili ne bez Ducha svatého.“⁶⁵ Juénin pak do jisté míry předjímá novější úzus spojení božských a apoštolských tradic, když tradice týkající se víry a mravů člení podle původu pouze do dvou skupin, na „tradice božské“ a „tradice lidské“,⁶⁶ a podotýká k tomu, že „tradice božské“ jsou ty, kterým „byli apoštolové vyučeni od Krista živým hlasem nebo později od Ducha svatého“.⁶⁷

Jednu dosti závažnou otázku ponechávají Hirnhaim, Bellarmin i Juénin nedořešenou, a to otázku, v čem vlastně spočívá rozdíl mezi Písmem svatým a tradicemi. Zvláště Hirnhaimův výklad budí dojem, že rozdíl je jen v tom, že Písmo svaté má psanou formu, zatímco tradice byly alespoň zpočátku nepsané. Avšak je-li toto jediné významnější rozlišení, lze se právem ptát: Byly-li během staletí tyto tradice zapsány, jaký je pak rozdíl mezi jejich zápisy a Písmem? A naopak, jestliže alespoň některé části Písma žily zpočátku v ústní tradici a teprve později byly zapsány, jaký je rozdíl mezi Písmem svatým a jakýmkoli jiným zápisem tradice?

A lze také klást také další, příbuznou otázku: V čem vlastně spočívá přednost Písma svatého oproti k tradicím? Když Hirnhaim vypočítává prameny teologie, „teologická místa“, klade – jak bývalo v podobných výčtech běžné – na první místo Písmo svaté a teprve za něj

---

63 Srov. např. MÜLLER, Gerhard Ludwig: *Dogmatika pro studium i pastorači*. Přeložili Jan Frei, Tomáš Jajtner, Jaroslav Lorman, David Sanetrník a Ambrož Šámal. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 66; POSPÍŠIL, Ctirad Václav: *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. 2. vyd. Praha: Krystal; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. 74–75.

64 Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig: *Dogmatika*, s. 44–45; POSPÍŠIL, Ctirad Václav: *Hermeneutika*, s. 75.

65 „... divinae traditiones dicuntur Apostolicae, non quod ab illis institutae, sed quod ab eis primum Ecclesiae traditae sint, cum ipsi seorsim eas a Christo accepissent: et Apostolicae dicuntur divinae, non quod eas Deus immediate instituerit, sed quod non sine spiritu Dei eas Apostoli instituerint.“ *De verbo Dei* IV, 2, s. 66.

66 „Traditio quae aut ad fidem, aut ad mores spectat, vel est divina, vel humana...“ *Institutiones*, s. 168.

67 „... si apostoli eam a Christo viva voce aut postea Spiritu sancto docti sint...“ *Institutiones*, s. 168.

řadí tradice.⁶⁸ Je toto prvenství přiznávané Písmu jen pouhá konvence? Jsou tradice ve skutečnosti zcela rovnoprávné s Písmem? Nebo má Písmo svaté oproti tradicím skutečně nějakou přednost?

Vrátíme se k těmto otázkám v souvislosti s výkladem o inspiraci posvátného textu.⁶⁹ Zatím budiž pouze konstatováno, že uvedené otázky zůstávají u Hirnhaima – a podobně také u Bellarmina a Juénina – nevyjasněné.

Potřebnost tradic

Důkazem potřebnosti, nepostradatelnosti tradic se Hirnhaim zabývá v devatenáctém článku *Prolegomen*.

Tento článek svým ne zcela důsledným uspořádáním jeví zřejmé známky toho, že autor v průběhu práce pozměnil koncepci, s níž k psaní přistupoval. První skupina argumentů je nadepsána jako důkazy „z toho, že jsou mnohé věci, které církev s vírou přijímá jakožto od Boha vyřčené nebo ustanovené, ačkoli o nich Písmo výslovně nemluví“.⁷⁰ Věnována je nejprve důkazům čerpaným ze současného stavu křesťanské nauky, resp. praxe a od nich přechází k důkazům čerpaným ze života starozákonní církve. Při té příležitosti opouští původní rozvrh uspořádání a vypočítává i další důkazy, které lze čerpat ze Starého zákona. Tyto další důkazy jsou řazeny v zásadě chronologicky, od mladších k starším, patrně v tom pořadí, jak se autorovi při psaní vybavovaly v mysli. Druhá skupina důkazů je již nadepsána literárním pramenem, z něhož jsou čerpány, jako důkazy „z Evangelia“,⁷¹ a chronologické uspořádání důkazů se od tohoto okamžiku mění ze souslednosti od mladších k starším na souslednost od starších k mladším. Třetí skupinu tvoří důkazy čerpané ze spisů apoštola Pavla⁷² a čtvrtou důkazy čerpané ze spisů církevních Otců.⁷³

---

68 *Prolegomena* 6, 7, 58–60. Srov. např.: SANNIG, Bernard: *Schola theologica scotistarum, seu Cursus theologicus completus, ad mentem Doctoris Subtilis, Ioannis Duns Scoti, in quatuor Tomos distributus. (...) Tomus I. Vetero-Pragae: typis Danielis Michalek, 1679, s. 18. Nebo zvláště: CANO, Melchior: Reverendissimi D. Domini Melchioris Cani episcopi Canariensis, ordinis praedicatorum; & sacrae Theologiae professoris, ac primariae cathedrae in academia Salmanticensi olim praefecti De locis Theologicis Libri duodecim. Salmanticae: excudebat Mathias Gastius, 1563; základní výčet teologických míst je podán na s. 4–5.*

69 Viz níže s. 39–41.

70 „Probantur Traditiones ex eo, quod multa sint quae credit Ecclesia tanquam a Deo dicta vel instituta, etiamsi nihil de ipsis in Scriptura expresse contineatur.“ *Prolegomena* 19.

71 „Probantur secundo traditiones ex Evangelio...“ *Prolegomena* 19.

72 „Probatur tertio textibus aliquot S. Pauli...“ *Prolegomena* 19.

V následujícím výkladu od uvedeného nedůsledného uspořádání upouštíme a Hirnhaimovy důkazy pořádáme nově, a to chronologicky, od starších k mladším, takže celá Hirnhaimova materie se víceméně sama od sebe rozčleňuje do pěti skupin: důkazy ze Starého zákona, důkazy z evangelií, důkazy z pavlovských spisů, důkazy z církevních Otců a důkazy ze současného stavu církevní nauky a praxe.

Nezbytnost tradic lze podle výkladu v devatenáctém článku Prolegomen prokázat nejprve ze Starého zákona, odvoláním na nauku a praxi starozákonní církve.

V nejstarších dobách, „od počátku světa, rozuměj od Adama, až do času, kdy byl sepsán zákon“,⁷⁴ spočívala „nauka víry a mravů“ podle Hirnhaima pouze v ústních „tradicích“.⁷⁵ Na doložení své teze k tomu Hirnhaim poznamenává, že podle obecného mínění církevních Otců „před Mojžíšem nebylo žádné Písmo“.⁷⁶ Dále připomíná, že ani v první knize Mojžíšově se „o Písmu“ nic „nečte“,⁷⁷ a že je tam přesto jasně řečeno, že Abraham „přikázal svým synům a svému rodu po sobě, aby zachovávali Hospodinovu cestu“ (Gn 18, 19).

Zadruhé ani později, kdy některé části Písma již byly napsány, nemohlo být „staré Písmo ... ode všech pohodlně čteno“,⁷⁸ protože „nebylo uvedeno do podoby svazku“ dříve než v době Ezdrášově.⁷⁹ Do té doby zůstávalo „rozptýleno v četnějších knihách a listech“.⁸⁰ Jeho úlohu tedy v těch časech zastávaly „živé tradice otců“.⁸¹

Zatřetí také „četnější texty Písma“ dokládají, že v dobách Starého zákona („ve Starém zákoně“) Izraelité „užívali více tradici než Písmo“ a že také „Bůh je na tradici často odkazoval“.⁸² Hirnhaim v této souvislosti vypisuje několik míst, která naznačují ústní, nikoli písemný ráz starozákonní katecheze: „V ten den budeš vyprávět svému synovi...“ (Ex 13, 8); „Ptej se svého otce, a oznámí ti, ptej se svých starců a řeknou ti...“ (Dt 32, 7); „Ptej se dřívějšího pokolení a pečlivě zkoumej paměť otců“ (Job 8, 8);⁸³ „Bože, slýchali jsme na vlastní uši, naši otcové nám vyprávěli...“ (Žl 44, 2); „... aby o tom, co poručil našim otcům,

---

73 „Probatum tandem plurimis Sanctorum Patrum autoritatibus...“ *Prolegomena* 19.

74 „Iam si quoque a Mundi primordio, scilicet ab Adamo usque ad legem scriptam, Dei Ecclesiam consideremus...“ *Prolegomena* 19.

75 „... inveniemus doctrinam fidei et morum in solis traditionibus tunc constitisse...“ *Prolegomena* 19.

76 „... a Sanctis enim Patribus communiter tenetur, ante Moysen nullam fuisse Scripturam...“ *Prolegomena* 19.

77 „... nec de illa quicquam in Genesi legitur...“ *Prolegomena* 19.

78 „Imo Scriptura vetus ... non potuerit ab omnibus commode legi...“ *Prolegomena* 19.

79 „... ante Esdram non fuit redacta in formam voluminis...“ *Prolegomena* 19.

80 „... sed dispersa in pluribus libris et chartis...“ *Prolegomena* 19.

81 „... cuius vicem vivae Patrum traditiones supplebant...“ *Prolegomena* 19.

82 „Iudaeos etiam in lege veteri traditione magis quam Scriptura usos, atque ad traditionem frequenter a Deo remissos fuisse probant plures Scripturae textus...“ *Prolegomena* 19.

83 Překládám Hirnhaimem uváděné vulgátního znění: „Interroga generationem pristinam, et diligenter investiga Patrum memoriam.“ *Prolegomena* 19.

poučili své syny. Má to znát příští pokolení, synové, kteří se narodí, mají to vyprávět svým dětem...“ (Žl 78, 5–6); „Ať tě nemine vyprávění starců, oni se totiž vyučili od svých otců“ (Sir 8, 11).⁸⁴

Začtvrté Hirnhaim připomíná, že lid staré smlouvy („církev Starého zákona“)⁸⁵ měl podobně jako lid smlouvy nové některá velmi důležitá ustanovení, která nikdy nedošla výslovného vyjádření v posvátném textu. Hirnhaim uvádí dva takové příklady. Jednak je to přesvědčení o božském původu starozákonních textů: „Církev Starého zákona vždy věřila, že knihy, které byly obsaženy v židovském biblickém kánonu, jsou vpravdě božské a Bohem vdechnuté, což však ve Starém zákoně nikde není psáno.“⁸⁶ Zadruhé je to otázka prostředku, jímž byl ve starozákonní době z židovských dívek snímán dědičný hřích: ve Starém zákoně totiž není poznamenán „ani lék prvotního hříchu, který se užíval u dívek,“ takže „vskutku ani není známo, jaký byl“.⁸⁷

Dalším pramenem důkazů jsou Hirnhaimovi evangelia. Hirnhaim cituje dvě místa.

Prvním z těchto míst jsou Ježíšova slova v Janově evangeliu: „Měl bych vám ještě mnoho jiného říci, ale teď byste to nemohli snést“ (Jan 16, 12). Hirnhaim k tomu poznamenává, že „přemnohé z těchto věcí pravděpodobně zjevil svým učedníkům po svém vzkříšení“,⁸⁸ a jako doklad o tohoto povelikonočního učení cituje slova ze Skutků apoštolů: „... po čtyřicet dní se jim zjevoval a mluvil o Božím království“ (Sk 1, 3).

Zadruhé Hirnhaim cituje závěr Janova evangelia, který dokládá, že Ježíš „mnohem více řekl a učinil, než co bylo zapsáno“.⁸⁹ „Je však ještě mnoho jiných věcí, které Ježíš vykonal. Kdyby měla být vypsána každá zvlášť, myslím, že by celý svět neobsáhl knihy o tom napsané“ (Jan 21, 25).

Z třetího pramene argumentace, z pavlovských listů, Hirnhaim vybírá čtyři citáty.

Z prvního listu Korint'ánům cituje místa: „Chválím vás, že se pevně držíte příkazů, jak jsem vám je předal“ (1 Kor 11, 2); „Co jsem od Pána přijal, to jsem vám také předal“ (1 Kor

---

84 Překládám Hirnhaimem uváděné vulgátního znění: „Non te praetereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt a Patribus suis.“ *Prolegomena* 19.

85 „... Ecclesia Veteris Testamenti...“ *Prolegomena* 19.

86 „Similiter Ecclesia Veteris Testamenti, semper credit libros qui in canone scripturistico Iudaeorum continebantur esse vere divinos, et a Deo inspiratos, quod tamen in Veteri Testamento nullibi scriptum est...“ *Prolegomena* 19.

87 „... sicut neque remedium peccati originalis quod faemellis adhibebatur, et defacto quale fuerit ignoratur.“ *Prolegomena* 19.

88 „Horum plurima post suam resurrectionem probabiliter discipulis suis revelavit...“ *Prolegomena* 19.

89 „Plura etiam longe dixit et fecit quam scripta sint...“ *Prolegomena* 19.

11, 23); a „Ostatní ustanovím, až přijdu“ (1 Kor 11, 34).⁹⁰ K prvním dvěma místům Hirnhaim poznamenává, že „nikde nemáme zapsáno, jaké příkazy Korint'ánům předal“.⁹¹ K poslednímu místu pak dodává, že „nikde se nenalézá zapsáno, co Pavel ustanovil.“⁹²

Poslední citát vybírá z druhého listu Soluňanům, podle Hirnhaima je to doklad „zvláště jasný“:⁹³ „Nuže bratři, ... držte se těch zásad, v kterým jsme vás vyučili, ať už slovem nebo listem“ (2 Sol 2, 15)

Čtvrtým pramenem, na který Hirnhaim odkazuje, jsou spisy církevních Otců. Argumenty čerpané z tohoto pramene však neuvádí, pouze naznačuje, že téma je rozsáhlé,⁹⁴ a toho, kdo by se s ním chtěl obeznámit, odkazuje na „spisy kontroverzistů“.⁹⁵

Konečně pátým pramenem, z něhož lze čerpat doklady o nezbytnosti tradic, je současná církevní nauka a praxe. Je totiž mnoho věcí, o nichž „věříme, že nám byly předány od Boha prostřednictvím služby apoštolů, ačkoli o nich v žádné knize Písma svatého nic výslovného nečteme“.⁹⁶ Příklady uvádí Hirnhaim následující: „že Písmo svaté je slovo Boží a že ve věcech, které se týkají víry a spásy, zůstává neporušené; že správně rozumíme smyslu Písma svatého; že jsou pouze čtyři evangelisté; že vyznání víry je vpravdě kanonické a apoštolské; že Duch svatý vychází ze Syna; že se mají křtít děti; že ti, kde byli pokřtěni od heretiků, nemají být křtěni znovu; že Bohorodička nejen před porodem a při porodu, ale také po porodu zůstala Pannou; že není dáno ani více, ani méně než sedm svátostí církve; že při jejich vysluhování má být užíváno právě takové a takové formy a látky; že křesťanská pascha má být slavena v neděli“.⁹⁷

---

90 Znění všech tří citátů oproti liturgickému překladu poněkud upravujeme, aby těsněji přiléhaly k Hirnhaimem citovanému latinskému znění. První citát (1 Kor 11, 2) Hirnhaim uvádí: „*Laudo vos inquit, quod sicut tradidi vobis praecepta mea tenetis.*“ Liturgický překlad: „Musím vás pochválit, ... že ... pevně se držíte naučení, jak jsem vám je odevzdal.“ Sixto-klementina: „*Laudo autem vos fratres quod per omnia mei memores estis: et sicut tradidi vobis, praecepta mea tenetis.*“ Druhý citát (1 Kor 11, 23) u Hirnhaima zní: „*Accepi a Domino quod et tradidi vobis...*“ Liturgický překlad: „Co jsem od Pána přijal, v tom jsem vás také vyučil...“ Sixto-klementina: „*Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis...*“ Třetí citát (1 Kor 11, 34) u Hirnhaima zní: „... *caetera cum venero disponam.*“ Liturgický překlad: „Ostatní věci pak zařídím, až přijdu.“ Sixto-klementina: „*Cetera autem, cum venero, disponam.*“

91 „... nec ullibi scriptum habemus id relative quae Corinthiis praecepta tradidit.“ *Prolegomena* 19.

92 „Nullibi autem scriptum reperitur quod disposuerit...“ *Prolegomena* 19.

93 „Sequens textus est clarissimus.“ *Prolegomena* 19.

94 „Probatur tandem plurimis Sanctorum Patrum auctoritatibus...“ *Prolegomena* 19.

95 „... apud controversistas videri possunt.“ *Prolegomena* 19.

96 „... quae omnia et plura similia a Deo mediante Apostolorum ministerio nobis tradita credimus, quamvis illa in nullo Scripturae divinae libro expressa legamus.“ *Prolegomena* 19.

97 „Talia sunt, quod Scripturae qua utimur sit verbum Dei, et quod in iis quae ad fidem et salutem pertinent salva omnino maneat et incorrupta. Item quod verum eius sensum teneamus, quod quatuor tantum sint Evangelistae, quod symbolum fidei sit vere canonicum et apostolicum, quod Spiritus Sanctus procedat a Filio, quod infantes sint baptizandi, quod baptizati ab haereticis rebaptizati non sint, quod Deipara non

Námítky proti tradicím a jejich vyvrácení

V dvacátém článku Prolegomen se Hirnhaim vyjadřuje k některým možným námítkám proti pojetí tradice, které předložil v předchozím výkladu. Těchto námitek je celkem pět a všechny se opírají o citáty z Písma svatého.

První námitka uvádí citáty ze čtvrté knihy Mojžíšovy: „Nic nepřidáte k tomu, co vám přikazuji, a nic z toho neuberete“ (Dt 4,2) a „Dělejš pouze to, co ti přikazuji; nic k tomu nepřidáš a nic z toho nebereš“ (Dt 13,1).⁹⁸ Lze tedy z těchto míst dovodit, že „nám stačí Boží slovo a není třeba přidávat žádné lidské tradice“?⁹⁹

Hirnhaim odpovídá ovšem záporně a uvádí čtvero argumentů, které lze proti takto uspořádané, biblicky zaštitěné námitce, vznášet.

Zprvé se odvolává na význam těchto citátů v kontextu Písma svatého. První citát se podle Hirnhaima vztahuje na příkazy, které dal Bůh Izraelitům a které upravují „věci obřadní a soudní“.¹⁰⁰ Podobně také druhý citát prý mluví pouze o obřadech, zakazuje k nim něco přidávat nebo z nich ubírat.¹⁰¹

Zadruhé připomíná, co vyložil už dříve,¹⁰² že totiž jako „slovo Boží“ mohou být právem označeny i tradice, a to „zvláště božské a apoštolské“, protože „obsahují to, co Bůh ustanovil buď bezprostředně sám nebo skrze své apoštoly“.¹⁰³

Zatřetí namítá, že kdyby bezvýhradně platilo, že k Božímu slovu se nesmí nic přidat, znemožnilo by to existenci každého „lidského zákona“.¹⁰⁴

Začtvrté a nakonec argumentuje: Příkaz nepřidávat nic k Božímu slovu je dán buď pouze Izraelitům, ale pak ho nelze užít, když jde o to, jaký k tradici mají mít vztah křesťané,

---

solum ante partum et in partu, sed etiam post partum Virgo permanserit, quod non pauciora nec plura quam septem dentur Ecclesiae sacramenta a Christo instituta, quod haec determinate forma et materia in illorum administratione sit usurpanda, quod Pascha Christianorum die Dominico sit celebrandum...“ *Prolegomena* 19.

98 Druhý citát překládám podle vulgátního znění, které uvádí Hirnhaim: „*Quod tibi praecipio hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam nec minuas.*“ Sixto-klementina: „*Quod praecipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam nec minuas.*“ Český katolický překlad: „Všechno, co vám přikazuji, budete pečlivě zachovávat; nic k tomu nepřidáš a nic z toho neuberš“

99 „... sufficit nobis Dei verbum, ut non sit opus ei super addere ulla hominum traditiones.“ *Prolegomena* 20.

100 „... per illud verbum intelligi praecepta caeremonialia et iudicialia, quae Deus Iudaeis dederat, prohibet ergo omnem in iudiciis et caeremoniis excessum vel defectum contra legem illis praescriptam...“ *Prolegomena* 20.

101 „Similiter intelligendum est illud ..., addendo videlicet caeremonias aut minuendo.“ *Prolegomena* 20.

102 Srov. *Prolegomena* 4., 16., 17., 18. Viz zde s. 19–21.

103 „Deinde traditiones etiam dici possunt verbum Dei, maxime divinae et apostolicae, continent enim illa quae Deus vel immediate per se, vel per apostolos suos constituit, quorum iussis obedire praecepit.“ *Prolegomena* 20.

104 „Si quid etiam valeret haec obiectio, omnem legem humanam e medio tolleret.“ *Prolegomena* 20.

nebo je dán i křesťanům, ale pak by ti, kdo takový názor zastávají (Hirnhaim je označuje jako „odpůrce“), měli důsledně zachovávat mojžíšský zákon, měli by se tedy také obřezávat a zachovávat jiné obřadní předpisy, což Hirnhaimovi „odpůrci“ ovšem nedělají.¹⁰⁵

Druhá námitka proti tradicím, kterou Hirnhaim uvádí, odkazuje na výroky apoštola Pavla v listu Galatánům: „Ale i kdybychom vám my sami nebo anděl z nebe hlásali evangelium mimo to, které jste od nás přijali, buď proklet!“ (Gal 1, 8); a v následujícím verši: „Hlásá-li vám kdo evangelium mimo to, které jste od nás přijali, buď proklet!“ (Gal 1, 9).¹⁰⁶

Hirnhaim odpovídá dvěma argumenty. Předně konstatuje, že uvedeným Pavlovým výroky je třeba rozumět jako varováním před odchylným učením: „nechtějí“ po adresátech „nic jiného, než aby neposlouchali nikoho, kdo by hlásal něco, co by odporovalo nauce, kterou přijali od Pavla“. Slůvko „mimo“ („praeter“), jak Hirnhaim dodává, se totiž v Písmu častěji užívá ve významu „proti“ („contra“).¹⁰⁷

Zadruhé Hirnhaim připomíná, že ani sám Pavel se těmito výroky necítil vázán, aby nesděloval svým posluchačům a čtenářům nové obsahy, jen když budou duchem shodné s již hlásaným evangeliem – sám totiž jak Galatánům, tak i jiným adresátům „každodenně hlásal i kázal mnohé a mnohé jiné věci“.¹⁰⁸

Třetí námitka se opírá o slova Zjevení svatého Jana: „Já dosvědčuji každému, kdo slyší prorocká slova této knihy: Kdo by k nim něco přidal, tomu přidá Bůh těch ran, o kterých se píše v této knize. A kdo by ze slov této prorocké knihy něco ubral, tomu ubere Bůh podíl na stromě života“ (Zj 22, 18–19).

Proti mínění, že tato slova znamenají, že k Písmu se nesmějí připojovat tradice, staví Hirnhaim pouze odkaz na jejich význam v dané souvislosti: „... text pouze žádá, aby nikdo neporušil apokalyptické proroctví tím, že by z něho slova ubíral nebo k němu připojoval“.¹⁰⁹

---

105 „Ac tandem, vel illa praecepta data sunt solis Iudaeis, et sic nihil valent pro adstruendo adversariorum intento; vel etiam Christianis, et sic adversarii nihil deberent ex illis minuere. Cur ergo se non circumcidunt? Cur alia caeremonialia ibi praescripta non observant“ *Prolegomena* 20.

106 Znění liturgického překladu upravujeme tak, aby těsněji přiléhalo ke slovnímu znění Vulgáty, kterou cituje Hirnhaim. Liturgický překlad má: „Ale i kdybychom vám my sami nebo anděl z nebe hlásali evangelium odchylné od toho, které jsme vám hlásali, buď proklet!“ (Gal 1, 8); „Hlásá-li vám kdo evangelium odchylné od toho, které jste přijali, buď proklet!“ (Gal 1, 9).

107 „... textum Apostoli nihil aliud velle, quam ne audiant quemcunque contrarium evangelisanti illi doctrinae quam acceperunt a Paulo. Neque in Scriptura quid novum est particulam *praeter* pro *contra* usurpari.“ *Prolegomena* 20.

108 „Et ipse Paulus plura et plura quotidie non tantum Galatis, sed etiam aliis evangelisavit et praedicavit.“ *Prolegomena* 20.

109 „... textus enim ille solum vult ne prophetiam apocalypticam ullus depravet, eius verba minuendo vel augendo.“ *Prolegomena* 20.

Čtvrtá námitka odkazuje na druhý list Timoteovi: „Všechno svaté Písmo je vdechnuto Bohem a je užitečné k poučování, k usvědčování, k napravování a k výchově ve spravedlnosti. Tak je potom Boží člověk dokonalý, důkladně vyzbrojený pro každé dobré dílo“ (2 Tim 3, 16–17).¹¹⁰

Pokud by někdo z tohoto výroku dovozoval, že „tradice jsou nadbytečné“,¹¹¹ bylo by to podle Hirnhaima „prašpatné dovození“.¹¹² Z toho, že Písmo je „užitečné“, nikterak neplyne, že nemohou být užitečné také tradice. Vždyť také je-li řečeno o „zbožnosti“, že „je užitečná ke všemu“ (1 Tim 4,8), nelze z toho dovozovat, že by všechno ostatní bylo přebytečné.¹¹³

Konečně pátá námitka uvádí trojici novozákonních citátů. V Matoušově evangeliu říká Ježíš farizeům a učitelům Zákona: „Tak jste svým podáním zbavili závaznosti slovo Boží.“ (Mt 15, 6). V listě Kolosanům píše Pavel: „Dejte si pozor, aby vás nikdo nepodvedl filosofií a prázdným klamáním podle lidského podání.“ (Kol 2, 8).¹¹⁴ A konečně v prvním listu Petrově čtete: „Byli jste vykoupeni z vašeho prázdného způsobu života, který jste přejali z podání předků“ (1 Petr 1, 18).¹¹⁵

Na tyto citáty Hirnhaim odpovídá, že se týkají „židovských tradic, ne mojžíšských, ale farizejských, které byly pramálo potřebné a nemnoho užitečné a jichž oni zneužívali k prázdné slávě“,¹¹⁶ popřípadě „pohanských tradic, odporujících křesťanské víře“,¹¹⁷ nikoli však tradic božských a apoštolských.¹¹⁸

..

---

110 Liturgický překlad mírně upravujeme, aby přesněji odpovídal vulgátnímu znění, citovanému Hirnhaimem: „... omnis Scriptura divinitus inspirata...“ *Prolegomena* 20. Liturgický překlad má volněji (s odkazem na „svatá Písma“ zmíněná ve verši 2 Tim 3, 15): „Všechno, co je v nich napsáno, je vdechnuto Bohem...“ Podobně „... utilis est...“ zde překládáme doslova („... je užitečné...“), zatímco liturgický překlad má volněji „... hodí se...“.

111 „... ergo superfluum traditiones...“ *Prolegomena* 20.

112 „Pessima consequentia.“ *Prolegomena* 20.

113 „Quamvis enim illa sit utilis, etiam traditiones ad hoc utiles esse possunt. Nec ex eo quod pietas e. g. dicatur ad omnia utilis 1. Tim. 4. quisquam bene argueret caetera omnia esse supervacanea.“ *Prolegomena* 20.

114 Citované místo překládám podle latinského znění uváděného Hirnhaimem: „Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum.“ *Prolegomena* 20. Stejně znění má Sixto-klementina. V českém liturgickém překladu je volněji: „Dejte si pozor, aby vás nikdo nezotročil tak zvanou filosofií – je to jen klam a mam. Jsou to samé nauky lidské...“

115 Citované místo překládám podle latinského znění uváděného Hirnhaimem: „Redempti estis de vana vestra conversatione paterna traditionis.“ *Prolegomena* 20. Stejně znění je v Sixto-klementině. Český liturgický překlad má: „... že jste ze svého prázdného způsobu života, jak jste ho zdělili po předcích, byli vykoupeni...“

116 „... sermonem esse de traditionibus Iudaeorum, non Mosaicis, sed pharisaicis, minime necessariis et parum utilibus quibus etiam illi ad vanam gloriam abutebantur...“ *Prolegomena* 20.

117 „... de traditionibus gentilium, fidei Christianae repugnantibus...“ *Prolegomena* 20.

118 „... non de divinis vel apostolicis.“ *Prolegomena* 20.

Komentář

Skrytě polemický ráz, přítomný už v předchozích oddílech výkladu o tradicích, se stává zřejmým v článku devatenáctém, který je věnován pozitivnímu důkazu potřebnosti tradic, a v článku dvacátém, v němž jsou vypočteny a vyvráceny některé možné námitky. Hirnhaim patrně předpokládá, že se budoucí duchovní, jemuž je výklad určen, bude ve své praxi setkávat s odmítáním tradic v duchu reformačního hnutí předchozího století, a snaží se ho pro takovou příležitost vybavit potřebnou argumentací.

Jak se tehdejšímu katolickému pozorovateli jevíly historické a teologické souvislosti kontroverze, do níž tak Hirnhaim vstoupil, shrnuje stručně Hirnhaimův mladší francouzský současník: „Novější bludaři Luther, Kalvín, Zwingli, Sozzini tvrdili, že není vůbec žádná božská tradice, a z toho dovodili, že ve věcech víry a mravů z ní nemůže být brán žádný neomylný důvod, nýbrž jedině z Písma, to jest jedině z kanonických knih, o nichž uznávají, že byly sepsány z božského původu. Naopak katolíci učí, že jsou některé božské tradice, a z toho dovozují, že jsou prostředkem, který teologům může posloužit k bezpečnému poznání pravd týkajících se víry a mravů.“¹¹⁹

Také v této části výkladu se Hirnhaim v rozsáhlé míře opírá o Bellarminovy *Kontroverze*: článek devatenáctý se zakládá na čtvrté a páté kapitole čtvrté knihy a článek dvacátý na desáté kapitole téže knihy.¹²⁰ Např. působivý přehled starozákonních míst, která dokládají význam ústní tradice ve starozákonním židovstvu (zde s. 25–26) najdeme u Bellarmina ve čtvrté kapitole: ze sedmi míst uváděných Bellarminem přejímá Hirnhaim šest, vypouští pouze citát z knihy Soudců (Sd 6,13).¹²¹ Z téže kapitoly jsou čerpány argumenty o nepostradatelnosti tradice v době, kdy Písmo ještě neexistovalo, tj. před dobou Mojžišovou, resp. kdy ještě nebylo zredigováno, tj. před dobou Ezdrášovou, i výklad o určenosti starozákonního kánonu tradicemi a o ženském protějšku obřizky jako prostředku pro odstranění dědičného hříchu.

Hirnhaim vybírá, zkracuje, omezuje se na nejzákladější body, vypouští všechny vědecký aparát, vynechává všechny podružnosti. Jen zřídka přidává něco, co by u Bellarmina nemělo žádnou předlohu. Tak příklady božských a apoštolských tradic, které nemají

---

119 „Recentiores haeretici, Lutherus, Calvinus, Zuinglius, Socinus contenderunt nullam prorsus esse traditionem divinam: hincque concluderunt nullum pro fide aut temporibus argumentum infallibile ex ea desumi posse, sed ex sola scriptura, hoc est ex solis libris canonicis, quos fatentur divinitus esse conscriptos. E contra catholici docent aliquas esse traditiones divinas: unde concludunt eas esse medium ex quo theologi fidem aut mores certo possunt adstruere.“ *Institutiones*, s. 66.

120 *De verbo Dei*, IV, 4–5, s. 68–71 a IV, 10, s. 77–79.

121 *De verbo Dei*, IV, 4, s. 68.

výslovnou obdobu v Písmu, jsou z Bellarminova výkladu čerpány jen z menší části (zde s. 27) a z pěti námitek proti tradicím je bez obdoby v Bellarminově výkladu námitka třetí (založená na Zj 22, 18–19). Když v článku devatenáctém věnovaném pozitivnímu důkazu potřebnosti tradic odkazuje v souvislosti s argumenty čerpanými z církevních Otců obecně na „spisy kontroverzistů“,¹²² není myslím třeba pochybovat, že má na mysli především Bellarminovy *Kontroverze*, které o tomto typu důkazů pojednávají v sedmé kapitole čtvrté knihy.¹²³

Jedním z charakteristických rysů Hirnhaimova krácení je, že nejen ve výkladech o tradicích, ale i v jiných částech svého kompendia popřává značný prostor důkazům čerpaným z Písma a zčásti také dokladům ze spisů církevních Otců, takže biblická a patristická složka výkladu je tím oproti jiným teologickým spisům té doby poměrně významně posílena. V odborné literatuře byl již dříve tento důraz na biblické a patristické základy konstatován jako význačný rys Hirnhaimova textu.¹²⁴

Hirnhaimův výklad přes svoji úspornost umožňuje učinit si poměrně jasnou představu o velkorysé a vznešené koncepci tradice, kterou ve svých spisech naznačují raněnovověcí teologové. Tato tradice podle nich prostupuje celými dějinami starozákonní i novozákonní církve a šíří se na všechna místa, kde církev žije. Byla prostředkem, jímž Bůh oslovoval lidi již v dobách, kdy neznali písmo, a i po vzniku posvátných knih zůstávala ve starozákonním prostředí hlavní cestou, jíž k duším vyvolených přicházely spásonosné pravdy. Její blahodárné působení zasahovalo i tehdy mimo Izrael („... ostatní pak národy“, píše Bellarmin, „v nichž také někteří měli pravou zbožnost a víru, užívaly pouze nepsaného podání.“).¹²⁵ Sám Spasitel svěřil své učení ústní tradici a po jeho smrti a vzkříšení se ústní hlásání apoštolů stalo významným nástrojem v rukou rozrůstající se církve. Sami apoštolové mysleli předně na kázání evangelia a jen dva z nich, přivedeni k tomu vnějšími okolnostmi, zanechali evangelium v písemné podobě.¹²⁶ Bellarmin také připomíná, že podle svědectví sv. Ireneje „byly některé křesťanské národy, které byly velmi dobře živы bez Písma, z pouhé tradice“.¹²⁷ Písmo se vedle tohoto životodárného proudu tradice jeví jako dar, který je sice mimořádně cenný, avšak jehož časová i místní působnost je omezenější a který se v souvislosti s tím jeví jako ne bezpodmínečně nezbytný („... je sdostatek zřejmé“, píše opět Bellarmin, „že Písmo

---

122 „... apud controversistas videri possunt.“ *Prolegomena* 19.

123 *De verbo Dei*, IV, 7, s. 72–75.

124 SOUSEDÍK, Stanislav: *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 236.

125 „... reliquae autem gentes, in quibus etiam erat apud aliquos vera religio, et fides, solatraditione non scripta utebantur.“ *De verbo Dei* IV, 4, s. 68.

126 Srov. Bellarminův výklad o vzniku evangelií – *De verbo Dei* IV, 4, s. 69.

127 „... fuisse Gentes aliquas Christianas, quae solis traditionibus sine Scriptura optime viverent.“ *De verbo Dei* IV, 4, s. 69.

není v prostém smyslu nezbytné.“)¹²⁸ Písmo, zdá se z těchto výkladů, vznikalo spíše proto, aby živou tradici zachovávalo a oživovalo, než proto, aby ji vytlačilo nebo nahradilo.

V novějších výkladech o vztahu Písma a tradice bývá zpravidla připomínáno, že dekret *Sacrosancta* vydaný Tridentským koncilem sice potvrzuje, že zjevené pravdy jsou obsaženy v Písmu a v tradicích, ale že se zároveň nevyjadřuje k otázce, zda v Písmu je obsažen celek Zjevení, nebo jen jeho část. Původní verze dekretu, předložená koncilu k posouzení, obsahovala formulaci, že pravdy víry a mravní zásady jsou obsaženy „zčásti“ v Písmu a „zčásti“ v nepsaných tradicích,¹²⁹ nicméně schválená verze mluví o tom, že jsou obsaženy „i“ v Písmu, „i“ v tradicích.¹³⁰ Schválené znění tak podle mínění teologů nevyklučuje výklad, „že celé zjevení je v zásadě obsaženo v Písmu, zatímco množství tradic představuje jen jiný prostředek předávání téhož zjevení“,¹³¹ resp. že „celek Zjevení je různým způsobem obsažen jak v Písmu, tak v Tradici“.¹³² Právě kontroverzní teologii, jmenovitě Bellarminovi se připisuje, že problematiku vztahu Písma a tradice vykládal ve smyslu původního užšího „zčásti ... zčásti“.¹³³ Je nepochybné, že Bellarmin v polemickém zápalu napsal mnohé formulace, které čtenářům vyznívají ve smyslu obsahové neúplnosti, nedostatečnosti Písma, takže píše např. o „mnoha věcech, které je [pro spásu] nutné znát, a které přece nejsou obsaženy v Písmu“,¹³⁴ nebo o tom, že „Písmo neobsahuje vše tak, aby stačilo samo bez jiné tradice“.¹³⁵ Nicméně na jiných místech i u Bellarmina je podobně jako u otců Tridentského koncilu patrná jistá opatrnost, takže raději říká, že ta či ona pro spásu důležitá věc není v Písmu obsažena „výslovně“, než že by tvrdil, že v něm není zakotvena vůbec: „... my tvrdíme, že celá potřebná nauka není v Písmu obsažena výslovně...“.¹³⁶ Jinde naznačuje jiný způsob, jak by bylo možné spojit nauku o potřebnosti tradic s přesvědčením o obsahové úplnosti Písma: „... my tvrdíme, že tradice jsou v jistém smyslu vysvětlení psaného slova, ne proto, že by obsahovaly jeho pouhý výklad, ale proto, že všechny tradice a rozhodnutí církve jsou v Písmu obsaženy v obecnosti; v jednotlivosti však obsaženy nejsou a ani nemusí být obsaženy.“¹³⁷ Ve zmíněné opatrnosti koneckonců následuje Bellarmina i Hirnhaim, když

---

128 „Igitur ex hac deductione satis apparet, Scripturas non esse simpliciter necessarias.“ *De verbo Dei* IV, 4, s. 68.

129 „... partim .... partim....“ MÜLLER, Gerhard Ludwig: *Dogmatika*, s. 71.

130 „... hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus...“ COGD III, s. 15.

131 POSPÍŠIL, Ctirad Václav: *Hermeneutika*, s. 75.

132 MÜLLER, Gerhard Ludwig: *Dogmatika*, s. 71.

133 MÜLLER, Gerhard Ludwig: *Dogmatika*, s. 71.

134 „... ex multis, quae ignorari non possunt, et tamen in Scripturis non continentur.“ *De verbo Dei* IV, 4, s. 69.

135 „... Scripturae non omnia ita contineant, ut sufficiant ipsae sine alia traditione...“ *De verbo Dei* IV, 4, s. 68.

136 „... nos asserimus, in Scripturis non contineri expresse totam doctrinam necessariam...“ *De verbo Dei* IV, 3, s. 66.

137 „... nos affirmamus, traditiones esse quodam modo explicationes verbi scripti, non quod nudam contineant

mluví o „mnoha věcech“, o nichž „věříme, že nám byly předány od Boha prostřednictvím služby apoštolů, byť o nich v žádné knize Písma svatého nic výslovného nečteme“.¹³⁸

Při četbě Hirnhaimova výkladu o tradicích a jejich potřebnosti snad současného čtenáře napadá, že tu je sice mnoha argumenty dokazována nepostradatelnost a závaznost božských a apoštolských tradic, že však je zcela ponechána stranou otázka, zda, popřípadě jak lze zjistit, zda ta která konkrétní tradice má apoštolský, resp. božský původ, či zda je pouze tradicí církevní. Tato otázka pochopitelně hrála ne nevýznamnou úlohu i v raněnovověké kontroverzi. Bellarmin proto zařazuje výklad o pěti kritériích, která rozlišení tradic umožňují, a podobný výklad má ve své učebnici i Juénin. Hirnhaim tuto důležitou otázku ponechává zcela stranou, snad proto, že svůj propedeuticky pojatý výklad základních poznatků o Písmu nechtěl příliš zatěžovat odbočkami do relativně speciálních otázek kontroverzní teologie. Lze také myslet na to, že se tu snad promítla nějaká zkušenost z reálného pastoračního prostředí, v němž mohla narážet na odpor už sama myšlenka závaznosti tradic a kde poměrně subtilní otázka jejich rozlišení nemusela být ani kladena.

---

eius expositionem, sed quia omnes traditiones, et Ecclesiae decreta continentur in Scripturis in universali: sed in particulari non continentur, nec debent contineri.“ *De verbo Dei* IV, 10, s. 78.

138 „... quae omnia et plura similia a Deo mediante Apostolorum ministerio nobis tradita credimus, quamvis illa in nullo Scripturae divinae libro expressa legamus.“ *Prolegomena* 19.

INSPIRACE

Ucelený výklad o biblické inspiraci Hirnhaim nepodává. Otázek s inspirací souvisících se dotýká ve čtvrtém, pátém a desátém článku Prolegomen spisu *Theologia universalis*.

V článku desátém uvádí, že „hlavním autorem neboli příčinou“ biblického textu je Bůh.¹³⁹ „Věci“ v biblických knihách zapsané Bůh zjevil „svatým lidem“ a toto zjevení se stalo buď „skrytým vdechnutím“ nebo „zjevnou mluvou“.¹⁴⁰ Člověk posloužil jako „nástrojová příčina“. Lidští autoři biblického textu jsou označeni jako „proroci a jiní svatí“.¹⁴¹

V článku čtvrtém píše, že výrazem „Boží slovo“ (do něhož, jak již víme, zahrnuje Písmo svaté i tradici) se rozumí „vše, co Bůh buď sám, nebo skrze anděly, užívaje smyslově vnímatelné řeči, lidem zjevil nebo co jim niterně a mimo smyslovou cestu vdechl, a co pak oni jakožto Boží vyslanci předávali jiným buď kázáním, nebo psanými texty“.¹⁴² S naukou o inspiraci souvisí v této definici, jak se zdá, přinejmenším označení Boha za původce „Božího slova“, dále pojetí jeho nositelů jakožto „Božích vyslanců“ a také užití slovesa *vdechnout* (*inspirare*) v souvislosti s předáváním „Božího slova“ lidem. Na dotvrzení božského původu „Božího slova“ zde Hirnhaim uvádí tři citáty z Písma, z nichž zvláště první dva patří ke klasickým místům, které jsou trvale uváděny jako biblický základ nauky o inspiraci: 2 Petr 1, 21 („Neboť prorocství nebylo nikdy proneseno z lidské vůle, ale lidé oznamovali Boží výroky proto, že je k tomu přiměl Duch svatý.“);¹⁴³ 2 Tim 3, 16 („... znáš svatá Písma... Všechno, co je v nich napsáno, je vdechnuto Bohem...“)¹⁴⁴ a 2 Sam 23, 2 („Duch Páně mluvil skrze mne a jeho řeč se stala skrze můj jazyk.“).¹⁴⁵

V článku pátém mluví Hirnhaim o neomylnosti „Božího slova“, která s jeho božským původem těsně souvisí. „Boží slovo je veskrze jisté a neomylné,“ píše Hirnhaim.¹⁴⁶ Stručně také naznačuje argumentaci pro toto tvrzení: „Bůh je totiž pravdivý nejen v tom, jak poznává,

---

139 „Author sive causa illorum principalis est Deus...“ *Prolegomena* 10.

140 „... res in illis scriptas hominibus sanctis per occultam inspirationem vel manifestam locutionem revelavit...“ *Prolegomena* 10.

141 „Causa instrumentalis fuerunt prophetae et alii sancti.“ *Prolegomena* 10.

142 „... per quod intelligimus omne illud, quod Deus sive per semetipsum, sive per Angelos sensibiliter loquens hominibus revelavit, vel etiam interne atque insensibiliter inspiravit, quod illi deinde aliis tanquam Legati a Deo missi praedicarunt, vel scripto consignarunt.“ *Prolegomena* 4.

143 „Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt Sancti Dei homines.“ *Prolegomena* 4.

144 „Omnis Scriptura divinitus inspirata est...“ *Prolegomena* 4.

145 Překládám latinské znění uváděné Hirnhaimem: „Spiritus Domini locutus est per me et sermo eius per linguam meam.“ *Prolegomena* 4.

146 „Verbum divinum omnino certum est ac infallibile.“ *Prolegomena* 5.

takže nikdy nemůže poznávat chybně, ale také v tom, jak mluví a zjevuje, takže nikdy nemůže lhát. A tak nemůže klamat ani být oklamán.“¹⁴⁷

Komentář

Přestože nauka o inspiraci představuje jakési jádro teologického uvažování o Písmu svatém, v teologických spisech šestnáctého století jí zpravidla nebývá věnováno mnoho prostoru. Krom jiného je to patrně i proto, že pozornost teologů se tehdy soustřeďovala spíše na oblasti, v nichž se výrazněji projevila polarizace mezi katolickými a protestantskými stanovisky, a k takovým tématům nauka o inspiraci nepatřila. Reformátoři nepopírali základní prvky katolické nauky o inspiraci a rozdíl mezi katolíky a protestanty se projevovat ponejvíce tím, že na protestantské straně byl silnější sklon k mechanickému chápání inspirace. Diskuse o pojetí vztahu mezi božským a lidským autorem Písma však probíhala i na katolické straně, takže ani stanoviska k tomuto tématu se v zásadě nevyhraňovala konfesně. Také Bellarmin proto ve svých *Kontroverzích* inspiraci nevěnuje zvláštní výklad a otázek s ní spojených se dotýká jen příležitostně.¹⁴⁸ Otázek inspirace si na katolické straně všímají větší měrou např. Melchior Cano nebo jezuité Suarez a Serarius a jsou si dobře vědomi jejího významu, ale nelze říci, že by nauka o inspiraci byla v této době nějak výrazněji nově rozpracována.¹⁴⁹ Teprve v průběhu sedmnáctého století se na tuto oblast soustřeďuje pozornost v souvislosti se spory o verbální, resp. reálné chápání inspirace¹⁵⁰ a jako významné apologetické téma se nauka o inspiraci rozvíjí v osvícenské a poosvícenské době zvláště v rámci apologetiky a fundamentální teologie. Ještě ani Juénin necítí potřebu o inspiraci mnoho vykládat, termín *inspirace* jako takový nezná (slov *inspirare* a *inspiratio* užívá neterminologicky) a tématům inspirace se týkajícím věnuje několik stránek ve výkladu nazvaném „O autorovi Písma“.¹⁵¹

---

147 „Est enim Deus verax, non solum in cognoscendo, ut nihil falso possit cognoscere, sed etiam in loquendo seu revelando, ita ut non possit mentiri. Adeoque nec fallere nec falli potest.“ *Prolegomena* 5. Zároveň zde Hirnhaim slibuje obsáhlejší výklad na uvedené téma: „Sed de hoc plura inferius.“ Tento výklad by nejspíše mohl najít své místo v první distinkci Hirnhaimova spisu („De Deo uno et trino.“), tam však tento slíbený výklad chybí.

148 Např. ve výkladu o knihách Makabejských – *De verbo Dei*, I, 10, s. 13–14. Že Bůh je autorem Písma, zmiňuje ve výkladu o smyslech biblického textu – *De verbo Dei* III, 3, s. 56.

149 MERK, Augustin: De inspiratione S. librorum. In: Vaccari, Alberto et al.: *Institutiones biblicae scholis accomodatae*. Ed. quinta recognita. Romae: e Pontificio instituto biblico, 1933, s. 23–26.

150 Srov. VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží a slovo lidské: Všeobecný úvod do Písma svatého*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 106–107.

151 „De Scripturarum authore.“ *Institutiones*, s. 55–58.

Také Hirnhaim, podobně jako Bellarmin, ve svém teologickém kompendiu soustavný výklad o inspiraci nepodává. Tematika je roztroušena ve třech oddílech textu: ve výkladu „O slovu Božím“ (článek čtvrtý),¹⁵² o neomylnosti Písma („O autoritě božského slova“, článek pátý)¹⁵³ a „O autorech Písma svatého“ (článek desátý).¹⁵⁴ Předlohou zde Hirnhaimovi jistě nebyl Bellarmin. Přes stručnost uvedených výkladů je tu v hlavních rysech obsaženo vše, co k dané tematice v Hirnhaimově době patřilo: konstatování božského autorství Písma, rozlišení mezi Bohem jako hlavní příčinou a člověkem jako nástrojovou příčinou a připomenutí neomylnosti posvátného textu jako důsledku jeho božského autorství.

Pro vyjádření božského autorství Písma Hirnhaim přejímá klasickou formulaci „Bůh je autor Písma“, která svým původem sahá do patristické doby.¹⁵⁵ Na Západě brzy přešla do obecného užívání, na konci středověku jí roku 1441 užívá Florentský a pak již v novověku roku 1546 v dekretu *Sacrosancta* Tridentský koncil, pro Hirnhaimovu dobu tak důležitý.¹⁵⁶ Zopakována byla také v dokumentech Prvního vatikánského koncilu (*Dei Filius*) a Druhého vatikánského koncilu (DV 11 a 16). U Hirnhaima se objevuje v desátém článku Prolegomen, kde se konstatuje, že „hlavním autorem neboli příčinou“ biblického textu „je Bůh“.¹⁵⁷

Není bez zajímavosti, že táž myšlenka, byť jinými slovy, je u Hirnhaima připomínána také v jeho asketické práci *S. Norberti ... sermo ... enucleatus* (1676). Děje se tak v úvodní části výkladu „o užitečnosti a účinnosti Božího slova“.¹⁵⁸ Hirnhaim tu na několika řádcích rekapituluje nauku o inspiraci, aby podtrhl význam Písma a odlišil ho od textů, jejichž autory jsou pouze lidé. Božskému autorství je věnována hned první věta: „Plyne z víry, že cokoli je obsaženo v božských Písmech neboli v Bibli svaté, bylo nám od Boha řečeno a zjeveno.“¹⁵⁹

---

152 „De verbo Dei.“ *Prolegomena* 5.

153 „De autoritate verbi divini.“ *Prolegomena* 5.

154 „De autoribus librorum Sacrae Scripturae.“ *Prolegomena* 10.

155 Objevuje se např. v seznamu požadavků na kandidáta biskupského svěcení, sepsaném v 5. století, podle něhož kandidát má projevit víru, že „Bůh je autorem Nového a Starého zákona“ („... novi et veteris testamenti, id est legis et prophetarum, et apostolorum ... auctorem...“, cit. podle VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží*, s. 104), a o století později mluví sv. Řehoř Veliký o Duchu svatém jako autorovi knihy Job („... cum tamen auctor libri Spiritus Sanctus fideliter credatur...“, *Moralia in Job*, PL 75, 517.). Obdobnou myšlenku vyjadřují jinými slovy i starší autoři. Sv. Klement Římský cituje výroky Písma jako výroky Boží (např. citát z Jer 9, 20 uvádí slovy: „... λέγει γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον...“, a podobně k narážce na Iz 53,1–12 připojuje poznámku: „... καθὼς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον περὶ αὐτοῦ ἐλάλησεν...“, *Epistola I ad Corinthios*, PG 1, 236 a 240), pro Klementa Alexandrijského je Bůh „chorégos“, „vůdce divadelního sboru“ Starého i Nového zákona („... ὁ αὐτὸς Θεὸς ἀφοῖν ταῖν Διαθήκων χορηγός...“, *Stromata* 6, 5, PG 9, 261), sv. Augustin mluví o Písmu jako o „psaní“ z nebe („... de illa civitate, unde peregrinamur, litterae nobis venerunt...“, *Enarrationes in Psalmos*, PL 37, 1159) a „Božím rukopisu“ („... quoddam chirographum Dei...“, *Enarrationes in Psalmos*, PL 37, 1880).

156 Formulace dekretu *Sacrosancta* zní: „... tam veteris quam novi testamenti ... utriusque unus Deus sit auctor...“ COGD III, s. 15.

157 „Author sive causa illorum principalis est Deus...“ *Prolegomena* 10.

158 „... de utilitate ac efficacia verbi divini...“ *Sermo*, s. 675.

159 „Est de fide, quidquid in Scripturis divinis, sive Sacris Bibliis continetur, a Deo nobis esse dictum et

Je zajímavé, že v tomto adhortativně laděném výkladu o inspiraci nikde nekonstatuje lidské autorství Písma, ba naopak volí formulace, které jako by je prakticky popíraly: „Nikdo ať si tedy nemyslí, že čte-li nějakou knihu Písma, čte plody lidské moudrosti – čte totiž výroky božské, ne lidské.“¹⁶⁰ Není nesnadné uhodnout, že k takovému tvrzení, potenciálně snad zavádějícímu, ho vede snaha položit důraz na božské autorství Písma a vzbudit tak ve čtenáři živé vědomí o závažnosti výroků, která jsou v Písmu svatém předkládány.

Naproti tomu v prostě výkladovém, pozitivně pojatém spisu *Theologia universalis* následuje zmínka o lidském autorství Písma hned vzápětí za připomínkou autorství božského. Děje se tak uvedením již zmíněného rozlišení mezi Bohem jako hlavní příčinou a člověkem jako nástrojovou, instrumentální příčinou posvátného textu: „Nástrojovou příčinou byli proroci a jiní svatí“.¹⁶¹ Klasická formulace tohoto rozlišení pochází ze středověku (připisována je sv. Tomáši Akvinskému),¹⁶² navazuje však na některé myšlenky vyjádřené už církevními Otcí.¹⁶³ Tato formulace, převzatá ze scholastické teologie a umožňující vhodně spojit přesvědčení o božském původu Písma s přesvědčením o účasti lidských autorů při jeho vzniku, byla v Hirnhaimově době patrně už běžně rozšířenou teologickou poučkou, najdeme ji např. v elementárním výkladu Juéninově.¹⁶⁴

Jako poněkud zvláštní se může jevit Hirnhaimovo rozlišení dvojího způsobu, jímž mohou obě příčiny spolupracovat, totiž jednoho, kdy Bůh k člověku promlouvá „buď sám, nebo skrze anděly“ s užitím „smyslově vnímatelné řeči“, a druhého, při němž Bůh bez užití slyšitelného slova lidem své myšlenky „niterně a neznatelně vdechuje“. K tomuto rozlišení v jiných dobových spisech a ovšem ani v novější odborné literatuře nenalézám žádnou obdobu; zdá se mi však, že za připomínkou „niterného a neznatelného“ způsobu, jímž Bůh podle Hirnhaima oslovuje svatopisce, může stát snaha vymezit se po vzoru sv. Jeronýma a jiných patristických i pozdějších autorů proti „montanistickému“ pojmání inspirace, které ji interpretovalo jako extatické vytržení.¹⁶⁵ Jde tedy snad o to zdůraznit, že vnuknutí se nemusí

---

revelatum.“ *Sermo*, s. 667.

160 „Nemo igitur putet, cum aliquem legit scripturae librum, se humanae sapientiae partus legere; legit enim divinum, non humanum eloquium.“ *Sermo*, s. 667.

161 „Causa instrumentalis fuerunt prophetae et alii sancti.“ *Prolegomena* 10.

162 Srov. VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží*, s. 105.

163 Např. neznámý autor ze 4. století mluví o tom, že Duch svatý užívá lidských autorů jako „jakési citary nebo liry“ („... ὡς περ ὀργάνῳ κιθάρας τινὸς ἢ λύρας, τοῖς δικαίοις ἀνδράσι χρώμενον...“, *Cohortatio ad Graecos* 8, PG 6, 257. Cit. podle HÖPFL, Hildebrand; LELOIR, Louis: *Introductio generalis in Sacram Scripturam*. Editio sexta noviter recensita. Neapoli: M. d' Auria; Romae: Editiones Comm. A. Arnodo, 1963, s. 28). Podle sv. Jeronýma promlouvá Pán skrze ústa svatopisců jako „skrze nástroj“ („... per os ipsorum ... quasi per organum Dominus locutus est...“, *Commentarioli in Psalmos*, ed. G. Morin, 1895. Cit. podle HÖPFL, Hildebrand; LELOIR, Louis: *Introductio*, s. 30).

164 *Institutiones*, s. 56.

165 Srov. VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží*, s. 103.

dít vnějškově nápadným způsobem, ale skrytě, nenápadně. Vedle toho tu však jistě jde i o to, aby své čtenáře také vyvedl z dojmu, že by se snad každá komunikace mezi Bohem člověkem musela dít jen prostřednictvím smyslově vnímatelného slova a nebyla možná cesta jiná. V podobném smyslu se Hirnhaim vyjadřuje také ve spise *S. Norberti ... sermo ... enucleatus*: „K tomu, aby se mohlo říci, že Bůh s námi mluví, není třeba, aby nám on sám něco bezprostředně zjevoval, ale stačí, aby to bezprostředně zjevil jiným, kteří nám to oznámí, ať už tak, že s nimi bude mluvit tváří v tvář, nebo vnitřním vdechnutím.“¹⁶⁶

Nauku o neomylnosti Písma, která je v teologické reflexi běžně chápána jako důsledek inspirace, Hirnhaim podobně jako otázku božského a lidského autorství, shrnuje jen několika slovy. Je to myslím dobově příznačné, že Hirnhaim může ještě na několika řádcích probrat téma, které v devatenáctém a dvacátém století v důsledku rozvoje přírodních a historických věd narůstalo do mnohastránkových výkladů.¹⁶⁷ Jistě už dříve toto téma budilo některé otázky a teologové cítili potřebu podrobněji tuto nauku zdůvodnit a vysvětlit – srov. např. výklady tohoto typu u Melchiora Cana ve druhé polovině šestnáctého století – nicméně autor příručky věnované budoucím duchovním mohl tyto subtilnosti pominout a ušetřené místo věnovat raději důkladně pojaté polemice s dobově aktuálnější protestantismem.

Zvláštní problém představuje otázka, která může v některých čtenářích nad Hirnhaimovým výkladem vyvstávat, a to je otázka vztahu mezi inspirací a tradicí. Že je inspirován biblický text, o tom nemůže být pochyb. Ale co v tomto směru s tradicí?

Pozdější teologická reflexe řeší tuto otázku následovně: I Písmo, i tradice jsou Boží slovo, obojí je neomylné a obojí je, jak to formuloval Tridentýský koncil v dekretu *Sacrosancta*, hodno „téže zbožné úcty“.¹⁶⁸ Tradice navíc Písmo v některých ohledech „daleko předčí“, a to „starobylostí, rozsahem, užitečností a potřebností“.¹⁶⁹ V jednom směru však přece jen Písmo nad tradici vyniká, a to v tom, že „[posvátná] kniha pochází od Boha bezprostředně silou inspirace, takže se Bůh stává jejím hlavním autorem“, zatímco tradice k nám přichází v textu, „jehož autorem je člověk, kterému pomáhá božská asistence“.¹⁷⁰

---

166 „Ad hoc vero, ut Deus nobis loqui dicatur, non requiritur ut ipse nobis immediate aliquid revelet, sed sufficit, quod illud aliis immediate revelaverit, per quos nobis innotescat; sive jam illis locutus fuerit ore ad os; sive per internam inspirationem.“ *Sermo*, s. 667.

167 Srov. např. HÖPFL, Hildebrand; LELOIR, Louis: *Introductio*, s. 79–118.

168 „Utraque est verbum Dei, utraque est infallibilis, pari pietatis affectu ac reverentia suscipienda.“ TANQUEREY, Adolphe; BORD, J. B.: *Brevior synopsis theologiae dogmaticae*. Ed. octava. Parisiis; Tornaci; Romae: Desclée et socii, 1946, s. 169. Srov. COGD III, s. 15.

169 „... Traditio Scripturam longe praecellit, tum antiquitate, tum amplitudine, tum utilitate ac necessitate.“ TANQUEREY, Adolphe; BORD, J. B.: *Brevior synopsis*, s. 169.

170 „Quatenus liber a Deo immediate procedens vi inspirationis, qua Deus fit illius auctor principalis, Scriptura Traditioni praestat cujus textus hominem habent auctorem assistentia divina adjutum.“ TANQUEREY, Adolphus; BORD, J. B.: *Brevior synopsis*, s. 169.

Písmo je tedy garantováno Boží inspirací, zatímco tradice obecnou asistencí, kterou Duch svatý poskytuje církvi.¹⁷¹ Tím jsou ovšem zároveň zodpovězeny otázky, na které jsme narazili v souvislosti s Hirnhaimovým výkladem o vztahu mezi Písmem svatým a tradicemi, totiž zda mezi Písmem a tradicemi je hlubší rozdíl než přítomnost, resp. nepřítomnost psané formy, a zda obvyklé postavení Písma svatého před tradicemi má svůj základ v nějaké vlastnosti, kterou se Písmo svaté vyznamenává a kterou tradicím nelze připsat.¹⁷²

Hirnhaim, Bellarmin ani Juénin uvedené otázky výslovně neřeší. Vidíme u Hirnhaima, že veden snahou podtrhnout plnohodnotnost tradic, spojuje v Bellarminových stopách Písmo a tradice do jednoho pojmu „Božího slova“, a jediný rozdíl, který uvádí, je právě rozdíl psanosti a nepsanosti.¹⁷³ Slovesa *inspirare* užívá podobně jako Juénin neterminologicky, což je snad důvod, proč ho užívá i v souvislosti s tradicemi (o celku „Božího slova“ říká, že Bůh je lidem „zjevil nebo ... vdechl“, „*revelavit, vel ... inspiravit*“).¹⁷⁴ Podobně pracuje s pojmem „neomylnosti“, která je alespoň v novější teologické reflexi běžně chápána jako důsledek inspirace (Hirnhaim ji opět připisuje celku „Božího slova“, nikoli jen Písmu svatému).¹⁷⁵ To všechno by se mohlo zdát nasvědčovat, že inspirovanost lze připsat i tradici. Naproti tomu však tam, kde mluví o Božím autorství, jmenuje Hirnhaim pouze Písmo, nikoli tradice, takže o Bohu mluví pouze jako o autorovi Písma, a nikde neříká, že by byl také autorem tradic.¹⁷⁶ V tom ostatně věrně následuje slova dekretu Tridentského koncilu *Sacrosancta*, který Boží autorství rovněž připisuje pouze Písmu, nikoli tradicím.¹⁷⁷ A připomeňme také již uvedenou okolnost, že Písmu svatému je v Hirnhaimových výkladech výslovně připisováno místo první, tj. před tradicemi,¹⁷⁸ jakkoli jinak z jeho výkladů plyne, že přinejmenším co do starobylosti přísluší přednost tradicím.¹⁷⁹

Otázka poměru Písma a tradic, resp. jejich vztahu k inspiraci, tak zůstává u Hirnhaima, a nejen u něho, ale i u jiných jeho současníků, nevyjasněná. V té souvislosti je možné na tomto místě pouze nadhodit, ne vyřešit otázku, zda snad tato jistá nejasnost dobových výkladů

---

171 Srov. CREHAN, F. J.: *The Bible in the Roman Catholic Church from Trent to the Present Day*. In: GREENSLADE, S. L. (ed.): *The Cambridge History of the Bible: vol. 3, The West from the Reformation to the Present Day*. Cambridge: University Press, 2004, s. 201.

172 Viz zde s. 23–24.

173 Viz výše s. 19.

174 „... per quod intelligimus omne illud, quod Deus sive per semetipsum, sive per Angelos sensibiliter loquens hominibus revelavit, vel etiam interne atque insensibiliter inspiravit...“ *Prolegomena* 4.

175 „Verbum divinum omnino certum est ac infallibile.“ *Prolegomena* 5.

176 Viz výše s. 35.

177 „Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina synodus ... omnes libros tam veteris quam novi testamenti, cum utriusque utriusque unus Deus sit auctor, nec non traditiones ipsas tum ad mores pertinentes, tamquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas et continua successione in ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur.“ COGD III, s. 15.

178 Viz výše s. 6, pozn. 1, též s. 23–24.

179 Viz výše s. 25.

nemohla být jednou z příčin, proč se právě v průběhu sedmnáctého století objevuje teorie tzv. reálné inspirace, v níž je rozdíl mezi Písmem a tradicemi do značné míry setřen.¹⁸⁰

V souvislosti s těmito úvahami bude zajímavé nahlédnout také ještě jednou do Hirnhaimova asketického spisu *S. Norberti ... sermo ... enucleatus*. Již na první pohled je zřejmé, že v některých formulacích tu jde ještě o něco dále než ve výkladech teologického kompendia: sloveso *inspirare* se tu vypovídá nejen o tradicích všeobecně, jak tomu bylo v kompendiu, ale dokonce také o konkrétních textech, v nichž jsou tyto tradice zachyceny, jmenovitě o spisech „církevních Otců a zbožných mužů“. Mluví se tu o četbě „toho, co bylo vdechnuto (*inspirata*) od Boha posvátným spisovatelům,“ a tyto „vdechnuté“ texty jsou konkrétně vymezeny jako „svatá napomenutí a příklady, ať už jsou obsažena v Písmu svatém nebo ne“; aby nebylo pochyb, co tím míní, připojuje Hirnhaim vysvětlení: „... neboť nejen evangelistům a prorokům, ale také jiným svatým Otcům a zbožným mužům diktoval (*dictavit*) Bůh mnohé věci k našemu užitku.“¹⁸¹ Na mimobiblickou duchovní četbu se tu tak aplikuje i sloveso *dictare*, které v tradičních vyjádřeních (sv. Augustin, sv. Jeroným) označovalo vztah mezi Bohem a biblickým textem.¹⁸² Podobně je zřejmě míněn také výrok, který nalézáme o několik stránek dále, že totiž „Spasitel mluví ... i dnes, nejen skrze živé, ale také skrze Písma, které nám proroci, apoštolové a jiní svatí Otcové zanechali k našemu vzdělání a užitku“.¹⁸³

Zdá se, že také tyto výroky, podobně jako již dříve citované výroky o lidském autorství Písma, je třeba vykládat jako svého druhu parenetickou nadsázku, jejímž cílem nebylo nic jiného než učinit adresáty pozornými k jejich duchovní četbě.¹⁸⁴ Nasvědčuje tomu, kromě srovnání s výklady v teologickém kompendiu, také skutečnost, že vedle těchto výroků, které podtrhují význam duchovní četby za cenu, že znejasňují jedinečnost biblické inspirace, objevují jiné, podobně zaměřené výroky, které se tomuto znejasnění vyhýbají. Takovým výrokiem je například výzva „... když čteme něco zbožného, máme si představovat, že s námi hovoří Bůh...“, neboť v ní se neříká nic o skutečném vztahu mezi Bohem a „zbožnou četbou“, pouze se tu doporučuje určitá psychologicky účinná fikce, jejíž neskutečnost je naznačena

---

180 Srov. např. VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží*, s. 106–107.

181 „... per lectionem Deus loquitur homini, si ea legat, quae a Deo scriptoribus sacris sunt inspirata; qualia sunt sancta monita et exempla, sive in divinis paginis contineantur, sive non; non enim solummodo Evangelistis et Prophetis, sed etiam alijs Sanctis Patribus, et Viris Religiosis Spiritus Sanctus in utilitatem nostram multa dictavit.“ *Sermo*, s. 671.

182 Srov. např. VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží*, s. 104.

183 „...loquitur enim nobis etiamnum hodie Salvator, non tantum per vivos, sed etiam per scripturas, a Prophetis, Apostolis, aliisque Sanctis Patribus, ad instructionem et utilitatem nostram relictas.“ *Sermo*, s. 682.

184 Viz zde s. 38.

volbou slovesa *imaginari* („představovat si“).¹⁸⁵ Podobně je tomu na jiném místě, kde svou distanci naznačuje užitím opatrných výrazů „jakoby“ a „jakýsi“, když říká, že „duchovní knihy“ jsou „jakoby jakési dopisy, které Bůh nadiktoval (*dictatae*) duchovním mužům pro naši potřebu“.¹⁸⁶

---

185 „Dum igitur pium quid legitur, imaginari nobis debemus Deum nobiscum loquentem.“ *Sermo*, s. 671.

186 „ex libris ... spiritualibus ...“; „sunt enim velut quaedam epistolae, spiritualibus Viris, a Deo in nostram utilitatem dictatae...“ *Sermo*, s. 674.

VÝKLAD PÍSMĀ SVATÉHO

Smysly Písma svatého

O tradičním rozlišení smyslů Písma svatého pojednává Hirnhaim souhrnně v třináctém článku Prolegomen.¹⁸⁷

Rozlišuje zde dvojí základní smysl Písma: „literní neboli historický“ a „duchovní neboli mystický“.¹⁸⁸ Literní je podle jeho definice ten smysl, „který je označován bezprostředně samými slovy, ať už jsou užity ve vlastním významu nebo metaforicky“.¹⁸⁹ Mystický naproti tomu „není označován bezprostředně samými slovy, ale věcí, která je slovy označena.“¹⁹⁰ K tomuto rozlišení Hirnhaim poznamenává, že existence dvojího smyslu je v Písmu svatém naznačena („představena“)¹⁹¹ „svitkem popsáným uvnitř i zvenčí“, o němž mluví kniha Zjevení (Zj 5, 1) a prorok Ezechiel (Ez 2, 9). Literní smysl lze pro jeho vnějškovost také přirovnat k tělu, mystický jakožto „vnitřní a skrytější“ k duši.¹⁹²

Mystický smysl se dále dělí na alegorický, anagogický a morální. Tento trojí duchovní smysl dává Hirnhaim do souvislosti s božskými ctnostmi: alegorický smysl odpovídá víře, anagogický naději a morální lásce.¹⁹³

Alegorický smysl se uplatňuje tam, kde „slova Písma kromě literního smyslu označují něco, co se vztahuje k víře nebo k církvi bojující“.¹⁹⁴ Jako příklad uvádí duchovní smysl, jež apoštol Pavel ve čtvrté kapitole listu Galat'anům připisuje údajům Písma o dvou synech Abrahámových (Gn 16, 15 a 21,3): jeden zrozený z otrokyně Hagar představuje u Pavla lid staré smlouvy, druhý zrozený ze svobodné manželky Sárý lid smlouvy nové (srov. Gal 4, 21–31).

---

187 „De sensibus Sacrae Scripturae.“ *Prolegomena* 13.

188 „... *literalis* seu *historicus*, et *spiritualis* seu *mysticus*.“ *Prolegomena* 13.

189 „*Literalis* est qui significatur immediate per ipsa verba, sive sint propria sive metaphorica.“ *Prolegomena* 13.

190 „*Mysticus* est qui non significatur proxime per ipsa verba, sed per rem significatam illis verbis.“ *Prolegomena* 13.

191 „Hi ambo sensus repraesentantur in libro illo scripto intus et foris...“ *Prolegomena* 13.

192 „*Literalis* etiam tamquam externus corpori, *mysticus* tanquam internus et secretior animae comparatur.“ *Prolegomena* 13.

193 „*Allegoricus* correspondet fidei, *anagogicus* spei, *moralis* charitati.“ *Prolegomena* 13.

194 „*Allegoricus* est. Quando verba Scripturae praeter sensum literalem quem habent, significant aliquid pertinens ad fidem vel Ecclesiam militantem...“ *Prolegomena* 13.

Anagogický smysl „označuje něco, co se vztahuje k věčnému životu, v nějž doufáme, neboli k církvi vítězné“.¹⁹⁵ Tak podle Hirnhaima opět svatý apoštol Pavel („Apoštol“) v listu Židům vykládá slova žalmu „Nevejdou na místo, kde by si u mě mohli odpočinout“ (Žl 95, 11) anagogicky, protože oním místem, které „v literním smyslu označuje zaslíbenou zemi neboli Palestinu“, rozumí „věčný život (srov. Žid 4, 1–11).¹⁹⁶

Morální smysl („neboli tropologický“)¹⁹⁷ se uskutečňuje, „když slova Písma kromě literního smyslu označují něco, co se vztahuje ke vzdělání mravů nebo povinností lásky“.¹⁹⁸ Za příklad volí Hirnhaim do třetice úryvek z pavlovských listů, a to místo z prvního listu Korintánům, kde jsou citována slova Deuteronomia: „Býkovi, když mlátí, nedáš náhubek“ (Dt 25, 4): v literním smyslu se tato slova vypovídají o skutečném býku, zvířeti, apoštol Pavel je však v morálním smyslu vztahuje na „služebníky církve, jimž je lid povinen poskytovat náležitou podporu“ (srov. 1 Kor 9, 4–14).¹⁹⁹

Úhrnem lze tedy podle Hirnhaima rozlišit čtyřery smysl Písma: literní, alegorický, anagogický a morální. K tomu Hirnhaim připojuje několik didaktických pomůcek: Všechny čtyři smysly lze ilustrovat na slově „Jeruzalém“, které literně označuje „město v Palestině“, alegoricky „církve bojující“, anagogicky „církve vítěznou“ a morálně „lidské duše v tomto životě“.²⁰⁰ Všechny čtyři smysly jsou také shrnuty v latinském dvojverší: „Litera o skutcích učí; co věřit, alegorie; / mravní, co činiti máš; kam mířit, anagogie.“²⁰¹ Jednotlivým smyslům lze přiřadit čtyři církevní učitele jako vykladače Písma: v literním smyslu vynikl Jeroným, v alegorickém Augustin, v anagogickém Ambrož a v morálním Řehoř Veliký.²⁰²

Každému výroku Písma přísluší některý z těchto smyslů a některé výroky Písma mohou mít smyslů i více.²⁰³

Pokud jde o argumentační sílu, účinné argumenty lze čerpat jedině z literního smyslu. Neboť i když některý duchovní smysl není „proti víře nebo dobrým mravům“, přece u něho

---

195 „Anagogicus est, quando verba Scripturae praeter sensum literalem significant aliquid pertinens ad vitam aeternam, seu Ecclesiam triumphantem quam speramus.“ *Prolegomena* 13.

196 „In sensu quidem literaliter terram promissam seu Palaestinam significat, in sensu autem anagogico vitam aeternam...“ *Prolegomena* 13.

197 „... moralem seu tropologicum...“ *Prolegomena* 13.

198 „Moralis est, quando verba Scripturae praeter sensum literalem significant aliquid pertinens ad instructionem morum, vel officia charitatis.“ *Prolegomena* 13.

199 „... in sensu quidem literaliter de veris bobus intelligitur, in sensu autem morali de ministris Ecclesiae, quibus congrua sustentatio a populo debetur.“ *Prolegomena* 13.

200 „... omnes reperiuntur in hac voce *Jerusalem*. Haec enim literaliter significat urbem Palaestinae, allegorice Ecclesiam militantem, anagogice Ecclesiam triumphantem, moraliter animas hominum in hac vita.“ *Prolegomena* 13.

201 „Litera gesta docet, quid credas allegoria, / Moralis quid agas, quo tendas anagogia.“ *Prolegomena* 13.

202 „Iuxta eundem quaternarium eminuerunt in Ecclesia quatuor Doctores, S. Hieronymus in literaliter, S. Augustinus in allegorico, S. Gregorius in morali, S. Ambrosius in anagogico.“ *Prolegomena* 13.

203 „Quaelibet Sacrae Scripturae sententia aliquem ex his debet habere sensum, imo et plures aliquando continet.“ *Prolegomena* 13.

bývá nejisté, zda jej Duch svatý skutečně zamýšlel. Má-li být zjednána jistota, je třeba, aby též obsah byl na některém jiném místě Písma vyjádřen literně.²⁰⁴

S jistou opatrností se Hirnhaim vyjadřuje o tzv. smyslu přizpůsobeném: ke čtyřem uvedeným ho prý „připojují jiní“ (autoři).²⁰⁵ Tohoto smyslu podle Hirnhaima často užívají „kazatelé a svatí Otcové“. „Slova a příběhy Písma svatého“ jsou v něm přenášeny („přizpůsobovány“) na jiné věci, a to „mimo záměr Písma nebo svatopisce“.²⁰⁶ To se např. děje, když jsou na některého novozákonního světce přenášena slova „drahý Bohu i lidem“, jež Starý zákon užívá o Mojžíšovi (Sir 45,1), nebo slova „nebyl nalezen podobný jemu“, jež jsou tam pronesena o patriarchovi Abrahámovi (Sir 44,20).²⁰⁷

Komentář

Výklad o smyslech Písma svatého je pěknou ukázkou trvanlivosti, kterou za příznivých podmínek může teologický výklad mít. Srovnáváme-li ho s některým podobným výkladem v pozdějších, popř. i současných příručkách, nalézáme odlišnosti spíše jen v podružnostech. Některé prvky výkladu putují učebními texty a teologickými pojednáními zcela beze změny, tak např. demonstraci čtvrtého smyslu na výkladu slova „Jeruzalém“, objevující se patrně poprvé v pátém století u Jana Kassiána,²⁰⁸ nacházíme právě tak ve století sedmnáctém u Hirnhaima a Bernarda Sanniga,²⁰⁹ jako v devatenáctém století v hojně rozšířené Janssenově *Hermeneutice*²¹⁰ nebo za našich časů v učebnici Gabriely Vlkové.²¹¹ Patrně ještě úspěšnější je v tomto směru latinské dvojverší, v němž jsou čtyři biblické smysly stručně charakterizovány („Litera o skutcích učí“ atd.): najdeme ho opět i u Sanniga²¹²

---

204 „Ex solo tamen literali sensu peti solent argumenta efficacia. Nam licet sensus mystici non sint contra fidem aut bonos mores, non tamen semper constat quod sint a Spiritu Sancto intenti nisi per aliam Scripturam id exprimatur.“ *Prolegomena* 13.

205 „His sensibus addunt alii sensum accomodatitium...“ *Prolegomena* 13. Srov. např. VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží*, s. 131.

206 „... quo concionatores et SS. PP. frequenter utuntur, dum verba et historias Sacrae Scripturae rebus aliis accomodant, praeter Scripturae vel sacri authoris intentionem...“ *Prolegomena* 13.

207 V případě druhého citátu (Sir 44,20) překládám vulgátní znění uváděné Hirnhaimem: „Non est inventus similis illi, etc.“ *Prolegomena* 13.

208 *Collationes* XIV, 8, PL 49, 964.

209 SANNIG, Bernard: *Schola theologica scotistarum, seu Cursus theologicus completus, ad mentem Doctoris Subtilis, Ioannis Duns Scoti, in quatuor Tomos distributus. (...) Tomus I. Vetero-Pragae: typis Danielis Michalek, 1679, s. 19. (Dále citováno jako Schola theologica.)*

210 JANSSENS, Hermann Jean: *J. Hermanni Janssens in seminario episcopali Leodii Scripturae S. ac theologiae dogmaticae professoris publ. et ord. Hermeneutica sacra seu introductio in omnes ac singulos libros sacros Veteris et Novi Foederis. Volumen II. Leodii: ex officina academica P. J. Collardin, 1818, s. 261.*

211 VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží*, s. 142.

212 *Schola theologica*, s. 19.

a později u Janssense,²¹³ na konci devatenáctého století u Cornelyho,²¹⁴ později u Simona a Prada,²¹⁵ cituje ho také nový katechismus z roku 1992,²¹⁶ nevyzrál z učebních textů, jak dokládá učebnice Gabriely Vlkové²¹⁷ a uvádí ho také nejnovější papežský dokument zaměřený na otázky spojené s Písmem svatým *Verbum Domini*.²¹⁸ Pouze názory na původ tohoto dvojverší se liší: Bernard Sannig je v sedmáctém století připisuje Mikulášovi z Lyry (zemř. 1340),²¹⁹ Gabriela Vlková o tři století později Augustinovi z Dacie.²²⁰

V základních rysech se Hirnhaimův výklad o smyslech Písma opírá o třetí kapitolu třetí knihy Bellarminových *Kontroverzí*, věnovanou témuž námětu. Rozdíl je dán především tím, že zatímco Bellarminův výklad je zamýšlen především jako apologie, Hirnhaim sleduje především cíle didaktické. Přebírá tedy z Bellarmina např. výrazné a snadno zapamatovatelné příklady alegorického, anagogického a morálního smyslu z pavlovských listů, přirovnání literárního smyslu k tělu a duchovního k duši nebo spojení tohoto dvojího základního smyslu s obrazem svitku popsaného z obou stran,²²¹ a naopak vypouští veškerý dokladový materiál, úvahy o odlišných způsobech členění smyslů Písma u starších církevních spisovatelů, pasáže zabývající se názory reformačních teologů a jejich vyvracením apod. Oproti Bellarminovi přidává zejména to, co nějak slouží k utřídění nebo snazšímu zapamatování látky, tak např. již uvedené dvojverší shrnující čtvrtý smysl biblického textu a čtvrtý výklad slova „Jeruzalém“ nebo spojení čtvrtého smyslu Písma s čtveřicí hlavních církevních Otců křesťanského západu.

Ve výkladech o čtvrtém smyslu Písma se Hirnhaim krom jiného tematicky sblíží také s výklady, které o Písmu svatém a jeho užití v teologii podává ve svém teologickém kurzu pražský františkán a Hirnhaimův současník Bernard Sannig.²²² Sannigův výklad je podobně stručný jako Hirnhaimův, ale jednoznačněji je zacílen k odpovědi na otázku, nakolik mohou být různé smysly zdrojem bezpečného teologického poznání. Stejně jako Hirnhaim

---

213 JANSSENS, Hermann Jean: *Hermeneutica sacra*, s. 262.

214 CORNELY, Rudolph: *Historicae et criticae introductionis in V. T. libros sacros compendium, S. Theologiae auditoribus accommodatum, auctore Rudolpho Cornely S. I.* Editio quinta, recognita et completa. Parisiis: sumptibus P. Lethielleux, 1905, s. 129. Srov. CORNELY, Rudolph: *Historica et critica introductio in V. T. libros sacros. Volumen I. Introductio generalis.* Editio altera, emendata et aucta. Parisiis: sumptibus P. Lethielleux, 1894, s. 537.

215 SIMON, Hadriano; PRADO, Juan: *Praelectiones biblicae ad usum scholarum: Propaedeutica biblica sive introductio in universam Scripturam.* Editio tertia recognita et aucta. Taurini: Marietti, 1938, s. 200.

216 KKC 118.

217 VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží*, s. 142.

218 *Verbum Domini* 37.

219 „... sequentes nostri Doctissimi Lyrani, celeberrimi S. Scripturae Interpretis versus...“ *Schola theologica*, s. 19.

220 „Známý latinský verš připisovaný Augustinovi z Dacie, O. P. († 1282) ...“ VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží*, s. 142.

221 Vše: *De verbo Dei*, III, 3, s. 56.

222 *Schola theologica*, s. 18–20. O Sannigovi viz SOUSEDÍK, Stanislav: *Filosofie v českých zemích*, s. 219–226.

charakterizuje nejprve „literární“ neboli „historický“ smysl, naznačuje – na rozdíl od Hirnhaima i s příklady – jeho rozlišení na „vlastní“ a „metaforický“, potom obecně smysl „mystický neboli duchovní“, připomíná podobně jako Hirnhaim biblický obraz svítka popsaného z obou stran (odkazuje přitom i on na Zj 5, 1 a Ez 2, 9; jako pramen, z něhož čerpá spojení tohoto obrazu s myšlenkou dvojího biblického smyslu, uvádí sv. Jeronýma) a připojuje obraz z jednoho z kázání sv. Jana Zlatoústého: dveře mající práh vně i uvnitř. Duchovní smysl rozděluje na alegorický, anagogický a morální. Jako příklad alegorického smyslu uvádí vyvýšení měděného hada na poušti jako předobraz ukřižování Kristova; jako příklad anagogického smyslu dává podobně jako Hirnhaim zemi zaslíbenou, duchovně naznačující blaženost věčného života; příklad morálního smyslu Sannig nemá. Pak Sannig připojuje již zmíněný příklad čtverého výkladu slova „Jeruzalém“ a rovněž zmíněné verše „Litera o skutcích učí...“. Podobně jako Hirnhaim i Sannig přechází od tohoto přehledu k otázce, zda všechny uvedené smysly, či jen některé mohou poskytovat bezpečnou oporu pro teologické výpovědi.²²³

„Temnost“ Písma svatého

Otázce, zda je Písmo samo sebou srozumitelné, se Hirnhaim věnuje v čtrnáctém článku *Prolegomen*. Připravuje si tak cestu k následujícímu, patnáctému článku, v němž bude jednat o účasti církevní autority při výkladu Písma.

V samém nadpisu čtrnáctého článku si Hirnhaim klade otázku: Je Písmo samo o sobě dostatečně „jasné“, srozumitelné, nebo potřebuje výklad?²²⁴ „Dosti četní bludaři“ se prý staví za první z uvedených mínění.²²⁵ Proti nim Hirnhaim odkazuje na běžnou, „každodenní zkušenost“ – ve výkladu biblických míst prý totiž sami „častěji váháme“; i na zkušenosti z dějin exegeze – z nejasnosti biblických textů prý totiž plynou „tak četné“ jejich „výklady a interpretace“, „tak četné otázky a spory ve věcech víry a náboženství“.²²⁶

Písmo tedy podle Hirnhaima obsahuje mnoho míst, která jsou pro výklad obtížná. Čím je to způsobeno? Obtíže, které Hirnhaim vypočítává, lze rozdělit zhruba do pěti oblastí:

---

223 *Schola theologica*, s. 19.

224 „An Scriptura sit tam clara, ut explicatione seu interpretatione non indigeat.“ *Prolegomena* 14.

225 „Affirmant hoc plures haeretici...“ *Prolegomena* 14.

226 „... quod tamen esse falsum quotidiana comprobatur experientia: in explicandis enim Scripturae locis frequentius haesitamus, hinc tot diversae imo et contrariae textuum expositiones et interpretationes, tot circa fidem et religionem quaestiones et controversiae...“ *Prolegomena* 14.

Zaprvé jsou to obtíže způsobené obrazným způsobem vyjadřování, popř. vůbec užíváním přeneseného smyslu slov, Hirnhaim mluví o „slovních figurách“, „tropech“ a „obrazných řečích“, jmenuje „metafory“, „alegorie“, „hyperboly“, „ironie“.²²⁷

Zadruhé se v Písmu objevují případy, kdy jedním a týmž slovem nebo věcí jsou označeny různé pojmy.²²⁸ Nezřídka jde tato různost významu na vrub práci s duchovním smyslem.²²⁹ Hirnhaim jako příklad uvádí spojení „velikonoční beránek“, které „ve Starém zákoně znamenalo duchovně předobraz Krista“, dále „Rudé moře“, které znamenalo předobraz „křtu“, „mana“ předobraz „Eucharistie“, „hora Sion“ předobraz „církve“.²³⁰ „Pod jednou a toutéž kůrou litery“ se mohou „skrývat“ významy odlišné a někdy i protichůdné.²³¹

Zatřetí se v Písmu vyskytují výroky „nedokončené a nesprávné“.²³²

Začtvrté jmenuje Hirnhaim obtíže, které vznikají, když se vykladači pokoušejí uspořádat biblické události do jednotného chronologického sledu, když se snaží „dopočítat let, aby navzájem zkombinovali různá historická podání Písma“.²³³

Zapáté se podle Hirnhaima vykladač Písma potýká s tím, že některé výroky si navzájem zdánlivě protirečí, že „často se zdá, že jedno místo Písma odporuje druhému, a nebývá někdy lehké je smířit“.²³⁴ Příklady uvádí Hirnhaim dva: jednak rozpor jeví se mezi tvrzením první knihy královské, podle něhož v arše úmluvy byly pouze dvě kamenné desky (1 Král 8, 9), a tvrzením listu Židům, že v arše úmluvy „byla zlatá nádoba s mannou a Árónova hůl, která kdysi vypučela, a desky smlouvy“ (Žid 9, 4), a dále zjevný rozpor mezi údajem Janova evangelia, že Marie Magdalská přišla ke hrobu, „když ještě byla tma“ (Jan 20, 1), a údajem Markova evangelia, že ke hrobu přišla „poté, co už vyšlo slunce“ (Mk 16, 2).²³⁵ Pro další podobné doklady zdánlivých rozporů v biblickém textu i pro jejich

---

227 „... multae occurrunt in Scriptura dictionum figurae ... multi tropi et orationes figuratae occurrunt, multae metaphora, allegoriae, hyperbole, ironiae...“ *Prolegomena* 14.

228 „... vox iam in sensu literalis iam mystico accipitur, iam specificativa iam reduplicativa, iam cum hac, iam alia distinctione subintellecta ...“ *Prolegomena* 14.

229 „... multae ... terminorum aequivocationes, eademque ... una quoque res aliam saepe diversissimam significat...“ *Prolegomena* 14.

230 „... sic agnus paschalis in Veteri Testamento mystice fuit typus Christi, mare Rubrum baptismi, manna Eucharistiae, mons Sion Ecclesiae, etc.“ *Prolegomena* 14.

231 „Et plures aliquando eiusmodi significationes rerum diversarum imo et contrariarum sub uno et eadem cortice literae latent reconditae.“ *Prolegomena* 14.

232 „... multae praeterea orationes imperfectae et praeposterae...“ *Prolegomena* 14.

233 „Non parvum etiam laborem habent viri quantumvis doctissimi et sagacissimi in annorum supputatione ad diversas Scripturae historias invicem combinandas.“ *Prolegomena* 14.

234 „Quin etiam unus Scripturae locus alteri frequenter videtur contradicere, nec est levis aliquando in iisdem conciliandis difficultas...“ *Prolegomena* 14.

235 Latinsky „cum adhuc tenebrae essent“ (Jan 20, 1) a „orto iam sole“ (Mk 16, 2). Na tomto místě překládám z latinského vulgátního znění do češtiny sám, aby vynikl rozpor mezi oběma místy. Liturgický překlad uvedený rozpor poněkud zmírňuje, když Markovo „ἀνατεῖλαντος τοῦ ἡλίου“ překládá „když právě vycházelo slunce“.

řešení („usmíření a zesvornění“) odkazuje Hirnhaim ke spisu *Bohoslovná knihovna* (1666–1676) francouzského bosého karmelitána Dominika od Nejsvětější Trojice (Dominicus a Sanctissima Trinitate, vl. jm. Dominique Tandy).²³⁶

Úhrnem lze tedy podle Hirnhaima říci, že „v božském Písmu je mnoho věcí obtížných k porozumění i k vyložení“ a že tedy „téměř o všech kanonických knihách“ je možno opakovat to, co „kníže apoštolů“ svatý Petr píše o listech svatého Pavla: „Jsou v nich ovšem místa, kterým není snadno porozumět, a lidé nevědomí a neutvrzení ve víře to překrucují – dělají to tak s Písmem vůbec – ke své vlastní zkáze“ (2 Petr 3,16).²³⁷ Podobně vyznívající shrnutí nacházíme také o něco níže v článku patnáctém, kde Hirnhaim o Písmu říká, že „připouští nejrozmanitější významy a je velmi temné a obtížné“.²³⁸

Patrně pro oponenta, kterému by tato argumentace nestačila, připojuje Hirnhaim ve čtrnáctém článku několik odkazů na úryvky Písma, které obtížnost, nesnadnost Božího slova dokládají. Tak učedníci jdoucí do Emauz podle Hirnhaima „neporozuměli Písmu, dokud jim Kristus Pán nepodal výklad“ (srov. Lk 25–27.32).²³⁹ Komoří etiopské královny, když je „Filipem tázán, zda rozumí proroku Izaiášovi, odpovídá: „Jak bych mohl, když mi to nikdo nevyloží““ (srov. Sk 8,30–31). A také „apoštolové nerozuměli mnohému z toho, co jim Kristus říkal“.²⁴⁰

V dalším odstavci pak Hirnhaim připomíná několik příkladně obtížných míst Písma svatého. Ve zvolání, jímž tento odstavec uvozuje, jmenuje všeobecně jako nesnadná ta místa, která obsahují proroctví o budoucnosti: „Kdo by tedy uměl dokonale a s jistotou vyložit všechna místa Písma a proroctví předpovídající mnoho věcí o budoucích časech?“²⁴¹ Potom připomíná některé biblické pasáže jednotlivě. Především je to místo z třetí kapitoly prvního listu Korint'ánům uvozené slovy „Ale když někdo dále staví na tom základě...“, jež Hirnhaim uvádí jako úryvek, jež za místo, jemuž je „převelice obtížno porozumět“, pokládal svatý Augustin. Hirnhaim rozsah této pasáže jednoznačně nevymezuje, ale patrně jde o verše 1 Kor 3, 12–15.²⁴² Jako další části Písma, které „zaměstnávají nadání učených mužů“, uvádí knihu

---

236 „Vide plurima eiusmodi loca, ex Scripturae libris conquisita, sibi quoad apparentiam repugnantia, conciliata tamen et concordata in Bibliotheca theologica Dominici a SS. Trinitate lib. 3. sect. 1. a cap. 19. usque ad caput 75.“ *Prolegomena* 14.

237 „Multa ergo in Scriptura divina continentur intellectu et explicatu difficilia, ita ut de omnibus fere libris canonicis dici possit quod de S. Pauli epistolis scripsit Princeps Apostolorum...“ *Prolegomena* 14.

238 „... illa in suis textibus diversissimos admittat sensus, et obscura valde sit ac difficilis...“ *Prolegomena* 15.

239 „... exemplo discipulorum euntium in Emmaus, qui Scripturam non intellexerunt, nisi ad Christi Domini interpretationem.“ *Prolegomena* 14.

240 „Exemplo pariter Apostolorum, qui multa eorum, quae a Christo dicebantur non intellexerunt.“

241 „Quis tandem est qui omnia Scripturae loca et prophetias de futuris temporibus multa vaticinantes perfecte ac pro certo sciat explicare?“ *Prolegomena* 14.

242 „S. Augustinus fatetur difficillimum intellectu sibi esse locum illum Apostoli: *Si quis autem aedificat super*

Píseň písní, dále vidění čtyř bytostí, o němž mluví prorok Ezechiel (srov. Ez 1, 1 – 3, 15), proroctví o sedmdesáti týdnech v knize proroka Daniela (srov. Dan 9, 24–27) a knihu Zjevení svatého Jana, „která je plná skrytých tajemství a která podle svědectví svatého Jeronýma má tolik záhad, kolik má slov“.²⁴³

V dalším odstavci se Hirnhaim vyrovnává s dvěma námitkami oponentů, „heretiků“.²⁴⁴ První námitka se odvolává na žalmistovy výroky „Hospodinův rozkaz je jasný“ (Žl 19, 9) a „svítlnou mým nohám je tvé slovo“ (Žl 119, 105) a na úryvek druhého listu apoštola Petra, „v němž se Boží řeč přirovnává k „světlu, které svítí““ (2 Petr 1, 19).²⁴⁵ Na jejich základě „heretikové“ tvrdí, že Písmo svaté je „jasné a ne temné“.²⁴⁶

Na toto jejich tvrzení Hirnhaim odpovídá, že o Písmu lze říci, že je „jasné“, protože obsahuje „mnohá zcela jasná přikázání, která nám ukazují cestu ctnosti a spásy“, avšak tím se nemění nic na tom, že Písmo „obsahuje také mnoho temných míst“.²⁴⁷

Druhá námitka se opírá o výrok druhého listu Korint'ánům: „A je-li přesto naše evangelium nesrozumitelné, pak jen těm, kteří jdou k záhubě. Nevěří, neboť bůh tohoto světa je zaslepil, takže nevidí jasně světlo evangelia o božské slávě Krista, Božího obrazu.“ (2 Kor 4, 3–4). „Protivníci“ odtud podle Hirnhaima dovozují, že smysl Písma je „skrytý jen nevěřícím, nikoli věřícím“.²⁴⁸

Hirnhaim vyjadřuje ovšem souhlas s tím, že smysl Písma je „skrytý nevěřícím, protože nevidí jeho pravdu a nevěří v ni“, „jsou totiž oslepeni“.²⁴⁹ Avšak nesouhlasí již s tím, že by věřícím byl zcela odkrytý, jak naznačují oponenti. „Věřícím“ je totiž „poodkryto, protože vidí, byť temně, jeho pravdu“.²⁵⁰ Hirnhaim také připojuje poznámku, že někteří vykládají uvedené místo tak, že se nevztahuje na Písmo svaté, ale na „hlásání evangelního zákona“.²⁵¹

V závěru čtrnáctého článku si Hirnhaim klade otázku, proč si Bůh přál, aby Písmo bylo temné.²⁵² Odpovídá, že se tak stalo proto, aby „nejen věřící, ale i nevěřící hleděli“ na

---

fundamentum etc. 1. Cor. 3. August. lib. de fide et oper: cap: 15. et 16.“ *Prolegomena* 14.

243 „... quantum non exercet doctissimorum ingenia liber Canticorum, Prophetia Ezechielis de visione 4. animalium, LXX. hebdomadae Danielis, et Apocalypsis S. Ioannis, quae plenissima est reconditis mysteriis, ac teste S. Hieronymo tot habet sacramenta quot verba.“ *Prolegomena* 14.

244 „Obiciunt haeretici...“ *Prolegomena* 14.

245 „... in quo Dei sermo comparatur *lucernae lucenti*.“ *Prolegomena* 14.

246 „Ergo inquit Scriptura clara est et non obscura.“ *Prolegomena* 14.

247 „... Scripturam dici lucidam, quia continet multa clarissima praecepta, quibus viam virtutis et salutis nobis demonstrat, quamvis plurima quoque obscura contineat.“ *Prolegomena* 14.

248 „... adversarii deducunt Scripturam solis infidelibus esse opertam, non fidelibus.“ *Prolegomena* 14.

249 „... opertam esse infidelibus, quia non vident neque credunt eius veritatem, sunt enim excaecati.“ *Prolegomena* 14.

250 „Fidelibus autem est discoopertum, quia vident tametsi obscure illius veritatem.“ *Prolegomena* 14.

251 „... non de Scriptura Sacra, sed de praedicatione legis evangelicae intelligunt.“ *Prolegomena* 14.

252 „Voluit autem Deus Scripturam esse obscuram...“ *Prolegomena* 14.

Písmo „s větší úctou“.²⁵³ „Kdyby totiž bylo každému čtenáři jasné a snadno srozumitelné, nedostávalo by se mu takového uznání.“²⁵⁴

Komentář

Výklad, v němž Hirnhaim prokazuje obtížnou srozumitelnost Písma, se v mnoha ohledech shoduje s výkladem, jež o témže tématu podává Bellarmin v první a druhé kapitole třetí knihy svých *Kontroverzí*. Tak např. úvodní výčet patera zdrojů, z nichž vycházejí obtíže při vykládání Písma, se zdá být výtahem z Bellarminova výkladu o „důvodech obtížnosti“ Písma, které spočívají ve slovním výraze.²⁵⁵ Podobně novozákonní místa dokládající, že je nesnadné porozumět biblickému textu, uvádí Hirnhaim stejná jako Bellarmin (cesta učedníků do Emauz a setkání jáhna Filipa s komořím etiopské královny).²⁵⁶ Obě biblická místa, která by mohla nasvědčovat, že Písmo je samo sebou snadno srozumitelné, uvádí ve svém, jinak nesrovnatelně rozsáhlejším výčtu také Bellarmin, a také jejich výklad a vyrácení námitek, které se k nim vztahují, se jeví jako pokus o výběr několika účinných prvků z Bellarminova spisu.²⁵⁷ Závěrečná poznámka, která naznačuje odpověď na otázku, proč je Písmo „temné“, sice bezprostřední předlohu u Bellarmina nemá, ale myšlenky podobné těm, které zde Hirnhaim uvádí, jsou vyjádřeny v některých úryvcích z církevních Otců, které Bellarmin cituje.²⁵⁸

Bellarminův výklad je ovšem obsáhlejší, uvádí zejména velká množství dokladů pro jednotlivá tvrzení, a je také, podobně jako celý tento Bellarminův spis, výrazněji zahrocen polemicky. Naproti tomu Hirnhaim, tak jako jinde ve svých výkladech, i zde užívá bellarminovského materiálu se zaměrem převážně pedagogickým. Nemluví konkrétně o teologických odpůrcích, pouze všeobecně zmiňuje „bludaře“ a snaží se z rozsáhlého Bellarminova výkladu vybrat jen hlavní body. Polemický prvek je zastoupen ovšem i zde, avšak výběr argumentů a způsob uspořádání látky odpovídá tomu, že se tu pomýšlí spíše na budoucí rozhovory posluchačů s tvrdohlavými měšťany a venkovany než na odbornou teologickou disputaci.

---

253 „... ut tanto magis non tantum a fidelibus, sed etiam infidelibus suspiceretur...“ *Prolegomena* 14.

254 „... si enim omnibus ipsam legentibus clara esset et aperta, non haberet tantam aestimationem.“
Prolegomena 14.

255 *De verbo Dei*, III, 1, s. 53.

256 *De verbo Dei*, III, 1, s. 52.

257 Srov. *De verbo Dei*, III, 2, s. 54.

258 Zejména jde o pasáž z Augustinova spisu *De doctrina Christiana*. Srov. *De verbo Dei*, III, 1, s. 53.

Podobně jako jiná místa Hirnhaimovy práce ani výklad o obtížné srozumitelnosti Písma není pouhým výtahem z Bellarminova pojednání, ale objevují se tu i prvky, které u Bellarmina nejsou. Tak např. výčet starozákonních obrazů, které předjímají novozákonní události („velikonoční beránek“, „Rudé moře“, „mana“, „hora Sion“), se v této souvislosti u Bellarmina neobjevují a také příklady zdánlivých rozporů v Písmu (obsah archy úmluvy podle 1 Král 8, 9 a Žid 9, 4, příchod Marie Magdalské k Ježíšovu hrobu podle Jan 20, 1 a Mk 16, 2) uvádí Hirnhaim jiné než Bellarmin.²⁵⁹ Při výkladu námitky opírající se o druhý list Korintánům (2 Kor 4, 3–4) Hirnhaim připomíná Bellarminovo řešení pouze jako alternativní („... někteří vykládají uvedené místo tak, že...“), ale na prvním místě uvádí odpověď jinou, která u Bellarmina předlohu nemá („Věřícím“ je Písmo „poodkryto, protože vidí, byť temně, jeho pravdu.“). V souvislosti s příklady zdánlivých rozporů v Písmu odkazuje Hirnhaim na rozsáhlou sedmisvazkovou práci francouzského bosého karmelitána Dominika od Nejsvětější Trojice (Dominicus a Sanctissima Trinitate, vl. jm. Dominique Tandy) nazvanou *Bohoslovná knihovna*,²⁶⁰ jejíž první čtyři díly, včetně dílu druhého, který obsahuje výklad o otázkách Písma jako teologického pramene, jsou dosud chovány v knihovně strahovského klášteřa.²⁶¹ Je tedy snad možné pomýšlet na to, že některé prvky Hirnhaimova výkladu, které nejsou převzaty z Bellarmina, by mohly být čerpány z tohoto spisu.

Bellarmin i Hirnhaim kladou důraz na obtížnou srozumitelnost Písma, protože si tak připravují cestu k důkazu, že rozhodování o výkladu Písma je třeba svěřit církevní autoritě. Ani jeden z nich se však nenechává polemickým zápalem strhnout k tomu, že by tvrdil, že Písmo je „temné“, nesrozumitelné veskrze. Jejich pohled je diferencovanější. Spíše než temnotě oceánu, s nímž srovnává Písmo sv. Augustin, citovaný Bellarminem („Podivuhodná je hlubina tvých výroků: před námi se prostírá její povrch, v němž si lebedí děti, ale je to podivuhodná hlubina, můj Bože, podivuhodná hlubina.“),²⁶² může být Písmo přirovnáno k temným propastem vesmíru, jež jsou na mnoha místech osvětleny jasně zářícími hvězdami. Vedle mnoha obtížných, „temných“ výroků jsou v Písmu také místa jasná, jednoznačná, snadno dostupná rozumu, takže na ně lze bez rozpaků vztáhnout žalmistova slova, že „Hospodinův rozkaz je jasný, osvětluje oči“ (Žl 19, 9). Bellarmin i Hirnhaim počítají k těmto místům zvláště Boží přikázání, takže Hirnhaim může konstatovat, že o Písmu lze říci, že je

---

259 Srov. *De verbo Dei*, III, 1, s. 53.

260 TANDY, Dominique (Dominicus a Sanctissima Trinitate): *Bibliotheca theologica septem libris distincta ... authore F. Dominico a SS.ma Trinitate...* Romae: typis Philippi Mariae Mancini 1666–1676. 7 sv.

261 SK, sign. BH IV 20, BH IV 21.

262 „Mira profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens parvulis, sed mira profunditas, Deus meus, mira profunditas.“ *De verbo Dei*, III, 1, s. 53.

„jasné“, protože jsou v něm obsažena „mnohá zcela jasná přikázání, která nám ukazují cestu ctnosti a spásy“, byť je zároveň pravda, že „obsahuje také mnoho temných míst“.²⁶³

Pokud jde o Juénina, jeho výklad o obtížné srozumitelnosti Písma vykazuje podobně jako výklad Hirnhaimův zřetelné souvislosti s příslušnými pasážemi Bellarminových *Kontroverzí*, takže se zdá, že Bellarmin byl Juéninovi přinejmenším jedním z pramenů. Juéninův výklad stojí kdesi mezi Hirnhaimovým a Bellarminovým potud, že je sice mnohem méně obsáhlý a méně vybavený doklady než Bellarminův, ale přitom stále výrazně obsáhlejší a detailnější než výklad Hirnhaimův, omezující se takřka důsledně na stručné a srozumitelné vyjádření hlavních myšlenek. Odlišnost kulturního prostředí, k němuž se Juénin obrací, se projevuje mimo jiné tím, že vedle luterských teologů, na které odkazuje, a s nimiž polemizoval už Bellarmin, Juénin častěji zmiňuje také stoupence kalvinismu, kteří byli ve francouzskojazyčných zemích výrazně zastoupeni.²⁶⁴

Také u Juénina se objevuje podobné „prolínání“ „jasnosti“ a „temnosti“ Písma, které jsme pozorovali u Bellarmina a Hirnhaima. Zatímco však Bellarmin a Hirnhaim vykládají primárně o „temnosti“ Písma, a jeho „jasnosti“ věnují jen letmé, nesoustavné poznámky, Juénin promítá uvedenou podvojnost i do uspořádání výkladu: rozděluje ho na dva oddíly a v jednom z nich je dokazována „konkluze první“ tvrdící, že „Písmo je s ohledem na některé kapitoly jasné a zřetelné“,²⁶⁵ a v druhém „konkluze druhá“ tvrdící, že „Písmo není všude jasné a zřetelné“.²⁶⁶

Komu přísluší vykládat Písmo svaté

Otázce, kdo má být onen „soudce a řádně ustanovený vykladatel“, který rozhodne sporné případy a určí, který výklad Písma je pravý, je věnován patnáctý článek *Prolegomen*.²⁶⁷

---

263 „... Scripturam dici lucidam, quia continet multa clarissima praecepta, quibus viam virtutis et salutis nobis demonstrat, quamvis plurima quoque obscura contineat.“ *Prolegomena* 14. Srov. *De verbo Dei* III, 2, s. 54.

264 Obyčejně mluví jen obecně o „luteránech a kalvinistech“, srov. např. „Est contra Lutheranos et Calvinistas qui contendunt quemque fidelem esse supremum ac ultimum iudicem circa scripturae sensum.“ *Institutiones*, s. 143.

265 „Conclusio 1. Scriptura quoad quaedam capita, clara est et perspicua.“ *Institutiones*, s. 140.

266 „Conclusio 2. Scriptura non est ubique clara et perspicua.“ *Institutiones*, s. 141.

267 „Cum Scriptura sit obscura, et proinde frequentius oriantur dubia et controversiae in quo sensu debeat intelligi, quaeritur hic quis illarum controversiarum sit iudex et Scripturae legitimus interpretus?“ *Prolegomena* 15.

Hirnhaim nejprve uvádí dva návrhy, které nepokládá za uspokojivé: podle prvního by tímto „soudcem a vykladačem“ mělo být „božské Písmo samo“,²⁶⁸ podle druhého je tímto „vykladačem a soudcem“ „soukromý duch jednoho každého“ (lze doplnit: jednoho každého čtenáře, posluchače, křesťana, člověka), respektive „nauka jednomu každému od Boha vdechnutá“.²⁶⁹ O druhém z uvedených mínění Hirnhaim poznamenává, že ho zastávají „heretikové“, a způsob, jak to Hirnhaim říká („Říkají dále heretikové, že...“),²⁷⁰ naznačuje zřetelně, že také první z uvedených názorů zařazuje mezi argumenty heretiků.

Proti názoru, že takovým vykladačem Písma by bylo Písmo samo, uvádí čtyři námitky. Předně namítá, že něco, co je samo o sobě nejasné a nejednoznačné, může jen stěží poskytnout jasný a jednoznačný výklad: „... jestliže totiž Písmo ... připouští nejrozmanitější významy a je velmi temné a obtížné, pak kdyby vykládalo vždy samo sebe, bylo by obtížné, temné a víceznačné vykládáno jiným obtížným, temným a víceznačným“.²⁷¹ Zadruhé uvádí námitku, že „ani heretikové nedovedou podepřít své hereze tak jasnými biblickými texty, abychom tyto texty nemohli vyložit v jiném, nám příznivém smyslu“.²⁷² Zatřetí namítá, že k mnoha otázkám nelze v Písmu žádné vyjádření najít, např. k otázce „počtu kanonických knih“, a že je tedy třeba „utéci se k jinému soudci“.²⁷³ Začtvrté připojuje námitku, že „v každém dobře uspořádaném státu musí být zákon a soudce dvě od sebe odlišné věci“.²⁷⁴ Z uvedených námitek pak uzavírá, že Písmo nedostačuje k tomu, aby vykládalo samo sebe.²⁷⁵

Ke druhému názoru, že by totiž Písmo mohla uspokojivě vykládat každá soukromá osoba, se Hirnhaim zatím nevyjadřuje a nejprve předkládá své vlastní stanovisko: „Naopak církev katolická, byť nepopírá, že milost vykládat Písmo Bůh poskytuje mnohým, přece popírá, že by byla poskytována všem, a tvrdí, že sídlí především v římském papeži jakožto

---

268 „... iudex et interpres sui ... ipsa Scriptura divina...“ *Prolegomena* 15.

269 „hunc interpretem ac iudicem esse spiritum cuiusque privatum sive doctrinam a Deo cuique inspiratam“ *Prolegomena* 15.

270 „Dicunt ulterius haeretici...“ *Prolegomena* 15.

271 „... cum enim illa in suis textibus diversissimos admittat sensus, et obscura valde sit ac difficilis, si seipsam semper explicaret, difficile obscurum et ambiguum per aliud difficile ambiguum et obscurum explicaretur.“ *Prolegomena* 15.

272 „Nec haeretici contrasentientes haereses suas adeo claris Scripturae textibus adstruere possunt, ut eosdem non possimus in alio nobis favente sensu explicare.“ *Prolegomena* 15.

273 „De multis etiam controversiis ex ipsa Scriptura nullum haberi potest testimonium, e. g. de librorum canonicorum numero, ergo ad alium iudicem confugiendum est...“ *Prolegomena* 15.

274 „... cum etiam in omni republica bene constituta lex et iudex debeant esse res a se invicem distinctae.“ *Prolegomena* 15.

275 „Scriptura non sufficit ad suam ipsius interpretationem...“ *Prolegomena* 15.

nejvyšším rozsuzovateli sporů nebo v koncilu od něho schváleném.²⁷⁶ Že „onen duch vykladatel sídlí předně v nejvyšším veleknězi“, slibuje Hirnhaim vyložit „obširněji níže“.²⁷⁷

Zbytek článku patnáctého věnuje Hirnhaim podepření svého stanoviska a vyvrácení názoru, že Písmo svaté může vykládat kterýkoli soukromník. Na podporu svého postoje uvádí tři místa Starého zákona, které se vztahují k otázce úlohy kněží při rozhodování sporných věcí. Tak cituje nejprve z Deuteronomia (Dt 17, 8–9): „Bude-li pro tebe příliš obtížný některý soud atd., přijdeš k levijskému knězi a k soudci, který bude působit v těch dnech.“²⁷⁸ Dále cituje z proroka Aggea (Ag 2, 11): „Tak praví Hospodin zástupů: Zeptej se kněží na příkaz Zákona.“²⁷⁹ A nakonec z Malachiáše (Mal 2, 7): „Rty kněze budou dbát vědomosti, neboť je poslem Hospodina zástupů.“²⁸⁰ Za poslední uvedený citát připojuje poznámku: „Kdyby však dostačoval číkoli soukromý duch, nebylo by třeba kvůli porozumění zákonu posílat lidi ke kněžím.“²⁸¹

Tím opouští téma kněží jako interpretů Božího slova a vrací se k vyvrácení názoru, že k jeho výkladu postačuje soukromý úsudek kteréhokoli čtenáře nebo posluchače. Tento názor je podle Hirnhaima v rozporu s učením Nového zákona.²⁸² K doložení toho uvádí dvě místa. Nejprve cituje apoštola Pavla (srov. 1 Kor 12, 8.10): „Skrze Ducha je totiž jednomu dána řeč moudrosti, jinému řeč poznání, jinému výklad řečí, jinému proroctví atd.“²⁸³ A připojuje další

---

276 „E contra Ecclesia catholica, tametsi non neget dari multis a Deo gratiam interpretationum, negat tamen illam dari omnibus, et asserit illam potissimum in Romano Pontifice tanquam supremo controversiarum iudice vel Concilio per ipsum approbato residere.“ *Prolegomena* 15.

277 „Quod autem spiritus ille interpres principaliter resideat in Summo Pontifice, infra suo loco fusius demonstrabitur.“ *Prolegomena* 15. Podrobněji pak o tomto tématu skutečně pojednává zvláště ve výkladu o církvi – *Theologia universalis*, Disctinctio XIII, De Ecclesia Dei militante et triumphante, 10–17.

278 Český katolický překlad na tomto místě upravujeme tak, aby znění odpovídalo tomu, jak výrok cituje Hirnhaim: „*Si difficile atque ambiguum apud te iudicium esse perspexeris etc. venies ad Sacerdotem Levitici generis, et ad iudicem qui fuerit illo tempore.*“ *Prolegomena* 15. Sixto-klementina má znění: „*Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram: et iudicium intra portas tuas videris verba variari: surge, et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad sacerdotes levitici generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore: quaeresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem.*“ Český katolický překlad: „Bude-li pro tebe příliš obtížná některá soudní záležitost, kdy se bude rozhodovat o prolité krvi, rozepři či poranění, některá ze sporných záležitostí v tvých branách, vstaneš a vystoupíš na místo, které si Hospodin, tvůj Bůh, vyvolí. Přijdeš k levijským kněžím a k soudci, který bude působit v těch dnech, požádáš a oni ti oznámí rozsudek.“

279 Také zde mírně upravujeme, aby znění odpovídalo Hirnhaimově citaci: „*Haec dicit Dominus Deus exercituum: Interroga sacerdotes legem.*“ *Prolegomena* 15. Liturgický překlad: „Tak praví Hospodin zástupů: Zeptej se kněží na tento příkaz Zákona.“

280 Také zde upravujeme znění tak, aby odpovídalo Hirnhaimově citaci: „*Labia sacerdotis custodient scientiam, quia Angelus Domini exercituum est.*“ *Prolegomena* 15. Sixto-klementina má znění: „*Labia enim sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore eius: quia angelus Domini exercituum est.*“ Liturgický překlad: „Rty kněze totiž mají dbát vědomosti a poučení se hledá z jeho úst, neboť je poslem Hospodina zástupů.“

281 „*At si spiritus cuiusque privatus sufficeret, non fuisset opus homines mitti ad sacerdotes intelligendae legis gratia.*“ *Prolegomena* 15.

282 „*Impugnatur etiam spiritus ille privatus ex Novo Testamento...*“ *Prolegomena* 15.

283 Překládáme sami podle Hirnhaimem uváděného znění: „*Alii datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae, alii interpretatio sermonum, alii prophetia, etc.*“ *Prolegomena* 15. Sixto-klementina má znění:

citát z téže kapitoly Pavlova listu (1 Kor 12, 30): „Mluví všichni jazyky? Umějí všichni ty řeči v neznámém jazyku pronesené vykládat?“²⁸⁴ Jako druhé místo pak uvádí známou pasáž z druhého listu Petrova (2 Petr 1, 20), Hirnhaim o ní říká, že mluví „jasně“.²⁸⁵ „Žádné proroctví v Písmu není ponecháno soukromému výkladu.“

Závěrem se Hirnhaim věnuje dvojici novozákonních úryvků. První úryvek je vzat z Lukášova evangelia (Lk 11, 13): „... čím spíše nebeský Otec dá Ducha svatého těm, kdo ho prosí!“ A druhý z listu Jakubova: „Když je někdo z vás pozadu v moudrosti, ať prosí Boha, ..., protože Bůh všem dává štědře“ (Jak 1, 5). „Protivníci“ prý z těchto dvou míst dovozují, „že Bůh každému, kdo prosí, sesílá ducha moudrosti, a že tedy kdokoli může pod jeho soukromým vedením bez další pomoci vykládat Písmo“.²⁸⁶ Hirnhaim proti tomu namítá především to, že „v oněch úryvcích není řeč o duchu vykládání, ale o duchu zbožnosti, víry, naděje, lásky a moudrosti nezbytné ke spáse“.²⁸⁷ K tomu přidává ještě druhou námitku: Ten, kdo něco žádá, si nemůže být jist, zda to, co žádá, obdržel, protože „neví, zda žádá dobře“ – často se prý totiž stává to, o čem mluví čtvrtá kapitola listu Jakubova: „Prosíte a nic nedostáváte, protože prosíte špatně“ (Jak 4, 3).²⁸⁸

Komentář

Podobně jako v předchozích člancích je patrné, že Hirnhaimův výklad se značnou měrou zakládá na materiálu čerpaném z Bellarminových *Kontroverzí*, jmenovitě z třetí až deváté kapitoly třetí knihy.²⁸⁹ Ani v tomto článku však nechybějí prvky, které se zdají být Hirnhaimovou „vlastní látkou“, neopřenu o Bellarminovy *Kontroverze*. Tak např. první tři ze čtveřice důkazů proti tezi, že Písmo svaté je dostatečným interpretem sebe sama, nemají

„Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae: alii autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum, ... alii prophetia, ... alii interpretatio sermonum.“ Liturgický překlad: „Jednomu totiž Duch dává dar moudrosti, jinému zas tentýž Duch poskytuje poznání, ... jiný (má dar) promlouvat pod vlivem vnuknutí, ... jiný může mluvit rozličnými neznámými jazyky a jiný zase má dar, aby uměl vykládat, co tím jazykem bylo řečeno.“

284 Tento citát již opět uvádíme ve znění liturgického překladu. Pro úplnost dodáváme latinské znění citované Hirnhaimem: „*Nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur?*“ *Prolegomena* 15.

285 „Clarum est etiam illud...“ *Prolegomena* 15.

286 „Obiciunt adversarii, spiritum sapientiae cui libet oranti a Deo esse praemissum, ergo illius magisterio quisque privato Scripturam absque alio adiumento poterit interpretari.“ *Prolegomena* 15.

287 „... non esse in illis locis sermonem de spiritu interpretandi, sed de spiritu devotionis, fidei, spei, charitatis, et sapientiae ad salutem necessariae.“ *Prolegomena* 15.

288 „Nec ullus petens certus est se illum habere quia nescit an bene petat; fit enim saepe quod Iacobi 4. dicitur: *petitis et non accipitis, eo quod male petatis.*“ *Prolegomena* 15.

289 *De verbo Dei* III, 3–9, s. 56–63.

v Bellarminově výkladu obdobu.²⁹⁰ Podobně také citát z proroka Malachiáše (Mal 2, 7) připojil k argumentům vyskytujícím se i u Bellarina patrně Hirnhaim sám.²⁹¹

Tenor Bellarminova a stejně tak i Hirnhaimova výkladu je dán slovy dekretu Tridentského koncilu *Insuper*, v němž vedle některých časových opatření zaznávají také obecně formulovaná slova o právu, resp. úkolu „posvátné matky církve“ vydávat závazná vyjádření vztahující se k výkladu posvátného textu, neboť právě církvi „přísluší vynášet rozsudky o pravém smyslu a výkladu svatých Písem“.²⁹² Bellarmin sám na dekret *Insuper* odkazuje, byť uvedenou citací z něho výslovně neuvádí.²⁹³ Hirnhaim tento dekret v souvislosti s úlohou církve jako vykladatelky Písma nepřipomíná, ale nemůže být pochyb o tom, že ho znal i on, protože z něho cituje na jiných místech svého spisu.²⁹⁴

Už v Bellarminově výkladu je patrný posun oproti koncilnímu dekretu v tom, že Bellarmin nezůstává u obecného tvrzení, že rozhodování ve věcech výkladu Písma přísluší církvi, ale připisuje tento úkol konkrétně papeži a s ním spojenému koncilu.

Postupuje přitom následujícím způsobem: Aby pokud možno získal své protivníky na svou stranu, vychází z odkazu na úlohu Ducha svatého, která je předmětem širokého konsensu: „Panuje shoda mezi námi a protivníky shoda, že Písmo svaté má být vykládáno v tom duchu, v němž bylo napsáno, to jest v Duchu svatém.“²⁹⁵ Odkazuje přitom na známá slova z druhého listu Petrova mluvící o tom, že svatopisci psali pod vedením Ducha svatého (2 Petr 1, 21). Odtud přechází k formulování předmětu sporu: „Celá otázka spočívá v tom, kde je tento Duch.“²⁹⁶ A pak opatrně, zdvořile, ale pevně a zcela jasně formuluje stanovisko katolické církve: „My se ... domníváme, že ačkoli tento Duch bývá často poskytován mnoha soukromým osobám, přece ho s jistotou lze nalézt v církvi, to jest ve sněmu biskupů, který je potvrzen nejvyšším Pastýřem celé církve, nebo v nejvyšším Pastýři, doprovázeném sněmem jiných Pastýřů.“²⁹⁷

U Hirnhaima je výklad proveden, jako obvykle, méně polemicky a spíše se snahou o didaktickou jasnost a konkrétnost. Mizí zde nejen explicitní připomenutí Ducha svatého, ale

---

290 Srov. *De verbo Dei* III, 9, s. 62.

291 Srov. *De verbo Dei* III, 4, s. 57–58.

292 „... sacra mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione scripturarum sanctarum...“ COGD III, s. 16.

293 *De verbo Dei* III, 3, s. 57.

294 *Prolegomena* 11 a 64.

295 „Convenit etiam inter nos et adversarios, Scripturas intelligi debere eo spiritu, quo factae sunt, i. e. Spiritu sancto.“ *De verbo Dei* III, 3, s. 56.

296 „Tota igitur quaestio in eo posita est, ubi sit iste Spiritus.“ *De verbo Dei* III, 3, s. 57.

297 „Nos enim existimamus hunc Spiritum, etsi multis privatis hominibus saepe conceditur, tamen certo inveniri in Ecclesia, id est, in Concilio Episcoporum confirmato a summo Ecclesiae totius Pastore, sive in summo Pastore cum concilio aliorum Pastorum.“ *De verbo Dei* III, 3, s. 57.

i obecné přisouzení práva na výklad Písma církvi, takže mluví jen o papeži a koncilu jím schváleném: „Naopak církev katolická, byť nepopírá, že milost vykládat Písmo Bůh poskytuje mnohým, přece popírá, že by byla poskytována všem, a tvrdí, že sídlí především v římském papeži jakožto nejvyšším rozsuzovateli sporů nebo v koncilu od něho schváleném.“²⁹⁸ Není pochyb, že se tu ztrácí něco z teologické hloubky Bellarminovy koncepce, ale je myslím třeba také připustit, že didaktické zaměření Hirnhaimova výkladu toto jisté zjednodušení do značné míry ospravedlňuje. Hirnhaim neměl před sebou doktory teologie, ale začátečníky, nekonal exercicie, ale přednášky z teologické propedeutiky. Svým posluchačům chtěl předložit co možná jednoduchá, jasná, konkrétní, snadno zapamatovatelná tvrzení, která by se pokud bezpečně usadila v jejich paměti a byla jim trvalou pomůckou umožňující orientaci v neklidném a rozbouřeném světě teologických tvrzení. Soustavnějšímu promýšlení a teologickému prohlubování těchto prvních počátků by se byl u svých posluchačů asi nebránil, ale jak se zdá, byl také sdostatek střízlivý realista a dobrý pedagog, než aby se snažil předkládat vznešenou teologickou reflexi tam, kde bylo třeba elementárního poučení. Podobně ostatně postupuje i Juénin – ani u něho není obecnějších odkazů na církev a Ducha svatého, pouze se předkládá jednoznačné a konkrétní tvrzení: „Vnější autorita, jíž přísluší předávat vlastní smysl Písma, spočívá v nejvyšších pastýřích církve, totiž v římském veleknězi a jiných biskupech světa.“²⁹⁹

Lze si také všimnout toho, že přestože Bellarmin i Hirnhaim v polemice s názory reformačních teologů zdůrazňují, že soukromý čtenář Písma nemůže prostě spoléhat na to, že by byl při rozumění Písmu vždy veden Duchem svatým, přece udělení takové milosti v zásadě nepokládají za něco zcela výjimečného, naopak oba jasně říkají, že se tak děje poměrně často, byť ovšem rozhodně ne „automaticky“. Oba sice toto mínění vyjadřují ve formě připustky, ale přece zcela zřetelně a výrazně. Bellarmin říká: „My se ... domníváme, že tento Duch, ačkoli často bývá poskytován mnoha soukromým osobám, přece s jistotou je nalézán v církvi...“³⁰⁰ A Hirnhaim po něm formuluje podobně: „... církev katolická, byť nepopírá, že milost vykládat Písmo Bůh poskytuje mnohým, přece popírá, že by byla poskytována všem...“³⁰¹

---

298 „E contra Ecclesia catholica, tametsi non neget dari multis a Deo gratiam interpretationum, negat tamen illam dari omnibus, et asserit illam potissimum in Romano Pontifice tanquam supremo controversiarum iudice vel Concilio per ipsum approbato residere.“ *Prolegomena* 15.

299 „Externa autoritas residet in supremis Ecclesiae pastoribus, Romano nimirum Pontifice, et aliis orbis episcopis.“ *Institutiones*, s. 146.

300 „Nos enim existimamus hunc Spiritum, etsi multis privatis hominibus saepe conceditur, tamen certo inveniri in Ecclesia...“ *De verbo Dei* III, 3, s. 57.

301 „... Ecclesia catholica, tametsi non neget dari multis a Deo gratiam interpretationum, negat tamen illam dari omnibus...“ *Prolegomena* 15.

S tím do značné míry souvisí to, na co jsme již upozornili v komentáři k výkladu o otázkách týkajících se srozumitelnosti Písma. Že totiž pro Hirnhaima i Bellarina je Písmo nejen (na některých místech) „temné“, ale (na jiných místech) zároveň také „jasné“, „osvětlující oči“ (Žl 19, 9). Tento postoj připouštějící v Písmu jak „temnost“, tak „světlost“ má svůj zřetelný projev a důsledek také zde, ve výkladu o vztahu autority církve k biblickému textu. Ani Bellarmin, ani Hirnhaim totiž, jak se zdá, nepředpokládají, že by církev musela předkládat výklad Písma jako celku, každé jeho části, nýbrž oba charakterizují úlohu církevní autority spíše jen jako úlohu soudce, jehož zásah se stává potřebným tehdy, když o výkladu některého místa vyvstanou pochybnosti. Tak Hirnhaim říká, že „milost vykládat Písmo ... sídlí především v římském papeži jakožto nejvyšším rozsuzovateli sporů nebo v koncilu od něho schváleném.“³⁰² A podobně Bellarmin shrnuje své stanovisko ve slovech, že „církev je soudkyně pravého smyslu Písma a všech sporů“.³⁰³

Při četbě Hirnhaimova nebo Bellarminova výkladu by snad také mohla vyvstat otázka: Co je vlastně výš – Písmo svaté, nebo papež a koncil? Nestaví se tu církev, nebo dokonce jen její malá, byť jakkoli významná část, nad Písmem, jehož autorem je Bůh sám? U Hirnhaima bychom v tomto směru našli odpověď nanejvýš jen implicitní, např. v tom, že při řazení „teologických míst“ klade na první místo Písmo, pak tradici a teprve za ně rozhodnutí papežů a koncilů.³⁰⁴

Bellarmin se naproti tomu i k této otázce vyjadřuje výslovně. V přehledu výtek, které by mohli klást jeho odpůrci, ji uvádí těmito slovy: „Jestliže papež vynáší soudy o Písmech, plyne z toho, že papež nebo koncil jsou nad Písmem, a jestliže smysl Písma bez papeže nebo koncilu není hodnověrný, plyne z toho, že slovo Boží přijímá sílu a pevnost od slova lidského atd.“³⁰⁵ Na takto formulovanou námitku dává Bellarmin následující odpověď: „Odpovídám, že tento argument, jehož si heretikové nadmíru cení, se celý zakládá na dvojsmyslnosti. Neboť říkáme-li, že církev vynáší soudy o Písmech, může se tomu rozumět dvojím způsobem. Buď zaprvé tak, že posuzuje, zda je pravdivé nebo klamné, co Písma učí, nebo zadruhé tak, že vychází z pevného předpokladu, že slova Písma jsou zcela pravdivá, a opřena o tento předpoklad, soudí, který jejich výklad je správný. A kdyby ovšem církev vynášela soudy prvním způsobem, byla by skutečně nad Písmem. Ale to my netvrdíme, jakkoli heretikové

---

302 „... gratiam interpretationum ... potissimum in Romano Pontifice tanquam supremo controversiarum iudice vel Concilio per ipsum approbato residere.“ *Prolegomena* 15.

303 „Sed hic in genere dicimus, iudicem veri sensus Scripturae, et omnium controversiarum, esse Ecclesiam, id est, Pontificem cum Concilio, in quo omnes Catholici conveniunt...“ *De verbo Dei*, III, 3, s. 57.

304 *Prolegomena* 6, 7, 58–60.

305 „Si Pontifex iudicat de Scripturis, sequitur, Pontificem, seu Concilium esse supra Scripturam, et si Scripturae sensus sine Pontifice, vel Concilio non est authenticus, sequitur verbum Dei accipere robur, et firmitatem a verbo hominum, etc.“ *De verbo Dei* III, 10, s. 65.

o nás šíří klepy, že to říkáme, a všude rozhlašují, že Písmo klademe papeži pod nohy. Ale jestliže církev nebo papež vynášejí soudy o Písmech druhým způsobem – a tak tomu učíme, pak církev není nad Písmem, ale nad úsudky soukromých osob. Církev totiž nevynáší soudy o pravdivosti Písma, ale o tom, jak mu rozumíš ty nebo já nebo jiní, a sílu z toho nečerpá Boží slovo, ale náš úsudek. Písmo totiž není pravdivější ani jistější, protože je tak církví vykládáno, ale moje mínění je věrohodnější, když je potvrzováno církví.³⁰⁶ Církev tedy neposuzuje Písmo jako takové, ale pouze lidské úsudky o něm. Je to stanovisko obdobné tomu, jaké nacházíme u novovodobých autorů.³⁰⁷

---

306 „Respondeo, hoc argumentum, quod ab haereticis plurimi fit, totum in aequivocatione versari: nam duobus modis potest intelligi, Ecclesiam iudicare de Scripturis. Uno modo, quod iudicet, verumne sit an falsum quod Scripturae docent: Altero modo, quod posito ut fundamento certissimo, Scripturae verba esse verissima, iudicet, quae sit vera eorum interpretatio. Et quidem si primo modo Ecclesia iudicaret, vere esset supra Scripturam, sed hoc non dicimus, quamvis haeretici calumniantur id nos dicere, qui passim vociferantur, nos subicere Scripturam pedibus Papae. At secundo modo iudicare Ecclesiam, vel Pontificem de Scripturis, quod nos asserimus, non est Ecclesiam esse supra Scripturam, sed supra iudicia privatorum hominum. Non enim iudicat Ecclesia de veritate Scripturae, sed de intelligentia tua, et mea, et aliorum, neque hinc sumit verbum Dei aliquod robur, sed intelligentia nostra: non enim Scriptura est verior, aut certior, quia sic ab Ecclesia exponitur, sed mea sententia est verior, quando ab Ecclesia confirmatur.“ *De verbo Dei* III, 10, s. 65.

307 Srov. např.: „... církev ve svém učitelském úřadu legitimně vykládá Písmo svaté... Tím církev a učitelský úřad nestojí nad Písmem svatým, ale nad výkladem Písma svatého jednotlivcem. ... Písmo svaté i církev mají shodný původ, a z tohoto hlediska nemohou nikdy být oddělitelnými instancemi, jež by si navzájem konkurovaly.“ RAHNER, Karl; VORGRIMMLER, Herbert: *Teologický slovník*. Přel. František Jirsa, Jan Sokol. Praha: Zvon, 1996, s. 242.

ČETBA PÍSMĀ LAIKY

Otázek spojených s četbou Písma se Hirnhaim dotýká v dvanáctém článku Prolegomen, v souvislosti s otázkou, zda je dovoleno překládat Písmo svaté do národních jazyků.³⁰⁸

Několika slovy zde nejprve načrtává zvláštní postavení hebrejštiny, řečtiny a latiny. Mluví o nich jako o „předních jazycích“.³⁰⁹ Těmito třemi jazyky bylo prý původně sepsáno Písmo svaté.³¹⁰ O hebrejštině a řečtině jakožto původních jazycích Písma podle Hirnhaima „není pochyb“; pokud jde o třetí jazyk, latinu, říká, „je velmi pravděpodobné, že latinskou řečí sepsal své evangelium svatý evangelista Marek“.³¹¹ Těmito třemi jazyky byl také složen nápis na Kristově kříži.³¹² Především s pomocí těchto jazyků „jakožto všeobecnějších“ byla šířena víra.³¹³ V těchto jazycích byla rovněž „obecně“ slavena liturgie.³¹⁴

Zároveň však Hirnhaim neodmítá ani překlady do národních jazyků, jen požaduje, aby jejich vznik byl zaštitěn církevní autoritou: „Písmo svaté nicméně může být překládáno do jiných lidových jazyků, nikoli však soukromou, nýbrž veřejnou autoritou církve“.³¹⁵ Zároveň upozorňuje, že pokud takové překlady vznikají, děje se tak spíše „k užitku duchovenstva a kněží než pro užitek a četbu lidu“.³¹⁶

V návaznosti na tento výklad se k otázkám spojeným s četbou Písma vyjadřuje obecněji. „Světským“ osobám není četba Písma dovolována „nerozlišeně“.³¹⁷ Důvodem je, že „pro špatnost a nevědomost lidí“ by taková četba způsobila v lidu „více škody než prospěchu“.³¹⁸ „Proto je církvi dobře stanoveno, aby bez dovolení biskupa nebo inkvizitora, uděleného na základě písemného doporučení faráře nebo zpovědníka, nikdo Písmo svaté nečetl, nekupoval ani nepřechovával.“³¹⁹ Hirnhaim snad očekával, že kněz, který něco

---

308 Článek je nadepsán: „De vernaculis Sacrae Scripturae translationibus.“ *Prolegomena* 12.

309 „Tres sunt principales linguae: Hebraica, Graeca et Latina...“ *Prolegomena* 12.

310 „... quibus Sacra Scriptura primitus fuit conscripta...“ *Prolegomena* 12.

311 „De Graeca et Hebraica non est dubium; quod Latinam concernit, est valde probabile Evangelium a S. Marco Evangelista Latino idiomate conscriptum fuisse.“ *Prolegomena* 12.

312 „Eaedem tres linguae in crucis Dominicae titulo legebantur...“ *Prolegomena* 12.

313 „... per easdem etiam tamquam universales fides potissimum fuit propagata...“ *Prolegomena* 12.

314 „... divina officia in iisdem communiter celebrata“ *Prolegomena* 12.

315 „Potest nihilominus Sacra Scriptura etiam in alios vulgares linguas transferri, non tamen privata cuiusquam, sed publica Ecclesiae auctoritate...“ *Prolegomena* 12.

316 „... quod si fiat, magis fit in usum cleri et sacerdotum, quam pro usu et lectione populi...“ *Prolegomena* 12.

317 „... nec enim saecularibus indifferenter bibliorum lectio conceditur...“ *Prolegomena* 12.

318 „... ex qua propter hominum malitiam et ruditatem plus damni quam emolumenti in populo emergeret.“ *Prolegomena* 12.

319 „Hinc bene ab Ecclesia statutum est, ut nemo sine licentia ab Episcopo vel inquisitore de consilio parochi vel confessarii in scriptis obtenta, Sacram Scripturam legat, emat, vel retineat.“ *Prolegomena* 12.

podobného řekne farníkům, se ne vždy setká s porozuměním, a snad proto – jakoby na vysvětlenou – dodává: „Vždyť ani samým řeholníkům není jeho četba dovolena, leda s dovolením získaným od představeného (preláta).“³²⁰ V této souvislosti Hirnhaim odkazuje na „čtvrté pravidlo Seznamu zakázaných knih“.³²¹

V závěru připojuje dvě možné námitky a své odpovědi na ně.

První námitka cituje Ježíšův výrok zachycený v Janově evangeliu: „Zkoumejte Písma“ (Jan 5,39).³²² Hirnhaim odpovídá, že tato slova nejsou řečena „všem z lidu, ale farizeům a učitelům zákona, s jejichž zaměstnáním se znalost zákona srovnávala“.³²³

Druhá námitka se odvolává na slova apoštola Pavla z listu Římanům: „Všechno, co bylo napsáno, bylo napsáno k našemu poučení“ (Řím 15, 4).³²⁴ Hirnhaim odpovídá, že i my, katolíci, „vyznáváme, že Písmo bylo napsáno k poučení lidu, avšak ne proto, aby je četl, ale aby je slyšel, jak je služebníci božského slova čtou a vykládají“.³²⁵

Komentář

Hirnhaimův výklad obsažený v dvanáctém článku se patrně opírá o patnáctou kapitolu druhé knihy Bellarminových kontroverzí, nadepsanou „O lidových vydáních“ (rozuměj: O překladech Písma do národních jazyků).³²⁶ V této kapitole jde u Bellarmina o tři vzájemně propojené otázky, totiž zaprvé zda je vhodné „dovolovat četbu Písma všem“, zadruhé zda se sluší překládat Písmo svaté do národních jazyků a zatřetí zda překlady Písma do národních jazyků mají být uváděny do veřejného užívání, resp. do liturgie.³²⁷

---

320 „Quin enim et ipsis regularibus eius lectio non nisi facultate a Praelatis ipsorum obtenta conceditur.“ *Prolegomena* 12.

321 „Vide 4tam regulam Indicis librorum prohibitorum.“ *Prolegomena* 12.

322 Latinské „... scrutamini Scripturas...“ citované Hirnhaimem překládáme zde podle smyslu, který námitka patrně předpokládá, tvar „scrutamini“ tedy pokládáme za imperativ. Liturgický překlad má indikativ: „Zkoumejte Písma...“ Řecké „ἐραυνᾶτε τὰς γραφάς“ i latinská podoba připouštějí jak výklad imperativní, tak indikativní.

323 „Non enim hoc ad omnes de vulgo dictum est, sed ad phariaeos et scribas, quorum professioni legis notitia congruebat.“ *Prolegomena* 12.

324 Překládáme doslovněji latinské znění citované Hirnhaimem: „*Quaecumque scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt...*“ Sixto-klementina má: „*Quaecumque enim scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt...*“. Liturgický překlad: „Všechno, co kdysi bylo napsáno, bylo napsáno k našemu poučení.“

325 „... fatemur enim Scripturam esse scriptam ad doctrinam populi, non tamen ut illam legat, sed ut audiat a verbi divini ministris lectam et explicatam.“ *Prolegomena* 12.

326 „De editionibus vulgaribus.“ *De verbo Dei*, II, 15, s. 46.

327 „... ut oporteat Scripturas omnibus permittere, immo et tradere in sua lingua, et cum publice leguntur, vel canuntur, ut in sacris officiis, id quoque fieri lingua propria, et materna.“ *De verbo Dei*, II, 15, s. 46.

Katolické stanovisko k prvním dvěma otázkám charakterizuje Bellarmin slovy, že „katolická církev Kristova ovšem nezakazuje lidové překlady zcela, ... avšak nepřipouští, aby se četba tohoto druhu dovolovala napořád všem a bez rozlišování ani aby se Písma při veřejném a společném užívání v církvi četla nebo zpívala lidovými jazyky“.³²⁸ Při té příležitosti se Bellarmin ohrazuje proti „nestoudné lži“ luterského teologa Martina Chemnitze, tvrdícího prý, že katolická církev lidové překlady Písma zakazuje naprosto, a odvolává se proti němu na „čtvrté pravidlo seznamu zakázaných knih vydaného Piem IV.“ (potridentský *Seznam zakázaných knih*, poprvé vydaný roku 1564), z něhož, jak říká Bellarmin, je patrné, že „četba knih tohoto druhu se dovoluje těm, kteří jich mohou užívat užitečně a s prospěchem, to jest těm, kteří k tomu získali svolení od ordináře“.³²⁹

Tím Bellarmin opouští první otázku, vztahující se k soukromé četbě, a těžiště jeho zájmu se nadále zcela přesouvá k otázkám spojeným s veřejným, liturgickým užíváním národních překladů. Své stanovisko zde stručně načrtává slovy: „Buďme spokojeni oněmi třemi jazyky, které Pán poctil nápisem svého kříže a které podle souhlasného mínění všech převyšují všechny ostatní svou starobylostí, vznešeností a důstojností a jimiž také byly svými autory sepsány božské knihy, to jest jazykem hebrejským, řeckým a latinským.“³³⁰ Poté následuje obsáhlá argumentace, která toto stanovisko vysvětluje a která pokračuje až do konce kapitoly; na její rekapitulaci zde bohužel není dostatek prostoru.

V následující šestnácté kapitole se Bellarmin vyrovnává s některými možnými námitkami, jež by bylo možné vznést proti výkladu, obsaženému v kapitole patnácté. I zde je pozornost věnována především otázce, zda je vhodné lidového překladu Písma užívat při veřejném předčítání, zvláště při liturgii. V tomto rozsáhlém několikastránkovém výkladu jsou pouze dva nevelké odstavce věnovány otázce soukromé četby. Je to odpověď na námitku Martina Chemnitze, který se proti omezování soukromé četby Písma dovolává svatého Jana Zlatoústého a tvrdí, že tento církevní Otec „přečasto povzbuzoval laiky k četbě Písma“.³³¹ Bellarmin nepopírá, že mnohá místa v kázáních tohoto konstantinopolského patriarchy skutečně vyznívají v uvedeném smyslu, ale zároveň se pokouší dokázat, že je třeba je

---

328 „At Catholica Christi Ecclesia non quidem prohibet omnino vulgares translationes, ... prohibetur tamen, ne passim omnibus concedatur eiusmodi lectio, et ne in publico, et communi usu Ecclesiae, Scripturae legantur vel canentur vulgaribus linguis...“ *De verbo Dei*, II, 15, s. 46.

329 „... Kemnitius impudenter mentitur, nam in indice librorum prohibitorum a Pio IV. edito, reg. 4. videmus concedi lectionem eiusmodi librorum iis qui utiliter, et cum fructu ea uti possunt, id est, iis qui facultatem ab ordinario obtinuerint...“ *De verbo Dei*, II, 15, s. 46.

330 „... contenti simus illis tribus linguis, quas Dominus titulo crucis suae honoravit et quae omnium consensu, antiquitate, amplitudine, et gravitate omnibus aliis praestant, ac demum quibus ipsi libri divini ab auctoribus suis initio scripti fuerunt, hoc est, Hebraea, Graeca, et Latina.“ *De verbo Dei*, II, 15, s. 46.

331 „... saepissime hortatur laicos ad lectionem scripturarum...“ *De verbo Dei*, II, 16, s. 52.

vykládat jako svého druhu kazatelskou nadsázku. „Odpovídám, že slova, která Jan Zlatoústý pronášel v kázáních, se mají vždy vykládat podle jeho úmyslu a podle okolností, které jej k takovým výrokům přivedly. Neboť v onom čase byli lidé oddáni divadlům, hrám a jiným bezcenným věcem a božská Písma nikdy nečetli, ani ti, kteří k tomu měli schopnosti; pročejž Jan, aby z nich vypudil tuto zahálčivost, ustavičně pobízel všechny k četbě Písem, ne proto, že by byl chtěl, aby je četli všichni vůbec, i ti nejnevzdělanější, ale aby se tomu věnovali alespoň ti, kteří to mohli činit s užitkem. Věděl totiž, že jedná s posluchači, kteří takového nadsazování mají zapotřebí.“³³² Na doložení této interpretace pak Bellarmin uvádí tři jiná místa z kázání sv. Jana Zlatoústého, v nichž se v jiných souvislostech rovněž objevují zřejmé kazatelské nadsázky.

Bellarminův spis vznikl jako polemická práce, která měla čelit intelektuálním špičkám evropské reformace, oslovoval širokou evropskou veřejnost, která v situaci konce šestnáctého století víceméně svobodně zvažovala, zda přijmout projekt, který reformátoři a jejich následovníci předkládali evropské církvi. Bellarminův zájem se tedy pochopitelně soustřeďoval na otázky, v nichž se katolická a protestantská stanoviska rozcházelá nejostřeji, tedy v našem případě na otázku užívání národního jazyka a národních překladů Písma v liturgii. V otázce soukromé četby Písma a tím spíše v otázce překladů Písma do národních jazyků bylo napětí mezi katolickým a protestantským stanoviskem přece jen menší a útoky odpůrců bylo možno v těchto dvou oblastech poměrně snadno odrazit nebo alespoň zmírnit poukazem na to, že ani překlady Písma, ani jeho soukromou četbu katolická církev nevyklučuje naprosto, pouze je důsledně staví pod dohled biskupů.

Hirnhaim oslovuje publikum značně odlišné, mluví k hrstce strahovských kleriků, kteří v budoucnu mají působit jako kněží na českém nebo moravském venkově a jejichž úkolem jistě nebude zvažovat, zda by se v názorech na liturgický jazyk měli přiklonit k Lutherovi, Kalvínovi a Chemnitzovi, nebo zda se přidržet spíše katolické tradice a dekretů Tridentského koncilu. Rozhodnutí v této věci je v českém prostředí v Hirnhaimově době už provedeno a otázka se nejeví aktuální. Co však zůstává nadále živým problémem, s nímž se kněz bude v českých zemích při pastorači setkávat, je právě otázka soukromé četby biblického textu. Proto také Hirnhaim z Bellarminova výkladu vybírá především to, co se

---

332 „Respondeo, verba Chrysostomi, quae in concionibus proferebat, semper accipienda esse iuxta mentem ipsius, et occasiones, quibus ad ea dicenda adducebatur. Quoniam igitur eo tempore dediti erant homines theatris, spectaculis aliisque nugis, et Scripturas divinas nunquam legebant, ne ii quidem, qui capaces erant, propterea Chrysostomus ad eam desidiam excutiendam, perpetuo hortabatur omnes ad lectionem Scripturarum, non quod vellet omnes omnino etiam rudissimos id facere, sed ut ii saltem id facerent, qui cum fructu poterant. Sciebat enim se cum iis agere, qui talibus amplificationibus indigerent.“ *De verbo Dei*, II, 16, s. 52.

k této otázce vztahuje, a prakticky ponechává stranou rozsáhlou argumentaci týkající se liturgie a jejího jazyka.

V otázce soukromé četby Písma Hirnhaim také připojuje některé prvky výkladu, které u Bellarmina nejsou. Opírá se přitom o formulace potridentského *Seznamu zakázaných knih*, jmenovitě jeho čtvrtého pravidla,³³³ na které odkazoval už Bellarmin.³³⁴ Podle tohoto pravidla parafrázuje slova o špatné zkušenosti s četbou Písma v lidu, která působí „více škody než prospěchu“,³³⁵ o potřebě „dovolení biskupa nebo inkvizitora, uděleného na základě písemného doporučení faráře nebo zpovědníka“,³³⁶ o zákazu nejen četby ale i přechovávání Písma, o omezeních vztahujících se na řeholníky a o tom, že i oni potřebují k četbě Písma dovození představeného.³³⁷

Také možné námitky proti omezení soukromé četby Písma a odpovědi na ně přidává Hirnhaim k bellarminovskému materiálu sám, přinejmenším v patnácté a v šestnácté kapitole druhé knihy Bellarminových *Kontroverzí* nejsou.

Podobný zájem o otázku soukromé četby Písma a podobnou snahu vyzbrojit budoucí kněze argumentací, která by omezení uložená církví vysvětlovala, je možné pozorovat také u Juénina: situace francouzského venkova byla v době po zrušení ediktu nantského patrně alespoň v tomto směru zčásti podobná české.³³⁸

Stanovisko opírající se o Seznam zakázaných knih nebo bellarminovskou kontroverzní teologii a zjednodušeně vyjádřené u Hirnhaima nebo Juénina se ovšem jeví jako značně odlišné od stanoviska, jež vyjádřil Druhý vatikánský koncil. Připomeňme alespoň deklaraci *Dei verbum*, kde se s odvoláním na sv. Jeronýma („Vždyť neznat Písmo znamená neznat Krista.“)³³⁹ praví: „Posvátný sněm naléhavě a důrazně vybízí také všechny věřící, především řeholníky, aby častým čtením Písma svatého získali ‚nesmírně cenné poznání Ježíše Krista‘ (Flp 3, 8). ‚Vždyť neznat Písmo znamená neznat Krista.‘ Ať tedy rádi přistupují přímo

---

333 Ve vydáních *Seznamu* bývají tato pravidla otiskována v úvodních částech knihy. Sám jsem pracoval s římským vydáním z roku 1667: *Index librorum prohibitorum Alexandri VII, Pontificis Maximi iussu editus*. Romae: ex Typographia Rev. Cam. Apost., 1667. Zmiňovaná pravidla jsou zde otištěna na s. 4–6.

334 *De verbo Dei*, II, 15, s. 46.

335 „... ex qua propter hominum malitiam et ruditatem plus damni quam emolumenti in populo emergeret.“ *Prolegomena* 12. Srov.: „Cum experimento manifestum sit, si Sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde ob hominum temeritatem, detrimenti, quam utilitatis oriri...“ *Index*, s. 4.

336 „Hinc bene ab Ecclesia statutum est, ut nemo sine licentia ab Episcopo vel inquisitore de consilio parochi vel confessarii in scriptis obtenta, Sacram Scripturam legat, emat, vel retineat.“ *Prolegomena* 12. Srov.: „... hac in parte iudicio Episcopí, aut Inquisitoris stetur, ut cum consilio Parochi, vel Confessarii ... lectionem vulgari lingua eis concedere possint... Qui autem absque tali facultate ea legere, seu habere, praesumpserit; nisi prius Bibliis Ordinario redditis, peccatorum absolutionem percipere non possit.“ *Index*, s. 4.

337 „Quin enim et ipsis regularibus eius lectio nonnisi facultate a Praelatis ipsorum obtenta conceditur.“ *Prolegomena* 12. „Regulares vero, nonnisi facultate a Praelatis suis habita, ea legere, aut emere possint.“ *Index*, s. 4.

338 Srov. *Institutiones*, s. 125–127.

339 „Ignoratio enim Scripturarum ignoratio Christi est...“ *Commentarii in Isaiam*, PL 24, 17.

k posvátnému textu jak prostřednictvím posvátné liturgie, která oplývá božskými výroky, tak ve zbožné četbě nebo prostřednictvím vhodných vzdělávacích zařízení nebo pomocí jiných prostředků, které se v naší době všude chvályhodně šíří se souhlasem a péčí pastýřů církve.³⁴⁰

Je zřejmé, že zatímco Hirnhaim a Juénin spíše připomínají a zdůvodňují předpisy, které v jejich době omezovaly přímý přístup k Písmu, citovaný koncilní dokument k tomuto přímému čerpání z Písma naopak pobádá a povzbuzuje. Nelze však myslím ani přehlížet hlubší shodu, která mezi těmito stanovisky je: obojí totiž v zásadě vychází z téže péče o to, aby církve zachovávala věrnost Kristu a jeho učení a aby i jednotliví její členové přiměřeně a vhodně čerpali z pokladu Božího slova. V situaci čerstvého rozdělení církve, poměrně nízké úrovně vzdělanosti a nesprávných představ o povaze a vlastnostech posvátného textu se patrně zdálo potřebné především zabránit zneužívání Písma a položit důraz na tradici jako právoplatný zdroj, z něhož je možné poznávat zjevené pravdy. V odlišných podmínkách druhé poloviny dvacátého století, v době náboženské vlažnosti a ochablosti, vedoucí k nedůvěře v nadpřirozený ráz biblického textu a často i nezájmu o něj, přitom však zároveň v době neobyčejného rozvoje a šíření alespoň některých složek vzdělanosti, a za situace, kdy některá starší omezení kladená na četbu Písma mohla budít nejistotu o poměru církve k Božímu slovu, se naopak mohlo zdát přiměřeně zdůraznit, že četba a poznávání Písma je věc ve své podstatě dobrá a žádoucí, a povzbudit všechny ty, kdo chtějí slyšet, k jejímu pěstování.

Bylo by také možné ukázat, že zvláště v Bellarminově výkladu, ale do jisté míry také u Hirnhaima nebo Juénina lze najít prvky, o které se tato změna pastoračního důrazu mohla opřít, že i u nich je přes jistou jednostrannost, způsobenou polemickým zaměřením, tu a tam naznačen prostor, který takovou změnu umožňoval. Tak jsme u Bellarmina mohli pozorovat, jak v souvislosti s jeho výkladem o kázáních Jana Zlatoústého připouští, že za jiných okolností může být stanovisko církevních pastýřů odlišné, než jaké církve volila v Bellarminově době. Nejen u Bellarmina, ale i u Hirnhaima a Juénina bylo výslovně vyjádřeno přesvědčení, že Písmo není „temné“ jako celek, ale, že jsou v něm i místa jasná a přístupná, která nepotřebují výklad, aby se srozumitelnými stala. A konečně u Bellarmina i u Hirnhaima jsme mohli číst, byť jen jako připustku, že milost porozumění Písmu svatému

---

340 „Pariter Sancta Synodus christifideles omnes, praesertim sodales religiosos, vehementer peculiariterque exhortatur, ut frequenti divinarum Scripturarum lectione ‚eminentem scientiam Iesu Christi‘ (Phil. 3, 8) ediscant. ‚Ignoratio enim Scripturarum ignoratio Christi est.‘ Libenter igitur ad sacrum textum ipsum accedant, sive per sacram Liturgiam divinis eloquiis confertam, sive per piam lectionem, sive per institutiones ad id aptas aliaque subsidia, quae approbantibus et curantibus Pastoribus Ecclesiae ubique nostro tempore laudabiliter diffunduntur.“ DV 25.

poskytuje Bůh ne málokomu a zřídka, ale „mnohým“ (Hirnhaim),³⁴¹ resp. „často“ a „mnoha soukromým osobám“.³⁴²

V souvislosti s otázkou četby Písma bude užitečné nahlédnout také do Hirnhaimova asketického spisu *S. Norberti ... sermo ... enucleatus* (1676), jmenovitě do kapitol, které jsou věnovány významu Písma svatého pro duchovní život („o užitečnosti a účinnosti Božího slova“), a otázce, jak Písma svatého správně užívat při soukromé četbě („o předpokladech, které je třeba splnit, aby jeho četba byla přínosná“).³⁴³

Na první pohled je patrné, že je v těchto kapitolách je shromážděno nemalé množství materiálu, který ukazuje podobným směrem, jako citovaná výzva Druhého vatikánského koncilu. Hned v úvodu výkladu „o užitečnosti a účinnosti Božího slova“ cituje Hirnhaim výrok papeže sv. Řehoře Velikého: „Vládce nebe, Pán andělů i lidí, ti zaslal své dopisy, abys jich užíval ve prospěch svého života, a ty nedbáš, abys je horlivě četl? Co je totiž Písmo svaté jiného než jakýsi dopis všemohoucího Boha svému stvoření?“³⁴⁴ I na následujících stranách se objevují výroky, které nejen zdůrazňují „užitečnost a účinnost“ Božího slova, ale také, ať už přímo nebo nepřímou, vybízejí k jeho četbě. Citován je např. sv. Augustin („... božskou četbou se živí vnitřní člověk...“), nebo sv. Jeroným („...nic nemáš, když jsi sama, dělat spíše než krmit svou duši božskými výroky...“).³⁴⁵

Bez jakéhokoli omezujícího výkladu jsou citovány také biblické výroky vztahující se k četbě Písma, např. z prvního žalmu „Blaze tomu, kdo v Hospodinově zákoně přemítá dnem i nocí“; a mezi nimi také oba výroky, které ve spise *Theologia universalis* Hirnhaim citoval jako možné námitky proti omezování četby Písma: „Všechno, co kdysi bylo napsáno, bylo napsáno k našemu poučení, abychom z Písma čerpali vytrvalost a povzbuzení, a tak měli naději.“ (Řím 15, 4) a „Zkoumejte Písma“ (Jan 5,39).³⁴⁶

Na druhou stranu je však nápadné, že sledujeme-li Hirnhaimův vlastní výklad, nikoli

341 „... tametsi non neget dari multis a Deo gratiam interpretationum...“ *Prolegomena* 15.

342 „... etsi [hic Spiritus] multis privatis hominibus saepe conceditur...“ *De verbo Dei* III, 3, s. 57.

343 „... de utilitate ac effíacia verbi divini...“, „...necnon dispositionibus ad referendum ex illo fructum...“ *Sermo*, s. 675. Jde o výklady na s. 667-671 (užitečnost a účinnost), a 671-675 (pokyny pro četbu)

344 „Et Sanctus Gregorius, Theodorum Medicum Constantinopolitanum reprehendens, quod evolvendis sacris scripturis operam diligentiorum non impenderet, inter coetera sic scribit: Imperator coeli, Dominus Angelorum et hominum, pro vita tua tibi Epistolas suas transmisit, et tu illas ardentem legere negligis? quid est enim Scriptura sacra nisi quaedam Epistola omnipotentis Dei ad suam Creaturam?“ *Sermo*, s. 667.

345 „Sicuti carnalibus escis alitur caro, ita eodem teste Aurelio ex divinis lectionibus interior homo nutritur et pascitur.“ *Sermo*, s. 670; „Hinc bene Sanctus Hieronymus Demetriadem instruit in quadam epistola: Nihil, inquit, secreto magis agere debes, quam animam divinis eloquijs pascere.“ *Sermo*, s. 670.

346 „Beatus vir, qui in lege Domini meditatur die ac nocte, sic tamen ut non solus intellectus sit in lege Domini, sed etiam voluntas ejus.“ *Sermo*, s. 671; „Illuminant ergo nos scripturae, et docent nos viam salutis, quod Sanctus Paulus Apostolus ... confirmat... Quaecunque scripta sunt, inquit idem alibi, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus.“ *Sermo*, s. 668; „Hinc etiam illud Salvatoris in Evangelio: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere.“ *Sermo*, s. 671.

biblistické a patristické citace, které do něho vkládá, nikde nenacházíme místo, kde by autor sám za sebe k četbě Písma vyzýval. Výklad tak skutečně vyznívá spíše jako pojednání „o užitečnosti a účinnosti Božího slova“ než jako pobídka k četbě Písma.³⁴⁷ Poměrně nejbliže snad má Hirnhaim k takové výzvě na místě, kde komentuje výroky, které na Boží slovo vztahují metaforu pokrmu, a kde cituje např. svatého Jana Zlatoústého, že „podobně jako cítit hlad je známkou zdraví tělesného, tak dychtivé a radostné naslouchání Božimu slovu je nejlepším dokladem zdraví duchovního“, nebo svatého Řehoře Velikého, který zdůrazňuje, že zdravá paměť má uchovávat slyšené Boží slovo podobně, jako zdravý žaludek nevyvrhne přijatý pokrm.³⁴⁸ Nicméně i tady úhrnný imperativ, který Hirnhaim na základě uvedených citátů vyslovuje, vyznívá jako pobídka, abychom po Písmu „hladověli“, nikoli abychom je brali do rukou.³⁴⁹

Příznačné také je, že když Hirnhaim pojednává o četbě „Božího slova“, resp. „o předpokladech, které je třeba splnit, aby jeho četba byla přínosná“,³⁵⁰ spojuje tematiku četby Písma svatého a tematiku ostatní duchovní četby do jediného výkladu, v němž nejsou četbě Písma věnovány žádné speciální pokyny, takže bezděky musí vznikat dojem, že mezi četbou Písma a četbou jiné duchovní literatury není zásadní rozdíl, a to tím spíše, že Hirnhaim toto propojení poněkud odvážně ospravedlňuje tvrzením, že obojí, jak Písmo, tak ostatní zbožné spisy, jsou „vdechnuty od Boha“, jak jsme o tom psali ve výkladu o inspiraci.³⁵¹

Výslovně Hirnhaim upozorňuje na nebezpečí spojené s četbou „Božího slova“. Činí tak v souvislosti s již zmíněnou metaforou Božího slova jako pokrmu duše: „Tento pokrm duše je pro mnohé nejen neúčinný, ale dokonce škodlivý a smrtelný. Jako totiž tělesné pokrmy, jsou-li přijímány nezdravým žaludkem, podléhají zkáze a působí rozličné choroby a mohou přivodit i samu smrt, tak také tento pokrm, jinak nadmíru prospěšný, který bývá lidem ku prospěchu a dává jim život, ano sám život je – podle onoho Spasitelova výroku, že

---

347 „... de utilitate ac efficacia verbi divini, et reverentia illi deferenda, necnon dispositionibus ad referendum ex illo fructum...“ *Sermo*, s. 675.

348 „Quemadmodum famem sentire, bonae valetudinis corporis indicium est,“ ait S. Chrysostomus, „ita divinos sermones studiose libenterque audire, sanitatis animae maximum argumentum est.“ E contra pessimum signum est, si quis in anima nullum hujus cibi sentiat appetitum, sed potius fastidio illius laboret. ... Parum prodest animae tepida et fastidiosa lectio; quod cum fastidio sumitur, a stomacho non retinetur; ita verbum Dei, cum fastidio lectum vel auditum, non retinetur in memoriae stomacho, adeoque nullum animae praestare potest robur et alimentum. ‚Cibus mentis est sermo Dei‘, ait Sanctus Gregorius, ‚et quasi acceptus cibus stomacho languenti reicitur, quando auditus sermo in ventre memoriae non retinetur. Quisquis alimenta non retinet, huius profecto vita desperatur.“ *Sermo*, s. 670.

349 „Hunc itaque coelestem cibum, spiritualia nostris animabus adminicula divinae gratiae, et virtutum nutrimenta ministrantem, semper esuriamus.“ *Sermo*, s. 670.

350 „... de ... dispositionibus ad referendum ex illo fructum...“ *Sermo*, s. 675.

351 „... ea ..., quae a Deo ... sunt inspirata; qualia sunt sancta monita et exempla, sive in divinis paginis contineantur, sive non; non enim solummodo Evangelistis et Prophetis, sed etiam aliis Sanctis Patribus, et Viris Religiosis Spiritus Sanctus in utilitatem nostram multa dictavit.“ *Sermo*, s. 671. Srov. zde s. 41.

„slova, která jsem k vám mluvil, jsou duch a jsou život“ –, jestliže je přijímán útroby nezdravé duše, plodí ne život, ale smrt.“³⁵² I toto upozornění je dotvrzeno odkazem na patristickou autoritu: „Objasňuje to Órigenés na příkladu many, která jsou andělským pokrmem, jedněm poskytovala spasitelný pokrm, druhým pak plodila červy a hnilobu.“³⁵³ Také tyto poznámky ovšem přispívají k jistému oslabení pobídky k četbě Písma, která by jinak vyplývala z patristických citátů, které Hirnhaim uvedl dříve.

Lze tedy shrnout, že Hirnhaimovy výklady ve spise *S. Norberti ... sermo ... enucleatus* vyznívají spíše jako potvrzení významu Písma a jako důrazná výzva k pěstování duchovní četby než jako pobídka k četbě Písma samého. Prvky, o něž by se doporučení četby Písma mohlo opřít, jsou tu zastoupeny poměrně hojně, ale převážně „na způsob vzpomínky“, zvláště v citacích patristických autorit, a zůstávají nevyužity. Hirnhaim, veden patrně dobou pastorační praxí a církevněprávními předpisy, jako by se zdráhal četbu Písma výslovně doporučit. Četba mimobiblické duchovní literatury je kladena prakticky na roveň s četbou biblického textu.

---

352 „Nec solum inutilis, sed etiam noxius et mortifer est multis hic animae cibus. Quemadmodum enim escae carnales, si stomacho depravato assumantur, corrumpi solent et diversas aegritudines, ipsamque mortem afferre; ita cibus hic alioquin saluberrimus, qui solet alias hominibus esse in vitam, imo est ipsa vita, juxta illud Salvatoris: Verba, quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt, si vitiato animae ventriculo assumatur, non vitam generat, sed mortem.“ *Sermo*, s. 670-671.

353 „Declarat hoc Origenes exemplo mannae, qui cibus Angelicus, aliis salutare conferebat alimentum, aliis vero vermes et putredines generabat.“ *Sermo*, s. 671.

ZÁVĚR

V této práci jsme se zabývali výklady, které Jeroným Hirnhaim podává ve spise *Theologia universalis* o vztahu mezi Písmem svatým a tradicemi, biblické inspiraci, výkladu Písma svatého a četby Písma svatého, a podle potřeby jsme přitom sledovali jejich vztahy k jiným raněnovověkým textům, zvláště ke *Kontroverzím* sv. Roberta Bellarmina a *Základům teologie* Gasparda Juénina, a dále také k novější teologické reflexi o Písmu svatém.

Ve výkladech o vztahu Písma a tradic jsme ocenili důraz na jednotu Písma a tradice a zřetelné odstupňování tradic podle autority (tradice božské, apoštolské a církevní). Povšimli jsme si, že způsob, jakým se u Hirnhaima i jiných raněnovověkých autorů o těchto otázkách jedná, je do značné míry ovlivněn reformací, resp. reformačním zpochybněním tradice jako pramene Zjevení. Katoličtí autoři v reakci na to kladou důraz na plnohodnotnost tradice, a tento důraz může být do té míry silný, že může vznikat nejasnost, zda mezi Písmem svatým a zápisem tradice je významný kvalitativní rozdíl.

O biblické inspiraci říká Hirnhaim poměrně málo, ale nevybočuje tím z dobových zvyklostí. Podstatné prvky jsou jasně vyjádřeny: Bůh je autor Písma svatého, je jeho hlavní příčina, lidský autor je příčina instrumentální. Výslovně je připomenuta neomylnost Písma a načrtnuto je i její zdůvodnění (Bůh nemůže klamat ani být klamán). Slova „inspirovat“ (*inspirare*) užívá Hirnhaim zjevně neterminologicky, podobně jako Juénin. V souvislosti s důrazem na jednotu Písma a tradic může vyvstávat otázka, zda také tradice nejsou inspirovány. U Hirnhaima tato otázka výslovně řešena není. Důraz na jednotu Písma a tradice, neterminologické užívání výrazu *inspirare* a spojování tradic s pojmem neomylnosti by mohly budit dojem, že i tradice jsou inspirované, naproti tomu však je Bůh označen jen jako autor Písma, nikoli jako autor tradic. Otázka tak zůstává nevyjasněná. Stejně je tomu také u Bellarmina a Juénina.

V rámci výkladů o interpretaci Písma svatého jedná Hirnhaim nejprve o tradiční látce čtyř smyslů. Ve shodě s obvyklým pojetím rozlišuje smysl literární a duchovní; duchovní pak dále rozčleňuje na alegorický, morální a anagogický. Připomenut je také smysl přizpůsobený (akomodativní). Hirnhaimův výklad je velmi blízký výkladům jeho vrstevníka Bernarda Sanniga, a protože látka zůstává po staletí v zásadě neměnná, podobá se i četným výkladům pozdějším, včetně současných.

Následuje výklad o „temnosti“, obtížné srozumitelnosti Písma. Tento výklad je jakýmsi předstupněm k důkazu, že výklad Písma přísluší církvi. Hirnhaim tu ukazuje, že rozumět Písmu svatému je obtížné, vypočítává některé příčiny této „temnosti“ a ukazuje

některé příklady. Podle Hirnhaimova výkladu Bůh dal lidem Písmo v této obtížně srozumitelné podobě proto, aby měli k Písmu více úcty. V komentáři jsme připomněli, že tento důraz na temnost Písma neznamena u Hirnhaima, podobně jako ani u Bellarmina nebo Juénina, že by pokládali Písmo za „temné“, nesrozumitelné veskrze. Všichni tři výslovně uznávají, že v Písmu jsou také místa jasná, kterým i bez výkladu může posluchač správně porozumět.

Navazující důkaz o tom, že interpretace Písma přísluší církvi, je v Hirnhaimových výkladech o Písmu svatém, podobně jako u Bellarmina, proveden negativně, tj. dokazuje se, že Písmo nemůže být dostatečně vyloženo Písmem samým a že nelze spoléhat ani na výklad soukromé osoby. V souladu s přesvědčením, že Písmo není „temné“ jako celek, ani Hirnhaim, ani Bellarmin nepředpokládají, že by se církev musela vyjadřovat k výkladu Písma jako celku, ale oba mluví v této souvislosti jen o sporných místech: církev má tedy vystupovat jako rozhodovatelka sporů o interpretaci obtížných míst Písma. Krom toho ačkoli Bellarmin i Hirnhaim zdůrazňují, že soukromý čtenář nemůže spoléhat na to, že by Písmu rozuměl vždy správně, přece neoznačují vedení soukromého čtenáře Duchem svatým za jev výjimečný, naopak Bellarmin připouští, že se tak děje často a u mnoha soukromých osob, a také Hirnhaim v této souvislosti mluví o mnoha osobách. Pokud jde o otázku, zda Písmo svaté je pod učitelským úřadem, nebo nad ním, Bellarmin podobně jako novější katoličtí teologové výslovně říká, že „církev není nad Písmem“ a že magisterium nevynáší soudy o Písmu samém, nýbrž o úsudcích soukromých osob o něm.

V otázce četby Písma se Hirnhaim, podobně jako Bellarmin, přidrží dobových disciplinárních rozhodnutí. Hirnhaim tlumočí stanovisko *Seznamu zakázaných knih*, podle něhož překlady Písma svatého do národních jazyků mohou číst pouze ti, kteří k tomu získají souhlas od „biskupa nebo inkvizitora“. Toto stanovisko je logicky zakotveno v tom, co raněnovověká teologie soudila o obtížné srozumitelnosti Písma, dále o nemožnosti spoléhat na výklad soukromé osoby a také o prvenství a principiální dostačitelnosti tradice. Ve světle těchto nauk se omezení četby Písma, jakkoli radikální, nemohlo jevit jako odtržení věřících od Božího slova, nýbrž spíše jako omezení přímého čerpání z jedné, jakkoli privilegované, jeho formy (psané, Písma) a spolehnutí na formu jinou (nepsanou, tradici). Zároveň je však zřejmé, že jak v Hirnhaimově, tak i v Bellarminově a Juéninově výkladu lze doložit prvky, o něž se snadno může opřít pozdější změna disciplinárního a pastoračního přístupu k Písmu, jak ji představuje zvláště koncilní konstituce *Dei verbum* se svou obecně formulovanou, „na všechny věřící, zvláště řeholníky“ se obracející výzvou, aby četli Písmo svaté.

Několikeré srovnání s *Kontroverzemi* sv. Roberta Bellarmina, které jsme v textu práce provedli, myslím dost zřetelně ukazuje, že tato slavná práce byla Hirnhaimovi na nejedné stránce jeho kompendia předlohou. Bylo by sice možné, že Bellarminův vliv přišel k Hirnhaimovi zprostředkovaně, například prostřednictvím některého z výtahů z Bellarminova spisu,³⁵⁴ ale ježto Bellarminův spis sám byl ve své době i v českém prostředí nemálo rozšířený, zdá se mi, že lze pokládat za dost pravděpodobné, že Hirnhaim čerpal z *Kontroverzí* přímo.³⁵⁵

Na několika místech práce jsme mohli pozorovat analogie mezi Hirnhaimovým kompendiem a učebnicí *Základy teologie*, kterou několik let po Hirnhaimově smrti složil pro francouzské kněžské semináře francouzský oratorián Gaspard Juénin. Protože přímá souvislost mezi Hirnhaimem a Juéninem je prakticky vyloučena, lze tyto souvislosti považovat za další z mnoha dokladů o nadnárodním rázu raněnovověké katolické teologie i tehdejší pedagogické praxe.

Pokud jde o otázku vztahů mezi Hirnhaimem a jansenisticky orientovanou raněnovověkou teologií, zdůraznili jsme již výše, že od rozboru Hirnhaimových biblistických výkladů nelze v tomto směru mnoho očekávat, protože specificky jansenistická témata se zpravidla objevují v jiných oblastech teologie, než je biblická introdukce. Nebude tedy překvapivé, když konstatujeme, že nic, co by bylo možno pokládat za přesvědčivý doklad autorova jansenistického zaměření, jsme v jeho výkladech o Písmu svatém nenalezli.

Přesto jeden podnět pro řešení uvedené otázky lze z našeho výkladu odvodit. Při srovnávání Hirnhaimova teologického kompendia s jeho asketickým spisem *S. Norberti ... sermo ... enucleatus* jsme opakovaně shledali zřejmý rozdíl ve způsobu, jak tyto práce pojednávají o důležitých teologických otázkách: zatímco *Theologia universalis* usiluje o přesné, teologicky správné formulace a nejeví odchylky od toho, co bylo v tehdejší katolickém teologickém diskurzu obvyklé, v pareneticky laděné asketické příručce lze najít ledacos, co z těchto dobových zvyklostí vybočuje a co se z jejich hlediska může jevit jako mylné nebo zavádějící; zároveň platí, že tyto odchylky, které jsme pozorovali, bylo vždy možno vysvětlit kazatelským záměrem, snahou podtrhnout určitý aspekt pojednávané věci nebo vybědnout k zaujetí určitého postoje. Toto zjištění v zásadě odpovídá tomu, jak Hirnhaim

---

354 Srov. BACKER, Augustin de; BACKER, Alois de; SOMMERVOGEL, Carlos: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, sv. 1, sl. 1164–1165.

355 Jak jsme již připomněli výše, jeden exemplář *Kontroverzí* byl v té době chován v příruční knihovně norbertinské koleje, kde Hirnhaim učil. Na Strahově samém byl v Hirnhaimově době k dispozici přinejmenším exemplář ingolstadtského vydání z roku 1590, zakoupený roku 1594 opatem Lohelielem (dnes SK, sign. BCh II 38, 39, 40, v prvním svazku je přípisek: „Hunc librum pro conventu suo B. M. Montis Sion comparavit R. in Christo Pater ac dominus D. Iohannes Lohelius, loci eiusdem Abbas. Anno 1594.“). I jinak lze říci, že kniha je v historických církevních knihovnách v českých zemích dosti hojná.

sám charakterizoval svůj způsob vyjadřování ve spise *De typho generis humani*, a naznačuje, že i jiné výroky, které by jinak mohly být pokládány za projev jeho jansenistického smýšlení, bude třeba posuzovat se zvláštní opatrností, zvláště pokud budou pocházet z podobně pareneticky zaměřených prací (např. z jeho *Meditací*) nebo pokud bude možno z jiných důvodů předpokládat jejich parenetický ráz.

ZKRATKY

COGD	viz <i>Conciliorum oecumenicorum...</i> (Prameny a literatura)
CSEL	Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum
<i>De typho</i>	viz: HIRNHAIM, Hieronymus: <i>De typho generis humani...</i>
<i>De verbo Dei</i>	viz BELLARMINO, Roberto: <i>Disputationum...</i> (Prameny a literatura)
DV	Dei verbum, viz <i>Dokumenty...</i> (Prameny a literatura)
<i>Fragmenta</i>	viz DLABAČ, Bohumír Jan, <i>Fragmenta...</i> (Prameny a literatura)
<i>Institutiones</i>	viz JUÉNIN, Gaspard: <i>Institutiones...</i> (Prameny a literatura)
KKC	viz <i>Katechismus...</i> (Prameny a literatura)
<i>Kurzgefaßte</i>	viz DLABAČ, Bohumír Jan: <i>Kurzgefaßte...</i> (Prameny a literatura)
<i>Meditationes</i>	viz HIRNHAIM, Hieronymus: <i>Meditationes...</i> (Prameny a literatura)
MZK	Moravská zemská knihovna
NK ČR	Národní knihovna České republiky
PG	Patrologiae Graecae cursus completus, vyd. J.-P. Migne
PL	Patrologiae Latinae cursus completus, vyd. J.-P. Migne
<i>Prolegomena</i>	vstupní výklady spisu <i>Theologia universalis...</i> , viz HIRNHAIM, Hieronymus: <i>Theologia...</i> (Prameny a literatura)
<i>Sermo</i>	viz HIRNHAIM, Hieronymus: <i>S. Norberti...</i> (Prameny a literatura)
<i>Schola theologica</i>	viz SANNIG, Bernard: <i>Schola theologica...</i> (Prameny a literatura)
SK	Strahovská knihovna
<i>Strahovienses</i>	viz DLABAČ, Bohumír Jan: <i>Strahovienses...</i> (Prameny a literatura)
<i>Theologia universalis</i>	viz HIRNHAIM, Hieronymus: <i>Theologia...</i> (Prameny a literatura)
<i>Verbum Domini</i>	viz BENEDIKT XVI.: <i>Verbum Domini...</i> (Prameny a literatura)

PRAMENY A LITERATURA

- ARDURA, Bernard: *Prémontrés: histoire et spiritualité*. Saint-Etienne: Publications de l'Université de Saint-Étienne, 1995., Bernard: *Prémontrés: histoire et spiritualité*. Saint-Etienne: Publications de l'Université de Saint-Étienne, 1995.
- BACKER, Augustin de; BACKER, Alois de; SOMMERVOGEL, Carlos: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*. Louvain: Éditions de la Bibliothèque S. J., Collège philosophique et théologique, 1960. 12 sv.
- BAUMANN, Bedřich: *Filosofické názory Jana Marka Marci: příspěvek k dějinám našeho myšlení v 17. století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.
- BELLARMINO, Roberto: *Disputationum Roberti Bellarmini Politiani, e Societate Iesu, S. R. E. cardinalis; De controversiis Christianae fidei, adversus huius temporis haereticos, quatuor tomis comprehensarum, tomus primus*. Coloniae Agrippinae: sumptibus Ioannis Gymnici et Anthonii Hierat., 1615.
- BENEDIKT XVI.: *Verbum Domini: posynodní apoštolská exhortace o Božím slově v životě a poslání církve*. Přeložili Josef Hřebík a Jaroslav Brož. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.
- Biblia Sacra vulgatae editionis Sixti Quinti Pont. Max. iussu recognita atque edita*. Romae: ex Typographia Apostolica Vaticana, 1592.
- CANO, Melchior: *Reverendissimi D. Domini Melchioris Cani episcopi Canariensis, ordinis praedicatorum; & sacrae Theologiae professoris, ac primariae cathedrae in academia Salmanticensi olim praefecti De locis Theologicis Libri duodecim*. Salmanticae: excudebat Mathias Gastius, 1563.
- Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*. Curantibus Klaus Ganzer, Giuseppe Alberigo, Alberto Melloni. Turnhout: Brepols, 2006–2010. 3 díly ve 4 sv.
- CORNELY, Rudolph: *Historica et critica introductio in V. T. libros sacros: Volumen I.: Introductio generalis*. Editio altera, emendata et aucta. Parisiis: sumptibus P. Lethielleux, 1894.
- CORNELY, Rudolph: *Historicae et criticae introductionis in V. T. libros sacros compendium, S. Theologiae auditoribus accomodatum, auctore Rudolpho Cornely*. Editio quinta, recognita et completa. Parisiis: sumptibus P. Lethielleux, 1905.
- CREHAN, F. J.: *The Bible in the Roman Catholic Church from Trent to the Present Day*. In: GREENSLADE, S. L. (ed.): *The Cambridge History of the Bible: vol. 3, The West from the Reformation to the Present Day*. Cambridge: University Press, 2004.

- DLABAČ, Bohumír Jan: *Fragmenta seu memoriae varii argumenti manuscriptae, collectae etnconservatae a Godefrido Joanne Dlabacž, Can Praem.* 1801. Rkp. Strahovské knihovny, sign. DD II 4.
- DLABAČ, Bohumír Jan: *Kurzgefaßte Biographien einiger Prämonstratenser aus dem königlichen Stifte Strahow zu Prag: Vom Johann Lohelius an, bis auf gegenwärtige Zeit: gesammelt und beschrieben von Gottfriede Johann Dlabacž, Prämonstratenser Ordens Priester zu Strahow.* Prag, im Jahre 1789. Rkp. Strahovské knihovny, sign. DH VI 45.
- DLABAČ, Bohumír Jan: *Strahovienses docti, scriptores et viri illustres, qui tum patriam nostram, tum ordinem Praemonstratensem praeclaris suis dotibus, et conscriptis operibus illustrarunt, ex variis monumentis, et doctis memoriis collecti Anno a Christo nato MDCCLXXXVII. Praegae in monte Sion, vulgo Strahow, a me Godefrido Joanne Dlabacž, Boemo Czerhenicensi et praedicti ordinis Praemonstratensis canoniae Strahoviensis membro.* Rkp. Strahovské knihovny, sign. DH II 24.
- Dokumenty II. vatikánského koncilu.* Přeložila pracovní skupina pod vedením Oto Mádra. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- HIRNHAIM, Hieronymus: *De typho generis humani sive scientiarum humanarum inani ac ventoso tumore, difficultate, labilitate, falsitate, iactantia, praesumptione, incommodis et periculis tractatus brevis, in quo etiam vera sapientia a falsa discernitur et simplicitas mundo contempta extollitur, idiotis in solatium, doctis in cautelam conscriptus.* Praegae: typis Georgii Czernoch, 1676.
- HIRNHAIM, Hieronymus: *Meditationes pro singulis anni diebus ex Sacra Scriptura excerptae, quibus accesserunt orationes quaedam selectae ac privilegiatae cum indulgentiarum lucrabilium catalogo, aliisque salutis certius consequende mediis, pro usu religiosorum maxime Praemonstratensium.* Praegae: typis Georgii Czernoch, 1678.
- HIRNHAIM, Hieronymus: *S. Norberti archiepiscopi Magdeburgensis, candidissimae religionis canonicorum Praemonstratensium fundatoris ac patriarchae sermo ad eosdem Praemonstratenses filios quondam dictus et scriptus, recenter vero enucleatus.* Praegae: typis Georgii Czernoch, 1676.
- HIRNHAIM, Hieronymus: *Theologia universalis succincte complectens quidquid Religioso Praemonstratensi in scientiarum sacrarum materiis scitu est necessarium.* Rkp. Strahovské knihovny, sign. DG III 34 a DG III 35.
- HÖPFL, Hildebrand; LELOIR, Louis: *Introductio generalis in Sacram Scripturam.* Editio sexta noviter recensita. Neapoli: M. d' Auria; Romae: Editiones Comm. A. Arnodo, 1963.

- Index librorum prohibitorum Alexandri VII, Pontificis Maximi iussu editus.* Romae: ex Typographia Rev. Cam. Apost., 1667.
- JANSSENS, Hermann Jean: *J. Hermanni Janssens in seminario episcopali Leodii Scripturae S. ac theologiae dogmaticae professoris publ. et ord. Hermeneutica sacra seu introductio in omnes ac singulos libros sacros Veteris et Novi Foederis.* Leodii: ex officina academica P. J. Collardin, 1818. 2 sv.
- JUÉNIN, Gaspard: *Institutiones theologicae ad usum seminariorum: (...) Tomus primus.* Editio tertia prioribus multo accuratior. Lugduni: sumptibus Anisson et Posuel, 1704.
- Katechismus katolické církve.* Přeložil Josef Kolářek, opravy a dodatky Markéta Koronthályová. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- KLITZNER, Julius: *Hieronymus Hirnhaim: zum deutschen Geist im Barock Böhmens.* Prag: Verlag der Deutschen Akademie der Wissenschaften, 1943.
- KUCHAŘOVÁ, Hedvika: *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze: alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století.* Praha: Casablanca, 2011.
- LEINSLE, Ulrich G.: Abt Hieronymus Hirnhaim: Zur Wissenschaftskritik des 17. Jahrhunderts. *Analecta Praemonstratensia* 55, 1979, s. 171–195.
- MERK, Augustin: De inspiratione S. librorum. In: VACCARI, Alberto et al.: *Institutiones biblicae scholis accomodatae.* Ed. quinta recognita. Romae: e Pontificio instituto biblico, 1933, s. 7–84.
- MÜLLER, Gerhard Ludwig: *Dogmatika pro studium i pastoraci.* Přeložili Jan Frei, Tomáš Jajtner, Jaroslav Lorman, David Sanetník a Ambrož Šámal. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav: *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii.* 2. vyd. Praha: Krystal; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- RAHNER, Karl; VORGRIMMLER, Herbert: *Teologický slovník.* Přel. František Jirsa, Jan Sokol. Praha: Zvon, 1996.
- RYBA, Bohumil: *Soupis rukopisů Strahovské knihovny Památníku národního písemnictví v Praze.* Praha: Památník národního písemnictví, 1970–1979. 4 sv.
- SANNIG, Bernard: *Schola theologica scotistarum, seu Cursus theologicus completus, ad mentem Doctoris Subtilis, Ioannis Duns Scoti, in quatuor Tomos distributus. (...) Tomus I.* Vetero-Pragae: typis Danielis Michalek, 1679.
- SIMON, Hadriano; PRADO, Juan: *Praelectiones biblicae ad usum scholarum: Propaedeutica biblica sive introductio in universam Scripturam.* Editio tertia recognita et aucta. Taurini: Marietti, 1938, s. 200.

- SOUSEDÍK, Stanislav: *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha: Vyšehrad, 1997.
- ŠEBESTA, Klement: Jeroným Hirnhaim. *Sborník historického kroužku 22*, 1921, s. 1–5.
- TANDY, Dominique (Dominicus a Sanctissima Trinitate): *Bibliotheca theologica septem libris distincta ... authore F. Dominico a SS.ma Trinitate...* Romae: typis Philippi Mariae Mancini 1666–1676. 7 sv.
- TANQUEREY, Adolphe; BORD, J. B.: *Brevior synopsis theologiae dogmaticae*. Ed. octava. Parisiis; Tornaci; Romae: Desclée et socii, 1946.
- THOUVENIN, Albert: Juénin Gaspard. In: VACANT, Alfred; MANGENOT, Eugène; AMANN, Émile: *Dictionnaire de théologie catholique*. Tome huitième, deuxième partie. Paris: Letouzey et Ané, 1925, sl. 1719–1721.
- VLKOVÁ, Gabriela: *Slovo Boží a slovo lidské: Všeobecný úvod do Písma svatého*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.
- WINTER, Eduard: *Der Josefínismus und seine Geschichte: Beiträge zur Geistesgeschichte Österreichs 1740-1848*. Brünn: Rohrer, 1943.
- WINTER, Eduard: *Josefínismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740-1848*. Přel. Vladimír Soják. Praha: Jelínek, 1945.